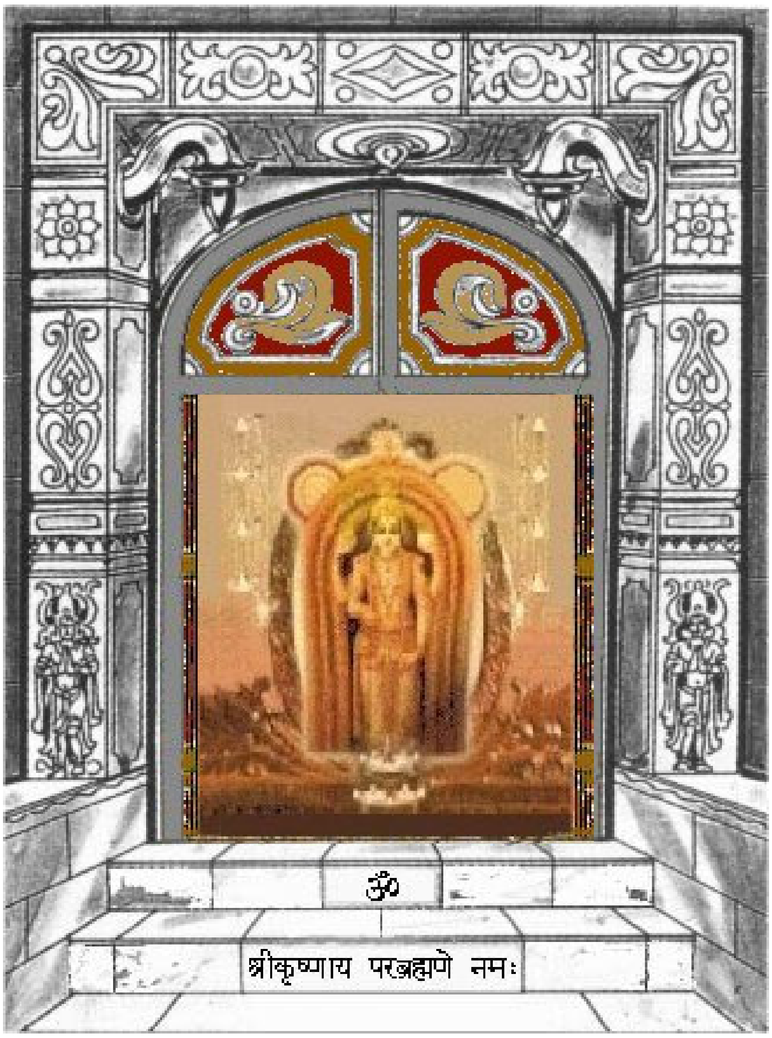

श्री नारायण भट्टपादविरचितम्

॥ श्रीमन्नारायणीयम् ॥

शत दशकात्मकम्

Audio (mp3), transliterations (English, Tamizh) and gist (English) available at:

1 http://sanskritdocuments.org/sites/completenarayaneeyam (both old and new versions)

2 http://www.sanatkumar.org/completenarayaneeyam/ (new version only)

Rev:1 08/02/2014

॥ ॐ श्रीकृष्णाय परब्रह्मणे नमः ॥

१ ॥ भगवन्महिमा ॥

सान्द्रानन्दावबोधात्मकमनुपमितं कालदेशावधिभ्यां
निर्मुक्तं नित्यमुक्तं निगमशतसहस्रेण निर्भास्यमानम् ।
अस्पष्टं दृष्टमात्रे पुनरुरुपुरुषार्थात्मकं ब्रह्म तत्वं
तत्तावद्भाति साक्षाद्गुरुपवनपुरे हन्त भाग्यं जनानाम् ॥ १-१

एवं दुर्लभ्यवस्तुन्यपि सुलभतया हस्तलब्धे यदन्यत्
तन्वा वाचा धिया वा भजति बत जनः क्षुद्रतैव स्फुटेयम् ।
एते तावद्वयं तु स्थिरतरमनसा विश्वपीडापहत्यै
निश्शेषात्मानमेनं गुरुपवनपुराधीशमेवाश्रयामः ॥ १-२

सत्त्वं यत्तत् पराभ्यामपरिकलनतो निर्मलं तेन तावत्
भूतैर्भूतेन्द्रियैस्ते वपुरिति बहुशः श्रूयते व्यासवाक्यम् ।
तत् स्वच्छत्वाद्यदच्छादित परसुखचिद्गर्भनिर्भासरूपं
तस्मिन् धन्या रमन्ते श्रुतिमतिमधुरे सुग्रहे विग्रहे ते ॥ १-३

निष्कम्पे नित्यपूर्णे निरवधिपरमानन्दपीयूषरूपे
निर्लीनानेकमुक्तावलिसुभगतमे निर्मलब्रह्मसिन्धौ ।

कल्लोलोल्लासतुल्यं खलु विमलतरं सत्त्वमाहुस्तदात्मा
कस्मान्नोनिष्कलस्त्वं सकल इति वचस्त्वत्कलास्वेव भूमन् ॥ १-४

निर्व्यापारोऽपि निष्कारणमज भजसे यत्क्रियामीक्षणाख्यां
तेनैवोदेति लीना प्रकृतिरसतिकल्पाऽपि कल्पादिकाले ।
तस्याः संशुद्धमंशं कमपि तमतिरोधायकं सत्वरूपं
स त्वं धृत्वा दधासि स्वमहिमविभवाकुण्ठ वैकुण्ठ रूपम् ॥ १-५

तत्ते प्रत्यग्रधाराधर ललित कलायावली केलिकारं
लावण्यसैकसारं सुकृतिजनदृशां पूर्ण पुण्यावतारम् ।
लक्ष्मी निश्शंक लीला निलयनममृतस्यन्द सन्दोहमन्तः
सिञ्चत् सञ्चिन्तकानां वपुरनुकलये मारुतागारनाथ ॥ १-६

कष्टा ते सृष्टिचेष्टा बहुतरभवखेदावहा जीवभाजा-
मित्येवं पूर्वमालोचितमजित मया नैवमद्याभिजाने ।
नोचेज्जीवाः कथं वा मधुरतरमिदं त्वद्वपुश्चिद्रसार्द्रं
नेत्रैः श्रोत्रैश्च पीत्वा परमरससुधाम्भोधिपूरे रमेरन् ॥ १-७

नम्राणां सन्निधत्ते सततमपि पुरस्तैरनभ्यर्थितान-
प्यर्थान् कामानजस्रं वितरति परमानन्दसान्द्रां गतिं च ।
इत्थं निश्शेषलभ्यो निरवधिकफलः पारिजातो हरे त्वं
क्षुद्रं तं शक्रवाटीद्रुममभिलषति व्यर्थमर्थिव्रजोऽयम् ॥ १-८

कारुण्यात्काममन्यं ददति खलु परे स्वात्मदस्त्वं विशेषा-
दैश्वर्यादीशतेऽन्ये जगति परजने स्वात्मनोऽपीश्वरस्त्वम् ।
त्वय्युच्चैरारमन्ति प्रतिपदमधुरे चेतनाः स्फीतभाग्या-
स्त्वं चात्माराम एवेत्यतुलगुणगणाधार शौरे नमस्ते ॥ १-९

ऐश्वर्यं शंकरादीश्वरविनियमनं विश्वतेजोहराणां
तेजस्संहारि वीर्यं विमलमपि यशो निस्पृहैश्चोपगीतम् ।
अंगासंगा सदा श्रीरखिलविदसि न क्वापि ते संगवार्ता
तद्वातागारवासिन् मुरहर भगवच्छब्दमुख्याश्रयोऽसि ॥ १-१०

२ ॥ भगवत्रूपम् ॥

सूर्यस्पर्धिकिरीटमूर्ध्वतिलक प्रोद्भासिफालान्तरं
कारुण्याकुलनेत्रमार्द्र हसितोल्लासं सुनासापुटम् ।
गण्डोद्यन्मकराभ कुण्डलयुगं कण्ठोज्वलत्कौस्तुभं
त्वद्रूपं वनमाल्यहारपटल श्रीवत्सदीप्रं भजे ॥ २-१

केयूरांगद कंकणोत्तम महारत्नांगुलीयांकित-
श्रीमद्बाहु चतुष्क संगत गदा शंखारि पंकेरुहाम् ।
काञ्चित् काञ्चन काञ्चिलाञ्छित लसत्पीताम्बरालम्बिनीम्
आलम्बे विमलाम्बुजद्युतिपदां मूर्तिं तवार्तिच्छिदम् ॥ २-२

यत्त्रैलोक्यमहीयसोऽपि महितं सम्मोहनं मोहनात्
कान्तं कान्तिनिधानतोऽपि मधुरं माधुर्यधुर्यादपि ।
सौन्दर्योत्तरतोऽपि सुन्दरतरं त्वद्रूपमाश्चर्यतोऽ-
प्याश्चर्यं भुवने न कस्य कुतुकं पुष्णाति विष्णो विभो ॥ २-३

तत्तादृङ् मधुरात्मकं तव वपुः सम्प्राप्य सम्पन्मयी
सा देवी परमोत्सुका चिरतरं नास्ते स्वभक्तेष्वपि ।
तेनास्या बत कष्टमच्युत विभो त्वद्रूपमानोज्ञक-
प्रेमस्थैर्यमयादचापल बलात् चापल्य वार्तोदभूत् ॥ २-४

लक्ष्मीस्तावक-रामणीयक-हृतैवेयं परेष्वस्थिरे-
त्यस्मिन्नन्यदपि प्रमाणमधुना वक्ष्यामि लक्ष्मीपते ।
ये त्वद्ध्यानगुणानुकीर्तनरसासक्ता हि भक्ता जना-
स्तेष्वेषा वसति स्थिरैव दयितप्रस्तावदत्तादरा ॥ २-५

एवं भूत मनोज्ञता नवसुधा निष्यन्द सन्दोहनं
त्वद्रूपं परचिद्रसायनमयं चेतोहरं शृण्वताम् ।
सद्यः प्रेरयते मतिं मदयते रोमाञ्चयत्यंगकं
व्यासिञ्चत्यपि शीतबाष्प विसरैरानन्दमूर्छोद्भवैः ॥ २-६

एवंभूततया हि भक्त्यभिहितो योगस्स योगद्वयात्
कर्मज्ञानमयात् भृशोत्तमतरो योगीश्वरैर्गीयते ।
सौन्दर्यैकरसात्मके त्वयि खलु प्रेमप्रकर्षात्मिका
भक्तिर्निश्रममेव विश्वपुरुषैर्लभ्या रमावल्लभ ॥ २-७

निष्कामं नियतस्वधर्मचरणं यत् कर्मयोगाभिधं
तद्दूरेत्यफलं यदौपनिषदज्ञानोपलभ्यं पुनः ।
तत्त्वव्यक्ततया सुदुर्गमतरं चित्तस्य तस्माद्विभो
त्वत्प्रेमात्मकभक्तिरेव सततं स्वादीयसी श्रेयसी ॥ २-८

अत्यायासकराणि कर्मपटलान्याचर्य निर्यन्मलाः

बोधे भक्तिपथेऽथवाऽप्युचिततामायान्ति किं तावता ।
क्लिष्ट्वा तर्कपथे परं तव वपुर्ब्रह्माख्यमन्ये पुन-
श्चित्तार्द्रत्वमृते विचिन्त्य बहुभिस्सिद्ध्यन्ति जन्मान्तरैः ॥ २-९

त्वद्भक्तिस्तु कथारसामृतझरीनिर्मज्जनेन स्वयं
सिद्ध्यन्ती विमलप्रबोधपदवीमक्लेशतस्तन्वती ।
सद्यस्सिद्धिकरी जयत्ययि विभो सैवास्तु मे त्वत्पद-
प्रेमप्रौढिरसार्द्रता द्रुततरं वातालयाधीश्वर ॥ २-१०

३ ॥ भक्तस्वरूपम् ॥

पठन्तो नामानि प्रमदभरसिन्धौ निपतिताः
स्मरन्तो रूपं ते वरद कथयन्तो गुणकथाः ।
चरन्तो ये भक्तास्त्वयि खलु रमन्ते परमम्-
नहं धन्यान् मन्ये समधिगतसर्वाभिलषितान् ॥ ३-१

गदक्लिष्टं कष्टं तव चरणसेवारसभरेऽ-
प्यनासक्तं चित्तं भवति बत विष्णो कुरु दयाम् ।
भवत्पादाम्भोजस्मरणरसिको नामनिवहा-
नहं गायं गायं कुहचन विवत्स्यामि विजने ॥ ३-२

कृपा ते जाता चेत्किमिव न हि लभ्यं तनुभृतां
मदीयक्लेशौघप्रशमनदशा नाम कियती ।
न के के लोकेऽस्मिन्ननिशमयि शोकाभिरहिताः
भवद्भक्ता मुक्ताः सुखगतिमसक्ता विदधते ॥ ३-३

मुनिप्रौढा रूढा जगति खलु गूढात्मगतयो
भवत्पादाम्भोजस्मरणविरुजो नारदमुखाः ।
चरन्तीश स्वैरं सततपरिनिर्भातपरचि-
त्सदानन्दाद्वैतप्रसरपरिमग्नाः किमपरम् ॥ ३-४

भवद्भक्तिः स्फीता भवतु मम सैव प्रशमये-
दशेषक्लेशौघं न खलु हृदि सन्देहकणिका ।
न चेद्व्यासस्योक्तिस्तव च वचनं नैगमवचो
भवेन्मिथ्या रथ्यापुरुषवचनप्रायमखिलम् ॥ ३-५

भवद्भक्तिस्तावत् प्रमुखमधुरा त्वद्गुणरसात्
किमप्यारूढा चेदखिलपरितापप्रशमनी ।
पुनश्चान्ते स्वान्ते विमलपरिबोधोदयमिल-
न्महानन्दाद्वैतं दिशति किमतः प्रार्थ्यमपरम् ॥ ३-६

विधूय क्लेशान्मे कुरु चरणयुग्मं धृतरसं
भवत्क्षेत्रप्राप्तौ करमपि च ते पूजनविधौ ।
भवन्मूर्त्यालोके नयनमथ ते पादतुलसी-
परिघ्राणे घ्राणं श्रवणमपि ते चारुचरिते ॥ ३-७

प्रभूताधिव्याधिप्रसभचलिते मामकहृदि
त्वदीयं तद्रूपं परमसुखचिद्रूपमुदियात् ।
उदञ्चद्रोमाञ्चो गलितबहुहर्षाश्रुनिवहो
यथा विस्मर्यासं दुरुपशमपीडापरिभवान् ॥ ३-८

मरुद्गेहाधीश त्वयि खलु पराञ्चोऽपि सुखिनो

भवत्स्नेही सोऽहं सुबहु परितप्ये च किमिदम् ।
अकीर्तिस्ते मा भूद्वरद गदभारं प्रशमयन्
भवद्भक्तोत्तंसं झटिति कुरु मां कंसदमन ॥ ३-९

किमुक्तैर्भूयोभिस्तव हि करुणा यावदुदिया-
दहं तावद्देव प्रहितविविधार्तप्रलपितः ।
पुरः क्लृप्ते पादे वरद तव नेष्यामि दिवसा-
न्यथाशक्ति व्यक्तं नतिनुतिनिषेवा विरचयन् ॥ ३-१०

४ ॥ अष्टांगयोगम् ॥

कल्यतां मम कुरुष्व तावतीं कल्यते भवदुपासनं यया ।
स्पष्टमष्टविधयोगचर्यया पुष्टयाऽऽशु तव तुष्टिमाप्नुयाम् ॥ ४-१

ब्रह्मचर्य दृढतादिभिर्यमैराप्लवादि नियमैश्च पाविताः ।
कुर्महे दृढममी सुखासनं पंकजाद्यमपि वा भवत्पराः ॥ ४-२

तारमन्तरनुचिन्त्य सन्ततं प्राणवायुमभियम्य निर्मलाः ।
इन्द्रियाणि विषयादथापहृत्याऽऽस्महे भवदुपासनोन्मुखाः ॥ ४-३

अस्फुटे वपुषि ते प्रयत्नतो धारयेम धिषणां मुहुर्मुहुः ।
तेन भक्तिरसमन्तरार्द्रतामुद्वहेम भवदंघ्रिचिन्तकाः ॥ ४-४

विस्फुटावयवभेदसुन्दरं त्वद्वपुः सुचिरशीलनावशात् ।
अश्रमं मनसि चिन्तयामहे ध्यानयोगनिरतास्त्वदाश्रयाः ॥ ४-५

ध्यायतां सकल मूर्तिमीदृशीं उन्मिषन्मधुरता हृतात्मनाम् ।
सान्द्रमोद रस रूपमान्तरं ब्रह्मरूपमयि तेऽवभासते ॥ ४-६

तत्समास्वदनरूपिणीं स्थितिं त्वत्समाधिमयि विश्वनायक ।

आश्रिताः पुनरतः परिच्युतावारभेमहि च धारणादिकम् ॥ ४-७

इत्थमभ्यसन निर्भरोल्लसत् त्वत्परात्मसुख कल्पितोत्सवाः ।
मुक्तभक्तकुलमौलितां गताः सञ्चरेम शुकनारदादिवत् ॥ ४-८

त्वत्समाधिविजये तु यः पुनर्मङ्क्षु मोक्षरसिकः क्रमेण वा ।
योगवश्यमनिलं षडाश्रयैरुन्नयत्यज सुषुम्नया शनैः ॥ ४-९

लिंगदेहमपि सन्त्यजन्नथो लीयते त्वयि परे निराग्रहः ।
ऊर्ध्वलोककुतुकी तु मूर्धतः सार्धमेव करणैर्निरीयते ॥ ४-१०

अग्निवासरवलर्क्षपक्षगैरुत्तरायणजुषा च दैवतैः ।
प्रापितो रविपदं भवत्परो मोदवान् ध्रुवपदान्तमीयते ॥ ४-११

आस्थितोऽथ महरालये यदा शेषवक्त्रदहनोष्मणार्द्यते ।
ईयते भवदुपाश्रयस्तदा वेदसः पदमतः पुरैव वा ॥ ४-१२

तत्र वा तव पदेऽथवा वसन् प्राकृतप्रलय एति मुक्तताम् ।
स्वेच्छया खलु पुरा विमुच्यते संविभिद्य जगदण्डमोजसा ॥ ४-१३

तस्य च क्षितिपयो महोऽनिलद्योमहत्प्रकृति सप्तकावृतीः ।
तत्तदात्मकतया विशन् सुखी याति ते पदमनावृतं विभो ॥ ४-१४

अर्चिरादिगतिमीदृशीं व्रजन् विच्युतिं न भजते जगत्पते ।
सच्चिदात्मक भवद्गुणोदयानुच्चरन्तमनिलेश पाहि माम् ॥ ४-१५

५ ॥ विराट् पुरुषोत्पत्तिः ॥

व्यक्ताव्यक्तमिदं न किञ्चिदभवत्प्राक्प्राकृतप्रक्षये
मायायाम् गुणसाम्यरुद्धविकृतौ त्वय्यागतायां लयम् ।
नो मृत्युश्च तदाऽमृतं च समभून्नाह्नो न रात्रेः स्थिति-
स्तत्रैकस्त्वमशिष्यथाः किल परानन्दप्रकाशात्मना ॥ ५-१

कालः कर्म गुणाश्च जीवनिवहा विश्वं च कार्यं विभो
चिल्लीलारतिमेयुषि त्वयि तदा निर्लीनतामाययुः ।
तेषां नैव वदन्त्यसत्त्वमयि भोःशक्त्यात्मना तिष्ठतां
नो चेत् किं गगनप्रसूनसदृशां भूयो भवेत्संभवः ॥ ५-२

एवं च द्विपरार्धकालविगतावीक्षां सिसृक्षात्मिकां
बिभ्राणे त्वयि चुक्षुभे त्रिभुवनीभावाय माया स्वयम् ।
मायातः खलु कालशक्तिरखिलादृष्टं स्वभावोऽपि च
प्रादुर्भूय गुणान्विकास्य विदधुस्तस्यास्सहायक्रियाम् ॥ ५-३

मायासन्निहितोऽप्रविष्टवपुषा साक्षीति गीतो भवान्
भेदैस्तां प्रतिबिंबतो विविशिवान् जीवोऽपि नैवापरः ।
कालादिप्रतिबोधिताऽथ भवता संचोदिता च स्वयं
माया सा खलु बुद्धितत्त्वमसृजद्योऽसौ महानुच्यते ॥ ५-४

तत्रासौ त्रिगुणात्मकोऽपि च महान् सत्त्वप्रधानः स्वयं
जीवेऽस्मिन् खलु निर्विकल्पमहमित्युद्बोधनिष्पादकः ।
चक्रेऽस्मिन् सविकल्पबोधकमहन्तत्त्वं महान् खल्वसौ
सम्पुष्टं त्रिगुणैस्तमोऽतिबहुलं विष्णो भवत्प्रेरणात् ॥ ५-५

सोऽहं च त्रिगुणक्रमात् त्रिविधतामासाद्य वैकारिको
भूयस्तैजसतामसाविति भवन्नाद्येन सत्त्वात्मना ।
देवानिन्द्रियमानिनोऽकृत दिशावातार्कपाश्यश्विनो
वह्नीन्द्राच्युतमित्रकान् विधुविधिश्रीरुद्रशारीरकान् ॥ ५-६

भूमन् मानस बुद्ध्यहंकृति मिलच्चित्ताख्य वृत्त्यन्वितं
तच्चान्तः करणं विभो तव बलात् सत्त्वांश एवासृजत् ।
जातस्तैजसतो दशेन्द्रियगणस्तत्तामसांशात्पुन-
स्तन्मात्रं नभसो मरुत्पुरपते शब्दोऽजनि त्वद्बलात् ॥ ५-७

शब्दाद्व्योम ततः ससर्जिथ विभो स्पर्शं ततो मारुतं
तस्माद्रूपमतो महोऽथ च रसं तोयं च गन्धं महीम् ।
एवं माधव पूर्वपूर्वकलनादाद्याद्यधर्मान्वितं
भूतग्राममिमं त्वमेव भगवन् प्राकाशयस्तामसात् ॥ ५-८

एते भूतगणास्तथेन्द्रियगणा देवाश्च जाताः पृथक्

नो शेकुर्भुवनाण्ड निर्मितिविधौ देवैरमीभिस्तदा ।
त्वं नानाविध सूक्तिभिर्नुतगुणस्तत्त्वान्यमून्याविशं-
श्चेष्टा शक्तिमुदीर्य तानि घटयन् हैरण्यमण्डं व्यधाः ॥ ५-९

अण्डं तत्खलु पूर्वसृष्टसलिलेऽतिष्ठत् सहस्रं समाः
निर्भिन्दन्नकृथाश्चतुर्दशजगद्रूपं विराडाह्वयम् ।
साहस्रैः करपादमूर्धनिवहैर्निश्शेषजीवात्मको
निर्भातोऽसि मरुत्पुराधिप स मां त्रायस्व सर्वामयात् ॥ ५-१०

६ ॥ विराट् स्वरूपम् ॥

एवं चतुर्दशजगन्मयतां गतस्य
पातालमीश तव पादतलं वदन्ति ।
पादोर्ध्वदेशमपि देव रसातलं ते
गुल्फद्वयं खलु महातलमद्भुतात्मन् ॥ ६-१

जंघे तलातलमथो सुतलं च जानू
किञ्चोरुभागयुगलं वितलातले द्वे ।
क्षोणीतलं जघनमम्बरमंग नाभि-
र्वक्षश्च शक्रनिलयस्तव चक्रपाणे ॥ ६-२

ग्रीवा महस्तव मुखं च जनस्तपस्तु
फालं शिरस्तव समस्तमयस्य सत्यम् ।
एवं जगन्मयतनो जगदाश्रितैर-
प्यन्यैर्निबद्धवपुषे भगवन्नमस्ते ॥ ६-३

त्वद्ब्रह्मरन्ध्रपदमीश्वर विश्वकन्द
छन्दांसि केशव घनास्तव केशपाशाः ।
उल्लासिचिल्लियुगलं द्रुहिणस्य गेहं
पक्ष्माणि रात्रिदिवसौ सविता च नेत्रे ॥ ६-४

निश्शेषविश्वरचना च कटाक्षमोक्षः
कर्णौ दिशोऽश्वियुगलं तव नासिके द्वे ।
लोभत्रपे च भगवन्नधरोत्तरोष्ठौ
तारागणाश्च रदनाःशमनश्च दंष्ट्रा ॥ ६-५

माया विलासहसितं श्वसितं समीरो
जिह्वा जलं वचनमीश शकुन्तपंक्तिः ।
सिद्धादयः स्वरगणा मुखरन्ध्रमग्नि-
र्देवा भुजाः स्तनयुगं तव धर्मदेवः ॥ ६-६

पृष्ठं त्वधर्म इह देव मनः सुधांशु-
रव्यक्तमेव हृदयाम्बुजमम्बुजाक्ष ।
कुक्षिः समुद्रनिवहा वसनं तु सन्ध्ये
शेफः प्रजापतिरसौ वृषणौ च मित्रः ॥ ६-७

श्रोणीस्थलं मृगगणाः पदयोर्नखास्ते
हस्त्युष्ट्रसैन्धवमुखा गमनं तु कालः ।
विप्रादिवर्णभवनं वदनाब्जबाहु-
चारूरुयुग्मचरणं करुणांबुधे ते ॥ ६-८

संसारचक्रमयि चक्रधर क्रियास्ते

वीर्यं महासुरगणोऽस्थिकुलानि शैलाः ।
नाड्यस्सरित्समुदयस्तरवश्च रोम
जीयादिदं वपुरनिर्वचनीयमीश ॥ ६-९

ईदृग्जगन्मयवपुस्तव कर्मभाजां
कर्मावसानसमये स्मरणीयमाहुः ।
तस्यान्तरात्मवपुषे विमलात्मने ते
वातालयाधिप नमोऽस्तु निरुन्धि रोगान् ॥ ६-१०

७ ॥ हिरण्यगर्भोत्पत्तिः ॥

एवं देव चतुर्दशात्मक जगद्रूपेण जातः पुनः
तस्योर्ध्वं खलु सत्यलोकनिलये जातोऽसि धाता स्वयम् ।
यं शंसन्ति हिरण्यगर्भमखिल त्रैलोक्य जीवात्मकं
योऽभूत् स्फीतरजो विकार विकसन्नाना सिसृक्षारसः ॥ ७-१

सोऽयं विश्वविसर्ग दत्तहृदयः सम्पश्यमानः स्वयं
बोधं खल्वनवाप्य विश्वविषयं चिन्ताकुलस्तस्थिवान् ।
तावत्त्वं जगतां पते तप तपेत्येवं हि वैहायसीं
वाणीमेनमशिश्रवः श्रुतिसुखां कुर्वंस्तपः प्रेरणाम् ॥ ७-२

कोऽसौ मामवदत् पुमानिति जलापूर्णे जगन्मण्डले
दिक्षूद्वीक्ष्य किमप्यनीक्षितवता वाक्यार्थमुत्पश्यता ।
दिव्यं वर्षसहस्रमात्ततपसा तेन त्वमाराधित-
स्तस्मै दर्शितवानसि स्वनिलयं वैकुण्ठमेकाऽद्भुतम् ॥ ७-३

माया यत्र कदापि नो विकुरुते भाते जगद्भ्यो बहिः
शोकक्रोधविमोहसाध्वसमुखा भावास्तु दूरं गताः ।
सान्द्रानन्दझरी च यत्र परमज्योतिःप्रकाशात्मके
तत्ते धाम विभावितं विजयते वैकुण्ठरूपं विभो ॥ ७-४

यस्मिन्नाम चतुर्भुजा हरिमणिश्यामावदातत्विषो
नानाभूषणरत्नदीपितदिशो राजद्विमानालयाः ।
भक्तिप्राप्ततथाविधोन्नतपदा दीव्यन्ति दिव्या जना-
स्तत्ते धाम निरस्तसर्वशमलं वैकुण्ठरूपं जयेत् ॥ ७-५

नानादिव्यवधूजनैरभिवृता विद्युल्लतातुल्यया
विश्वोन्मादनहृद्यगात्रलतया विद्योतिताशान्तरा ।
त्वत्पादाम्बुजसौरभैककुतुकाल्लक्ष्मीः स्वयं लक्ष्यते
यस्मिन् विस्मयनीयदिव्यविभवा तत्ते पदं देहि मे ॥ ७-६

तत्रैवं प्रतिदर्शिते निजपदे रत्नासनाध्यासितं
भास्वत्कोटि लसत्किरीट कटकाद्याकल्प दीप्राकृति ।
श्रीवत्सांकितमात्त कौस्तुभमणिच्छायारुणं कारणं
विश्वेषां तव रूपमैक्षत विधिस्तत्ते विभो भातु मे ॥ ७-७

कालाम्भोद कलायकोमल रुचीचक्रेण चक्रं दिशाम्
आवृण्वानमुदार मन्दहसित स्यन्द प्रसन्नाननम् ।
राजत्कम्बु गदारि पंकजधर श्रीमद् भुजामण्डलं
स्रष्टुस्तुष्टिकरं वपुस्तव विभो मद्रोगमुद्वासयेत् ॥ ७-८

दृष्ट्वा सम्भृतसम्भ्रमः कमलभूस्त्वत्पादपाथोरुहे

हर्षावेशवशंवदो निपतितः प्रीत्या कृतार्थीभवन् ।
जानास्येव मनीषितं मम विभो ज्ञानं तदापादय
द्वैताद्वैतभवत्स्वरूपपरमित्याचष्ट तं त्वां भजे ॥ ७-९

आताम्रे चरणे विनम्रमथ तं हस्तेन हस्ते स्पृशन्
बोधस्ते भविता न सर्गविधिभिर्बन्धोऽपि सञ्जायते ।
इत्याभाष्य गिरं प्रतोष्य नितरां तच्चित्तगूढः स्वयं
सृष्टौ तं समुदैरयः स भगवन्नुल्लासयोल्लाघताम् ॥ ७-१०

८ ॥ प्रलयः ॥

एवं तावत्प्राकृत प्रक्षयान्ते
ब्राह्मे कल्पे ह्यादिमे लब्धजन्मा ।
ब्रह्मा भूयस्त्वत्त एवाप्य वेदान्
सृष्टिं चक्रे पूर्वकल्पोपमानाम् ॥ ८-१

सोऽयं चतुर्युग सहस्रमितान्यहानि
तावन्मिताश्च रजनीर्बहुशो निनाय ।
निद्रात्यसौ त्वयि निलीय समं स्वसृष्टै-
र्नैमित्तिकप्रलयमाहुरतोऽस्य रात्रिम् ॥ ८-२

अस्मादृशां पुनरहर्मुख कृत्य तुल्यां
सृष्टिं करोत्यनुदिनं स भवत्प्रसादात् ।
प्राग्ब्राह्मकल्प जनुषां च परायुषां तु
सुप्त प्रबोधन समाऽस्ति तदाऽपि सृष्टिः ॥ ८-३

पञ्चाशदब्दमधुना स्ववयोऽर्धरूपं
एकं परार्धमतिवृत्य हि वर्ततेऽसौ ।
तत्रान्त्यरात्रि जनितान् कथयामि भूमन्
पश्चाद्दिनावतरणे च भवद्विलासान् ॥ ८-४

दिनावसानेऽथ सरोज योनिः
सुषुप्ति कामस्त्वयि सन्निलिल्ये ।
जगन्ति च त्वज्जठरं समीयु-
स्तदेदमेकार्णवमास विश्वम् ॥ ८-५

तवैव वेषे फणिराजि शेषे
जलैकशेषे भुवने स्म शेषे
आनन्द सान्द्रानुभव स्वरूपः
स्वयोगनिद्रा परिमुद्रितात्मा ॥ ८-६

कालाख्य शक्तिं प्रलयावसाने
प्रबोधयेत्यादिशता किलादौ ।
त्वया प्रसुप्तं परिसुप्तशक्ति-
व्रजेन तत्राखिल जीवधाम्ना ॥ ८-७

चतुर्युगाणां च सहस्रमेवं
त्वयि प्रसुप्ते पुनरद्वितीये ।
कालाख्य शक्तिः प्रथम प्रबुद्धा
प्राबोधयत्त्वां किल विश्वनाथ ॥ ८-८

विबुध्य च त्वं जलगर्भशायिन्

विलोक्य लोकानखिलान् प्रलीनान् ।
तेष्वेव सूक्ष्मात्मतया निजान्तः
स्थितेषु विश्वेषु ददाथ दृष्टिम् ॥ ८-९

ततस्त्वदीयादयि नाभिरन्ध्रा-
दुदञ्चितं किंचन दिव्यपद्मम् ।
निलीन निश्शेष पदार्थ माला
संक्षेपरूपं मुकुलायमानम् ॥ ८-१०

तदेतदंभोरुह कुड्मलं ते
कलेबरात्तोयपथे प्ररूढम् ।
बहिर्निरीतं परितः स्फुरद्भिः
स्वधामभिर्ध्वान्तमलं न्यकृन्तत् ॥ ८-११

संफुल्ल पत्रे नितरां विचित्रे
तस्मिन् भवद्वीर्यधृते सरोजे ।
स पद्मजन्मा विधिराविरासीत्
स्वयं प्रबुद्धाखिल वेदराशिः ॥ ८-१२

अस्मिन् परात्मन् ननु पाद्मकल्पे
त्वमित्थमुत्थापित पद्मयोनिः ।
अनन्तभूमा मम रोगराशिं

निरुन्धि वातालयवास विष्णो ॥ ८-१३

९ ॥ जगत्सृष्टिः ॥

स्थितस्स कमलोद्भवस्तव हि नाभिपंकेरुहे
कुतः स्विदिदमम्बुधावुदितमित्यनालोकयन् ।
तदीक्षण कुतूहलात् प्रतिदिशं विवृत्तानन-
श्चतुर्वदनतामगाद् विकसदष्टदृष्टयम्बुजाम् ॥ ९-१

महार्णवविघूर्णितं कमलमेव तत्केवलं
विलोक्य तदुपाश्रयं तव तनुं तु नालोकयन् ।
क एष कमलोदरे महति निस्सहायो ह्यहं
कुतः स्विदिदमम्बुजं समजनीति चिन्तामगात् ॥ ९-२

अमुष्य हि सरोरुहः किमपि कारणं सम्भवेद्
इति स्म कृतनिश्चयः स खलु नालरन्ध्राध्वना ।
स्वयोगबलविद्यया समवरूढवान् प्रौढधी-
स्त्वदीयमतिमोहनं न तु कलेबरं दृष्टवान् ॥ ९-३

ततः सकलनालिका विवरमार्गगो मार्गयन्
प्रयस्य शतवत्सरं किमपि नैव सन्दृष्टवान् ।
निवृत्य कमलोदरे सुखनिषण्ण एकाग्रधीः
समाधि बलमादधे भवदनुग्रहैकाग्रही ॥ ९-४

शतेन परिवत्सरैः दृढ समाधि बन्धोल्लसत्-
प्रबोधविशदीकृतः स खलु पद्मिनी सम्भवः ।
अदृष्टचरमद्भुतं तव हि रूपमन्तर्दृशा
व्यचष्ट परितुष्टधीः भुजगभोग भागाश्रयम् ॥ ९-५

किरीट मकुटोल्लसत्कटकहारकेयूरयुग्
मणिस्फुरितमेखलं सुपरिवीत पीताम्बरम् ।
कलाय कुसुमप्रभं गलतलोल्लसत्कौस्तुभं
वपुस्तदयि भावये कमलजन्मने दर्शितम् ॥ ९-६

श्रुतिप्रकरदर्शित प्रचुरवैभव श्रीपते
हरे जय जय प्रभो पदमुपैषि दिष्ट्या दृशोः ।
कुरुष्व धियमाशु मे भुवननिर्मितौ कर्मठां
इति द्रुहिणवर्णित स्वगुणबंहिमा पाहि माम् ॥ ९-७

लभस्व भुवनत्रयीरचनदक्षतामक्षतां
गृहाण मदनुग्रहं कुरु तपश्च भूयो विधे ।
भवत्वखिल साधनी मयि च भक्तिरत्युत्कटे-
त्युदीर्य गिरमादधा मुदितचेतसं वेधसम् ॥ ९-८

शतं कृत तपास्ततः स खलु दिव्य संवत्सरान्

अवाप्य च तपोबलं मतिबलं च पूर्वाधिकम् ।
उदीक्ष्य किल कम्पितं पयसि पंकजं वायुना
भवद्बलविजृम्भितः पवनपाथसी पीतवान् ॥ ९-९

तवैव कृपया पुनस्सरसिजेन तेनैव सः
प्रकल्प्य भुवनत्रयीं प्रववृते प्रजानिर्मितौ ।
तथा विध कृपाभरो गुरुमरुत्पुराधीश्वर
त्वमाशु परिपाहि मां गुरुदयोक्षितैरीक्षितैः ॥ ९-१०

१० ॥ सृष्टिभेदः ॥

वैकुण्ठ वर्धित बलोऽथ भवत्प्रसादा-
दम्भोजयोनिरसृजत् किल जीवदेहान् ।
स्थास्नूनि भूरुहमयानि तथा तिरश्चां
जातीर्मनुष्य निवहानपि देव भेदान् ॥ १०-१

मिथ्याग्रहास्मिमति राग विकोप भीति-
रज्ञान वृत्तिमिति पञ्चविधां स सृष्ट्वा ।
उद्दाम तामस पदार्थ विधानदून-
स्तेने त्वदीय चरणस्मरणं विशुद्ध्यै ॥ १०-२

तावत् ससर्ज मनसा सनकं सनन्दं
भूयः सनातन मुनिं च सनत्कुमारम् ।
ते सृष्टि कर्मणि तु तेन नियुज्यमाना-
स्त्वत्पाद भक्ति रसिका जगृहुर्न वाणीम् ॥ १०-३

तावत् प्रकोपमुदितं प्रतिरुन्धतोऽस्य
भ्रूमध्यतोऽजनि मृडो भवदेकदेशः ।
नामानि मे कुरु पदानि च हा विरिञ्चे-
त्यादौ रुरोद किल तेन स रुद्रनामा ॥ १०-४

एकादशाह्वयतया च विभिन्नरूपं
रुद्रं विधाय दयिता वनिताश्च दत्वा ।
तावन्त्यदत्त च पदानि भवत्प्रणुन्नः
प्राह प्रजाविरचनाय च सादरं तम् ॥ १०-५

रुद्राभिसृष्ट भयदाकृति रुद्रसंघ
सम्पूर्यमाण भुवनत्रय भीतचेताः ।
मा मा प्रजाः सृज तपश्चर मंगलाये-
त्याचष्ट तं कमलभूर्भवदीरितात्मा ॥ १०-६

तस्याथ सर्गरसिकस्य मरीचिरत्रि-
स्तत्रांगिराः क्रतुमुनिः पुलहः पुलस्त्यः ।
अंगादजायत भृगुश्च वसिष्ठदक्षौ
श्रीनारदश्च भगवन् भवदंघ्रिदासः ॥ १०-७

धर्मादिकानभिसृजन्नथ कर्दमं च
वाणीं विधाय विधिरंगज संकुलोऽभूत् ।
त्वद्बोधितैस्सनकदक्षमुखैस्तनूजै-
रुद्बोधितश्च विरराम तमो विमुञ्चन् ॥ १०-८

वेदान् पुराण निवहानपि सर्वविद्याः

कुर्वन्निजानन गणाच्चतुराननोऽसौ ।
पुत्रेषु तेषु विनिधाय स सर्गवृद्धिम्
अप्राप्नुवंस्तव पदाम्बुजमाश्रितोऽभूत् ॥ १०-९

जानन्नुपायमथ देहमजो विभज्य
स्त्रीपुंस भावमभजन्मनुतद्वधूभ्याम् ।
ताभ्यां च मानुषकुलानि विवर्धयंस्त्वं
गोविन्द मारुतपुराधिप रुन्धि रोगान् ॥ १०-१०

११ ॥ सनकादीनां वैकुण्ठप्रवेशः ॥

क्रमेण सर्गे परिवर्धमाने
कदापि दिव्याः सनकादयस्ते ।
भवद्विलोकाय विकुण्ठलोकं
प्रपेदिरे मारुतमन्दिरेश ॥ ११-१

मनोज्ञनैश्रेयसकाननाद्यै-
रनेकवापीमणिमन्दिरैश्च ।
अनोपमं तं भवतो निकेतं
मुनीश्वराः प्रापुरतीतकक्ष्याः ॥ ११-२

भवद्दिदृक्षून्भवनं विविक्षून्
द्वाःस्थौ जयस्तान् विजयोऽप्यरुन्धाम् ।
तेषां च चित्ते पदमाप कोपः
सर्वं भवत्प्रेरणयैव भूमन् ॥ ११-३

वैकुण्ठलोकानुचितप्रचेष्टौ
कष्टौ युवां दैत्यगतिं भजेतम् ।
इति प्रशप्तौ भवदाश्रितौ तौ
हरिस्मृतिर्नोऽस्त्विति नेमतुस्तान् ॥ ११-४

तदेतदाज्ञाय भवानवाप्तः
सहैव लक्ष्म्या बहिरम्बुजाक्ष ।
खगेश्वरांसार्पितचारुबाहु-
रानन्दयंस्तानभिराममूर्त्या ॥ ११-५

प्रसाद्य गीर्भिः स्तुवतो मुनीन्द्रा-
ननन्यनाथावथ पार्षदौ तौ ।
संरम्भयोगेन भवैस्त्रिभिर्मा-
मुपेतमित्यात्तकृपं न्यगादीः ॥ ११-६

त्वदीयभृत्यावथ कश्यपात्तौ
सुरारिवीरावुदितौ दितौ द्वौ ।
सन्ध्यासमुत्पादनकष्टचेष्टौ
यमौ च लोकस्य यमाविवान्यौ ॥ ११-७

हिरण्यपूर्वः कशिपुः किलैकः
परो हिरण्याक्ष इति प्रतीतः ।
उभौ भवन्नाथमशेषलोकं
रुषा न्यरुन्धां निजवासनान्धौ ॥ ११-८

तयोर्हिरण्याक्षमहासुरेन्द्रो

रणाय धावन्ननवाप्तवैरी ।
भवत्प्रियां क्ष्मां सलिले निमज्य
चचार गर्वाद्विनदन् गदावान् ॥ ११-९

ततो जलेशात् सदृशं भवन्तं
निशम्य बभ्राम गवेषयंस्त्वाम् ।
भक्तैकदृश्यः स कृपानिधे त्वं
निरुन्धि रोगान् मरुदालयेश ॥ ११-१०

१२ ॥ वराहावतारः ॥

स्वायम्भुवो मनुरथो जनसर्गशीलो
दृष्ट्वा महीमसमये सलिले निमग्नाम् ।
स्रष्टारमाप शरणं भवदंघ्रिसेवा-
तुष्टाशयं मुनिजनैः सह सत्यलोके ॥ १२-१

कष्टं प्रजाः सृजति मय्यवनीनिमग्ना
स्थानं सरोजभव कल्पय तत् प्रजानाम् ।
इत्येवमेष कथितो मनुना स्वयम्भू-
रम्भोरुहाक्ष तव पादयुगं व्यचिन्तीत् ॥ १२-२

हा हा विभो जलमहं न्यपिबं पुरस्ता-
दद्यापि मज्जति मही किमहं करोमि ।
इत्थं त्वदंघ्रियुगलं शरणं यतोऽस्य
नासापुटात् समभवः शिशुकोलरूपी ॥ १२-३

अंगुष्ठमात्रवपुरुत्पतितः पुरस्तात्
भूयोऽथ कुम्भिसदृशः समजृम्भथास्त्वम् ।
अभ्रे तथाविधमुदीक्ष्य भवन्तमुच्चै-
र्विस्मेरतां विधिरगात् सह सूनुभिः स्वैः ॥ १२-४

कोऽसावचिन्त्यमहिमा किटिरुत्थितो मे
नासापुटात् किमु भवेदजितस्य माया ।
इत्थं विचिन्तयति धातरि शैलमात्रः
सद्यो भवन् किल जगर्जिथ घोरघोरम् ॥ १२-५

तं ते निनादमुपकर्ण्य जनस्तपःस्थाः
सत्यस्थिताश्च मुनयो नुनुवुर्भवन्तम् ।
तत्स्तोत्रहर्षुलमनाः परिणद्य भूय-
स्तोयाशयं विपुलमूर्तिरवातरस्त्वम् ॥ १२-६

ऊर्ध्वप्रसारिपरिधूम्रविधूतरोमा
प्रोत्क्षिप्तवालधिरवाङ्मुखघोरघोणः ।
तूर्णप्रदीर्णजलदः परिघूर्णदक्ष्णा
स्तोतॄन् मुनीन् शिशिरयन्नवतेरिथत्वम् ॥ १२-७

अन्तर्जलं तदनुसंकुलनक्रचक्रं
भ्राम्यत्तिमिंगिलकुलं कलुषोर्मिमालम् ।
आविश्य भीषणरवेण रसातलस्था-
नाकम्पयन् वसुमतीमगवेषयस्त्वम् ॥ १२-८

दृष्ट्वाऽथ दैत्यहतकेन रसातलान्ते

संवेशितां झटिति कूटकिटिर्विभो त्वम् ।
आपातुकानविगणय्य सुरारिखेटान्
दंष्ट्रांकुरेण वसुधामदधाः सलीलम् ॥ १२-९

अभ्युद्धरन्नथ धरां दशनाग्रलग्न-
मुस्तांकुरांकित इवाधिकपीवरात्मा ।
उद्धूतघोरसलिलाज्जलधेरुदञ्चन्
क्रीडावराहवपुरीश्वर पाहि रोगात् ॥ १२-१०

१३ ॥ हिरण्याक्षवधः ॥

हिरण्याक्षं तावद्वरद भवदन्वेषणपरं
चरन्तं सांवर्ते पयसि निजजंघापरिमिते ।
भवद्भक्तो गत्वा कपटपटुधीर्नारदमुनिः
शनैरूचे नन्दन् दनुजमपि निन्दंस्तव बलम् ॥ १३-१

स मायावी विष्णुर्हरति भवदीयां वसुमतीं
प्रभो कष्टं कष्टं किमिदमिति तेनाभिगदितः ।
नदन् क्वासौ क्वासाविति स मुनिना दर्शितपथो
भवन्तं संप्रापद्धरणिधरमुद्यन्तमुदकात् ॥ १३-२

अहो आरण्योऽयं मृग इति हसन्तं बहुतरै-
र्दुरुक्तैर्विध्यन्तं दितिसुतमवज्ञाय भगवन् ।
महीं दृष्ट्वा दंष्ट्राशिरसि चकितां स्वेन महसा
पयोधावाधाय प्रसभमुदयुंक्था मृधविधौ ॥ १३-३

गदापाणौ दैत्ये त्वमपि हि गृहीतोन्नतगदो
नियुद्धेन क्रीडन् घटघटरवोद्घुष्टवियता ।
रणालोकौत्सुक्यान्मिलति सुरसंघे द्रुतममुं
निरुन्ध्याः सन्ध्यातः प्रथममिति धात्रा जगदिषे ॥ १३-४

गदोन्मर्दे तस्मिंस्तव खलु गदायां दितिभुवो
गदाघाताद् भूमौ झटिति पतितायाम् अहह भोः ।
मृदुस्मेरास्यस्त्वं दनुजकुलनिर्मूलनचणं
महाचक्रं स्मृत्वा करभुवि दधानो रुरुचिषे ॥ १३-५

ततः शूलं कालप्रतिमरुषि दैत्ये विसृजति
त्वयि छिन्दत्येनत् करकलितचक्रप्रहरणात् ।
समारुष्टो मुष्ट्या स खलु वितुदंस्त्वां समतनोत्
गलन्माये मायास्त्वयि किल जगन्मोहनकरीः ॥ १३-६

भवच्चक्र ज्योतिष्कण लवनिपातेन विधुते
ततो मायाचक्रे विततघन रोषान्ध मनसम् ।
गरिष्ठाभिर्मुष्टिप्रहृतिभिः अभिघ्नन्तमसुरं
स्वपादांगुष्ठेन श्रवणपदमूले निरवधीः ॥ १३-७

महाकाय सोऽयं तव चरणपातप्रमथितो
गलद्रक्तो वक्त्रादपतदृषिभिः श्लाघितहतिः ।
तदा त्वामुद्दामप्रमदभरविद्योतिहृदयाः
मुनीन्द्राः सान्द्राभिः स्तुतिभिरनुवन्नध्वरतनुम् ॥ १३-८

त्वचि छन्दो रोमस्वपिकुशगणश्चक्षुषि घृतं

चतुर्होतारोऽङ्घ्रौ स्रुगपि वदने चोदर इडा ।
ग्रहा जिह्वायां ते परपुरुष कर्णे च चमसाः
विभो सोमो वीर्यं वरद गलदेशेऽप्युपसदः ॥ १३-९

मुनीन्द्रैरित्यादिस्तवनमुखरैर्मोदितमनाः
महीयस्या मूर्त्या विमलतरकीर्त्या च विलसन् ।
स्वधिष्ण्यं सम्प्राप्तः सुखरसविहारी मधुरिपो
निरुन्ध्या रोगं मे सकलमपि वातालयपते ॥ १३-१०

१४ ॥ कपिलावतारः ॥

समनुस्मृततावकांघ्रियुग्मः
स मनुः पंकजसम्भवांगजन्मा ।
निजमन्तरमन्तरायहीनं
चरितं ते कथयन् सुखं निनाय ॥ १४-१

समये खलु तत्र कर्दमाख्यो
द्रुहिणच्छायभवस्तदीयवाचा ।
धृतसर्गरसो निसर्गरम्यं
भगवंस्त्वामयुतं समाः सिषेवे ॥ १४-२

गरुडोपरि कालमेघकम्रं
विलसत्केलिसरोजपाणिपद्मम् ।
हसितोल्लसिताननं विभो त्वं
वपुराविष्कुरुषे स्म कर्दमाय ॥ १४-३

स्तुवते पुलकावृताय तस्मै
मनुपुत्रीं दयितां नवापि पुत्रीः ।
कपिलं च सुतं स्वमेव पश्चात्
स्वगतिं चाप्यनुगृह्य निर्गतोऽभूः ॥ १४-४

स मनुः शतरूपया महिष्या
गुणवत्या सुतया च देवहूत्या ।
भवदीरितनारदोपदिष्टः
समगात् कर्दममागतिप्रतीक्षम् ॥ १४-५

मनुनोपहृतां च देवहूतिं
तरुणीरत्नमवाप्य कर्दमोऽसौ ।
भवदर्चननिर्वृतोऽपि तस्यां
दृढशुश्रूषणया दधौ प्रसादम् ॥ १४-६

स पुनस्त्वदुपासनप्रभावा-
द्दयिताकामकृते कृते विमाने ।
वनिताकुलसंकुलो नवात्मा
व्यहरद्देवपथेषु देवहूत्या ॥ १४-७

शतवर्षमथ व्यतीत्य सोऽयं
नव कन्याः समवाप्य धन्यरूपाः ।
वनयानसमुद्यतोऽपि कान्ता-
हितकृत्त्वज्जननोत्सुको न्यवात्सीत् ॥ १४-८

निजभर्तृगिरा भवन्निषेवा-

निरतायामथ देव देवहूत्याम् ।
कपिलस्त्वमजायथा जनानां
प्रथयिष्यन् परमात्मतत्त्वविद्याम् ॥ १४-९

वनमेयुषि कर्दमे प्रसन्ने
मतसर्वस्वमुपादिशन् जनन्यै ।
कपिलात्मक वायुमन्दिरेश
त्वरितं त्वं परिपाहि मां गदौघात् ॥ १४-१०

१५ ॥ कपिलोपदेशः ॥

मतिरिह गुणसक्ता बन्धकृत्तेष्वसक्ता
त्वमृतकृदुपरुन्धे भक्तियोगस्तु सक्तिम् ।
महदनुगमलभ्या भक्तिरेवात्र साध्या
कपिलतनुरिति त्वं देवहूत्यै न्यगादीः ॥ १५-१

प्रकृतिमहदहंकाराश्च मात्राश्च भूता-
न्यपि हृदपि दशाक्षी पूरुषः पञ्चविंशः ।
इति विदितविभागो मुच्यतेऽसौ प्रकृत्या
कपिलतनुरिति त्वं देवहूत्यै न्यगादीः ॥ १५-२

प्रकृतिगतगुणौघैर्नाज्यते पूरुषोऽयं
यदि तु सजति तस्यां तद्गुणास्तं भजेरन् ।
मदनुभजनतत्त्वालोचनैः साऽप्यपेयात्
कपिलतनुरिति त्वं देवहूत्यै न्यगादीः ॥ १५-३

विमलमतिरुपात्तैरासनाद्यैर्मदंगं
गरुडसमधिरूढं दिव्यभूषायुधांकम् ।
रुचितुलिततमालं शीलयेतानुवेलं
कपिलतनुरिति त्वं देवहूत्यै न्यगादीः ॥ १५-४

मम गुणगणलीलाकर्णनैः कीर्तनाद्यै-
र्मयि सुरसरिदोघप्रख्यचित्तानुवृत्तिः ।
भवति परमभक्तिः सा हि मृत्योर्विजेत्री
कपिलतनुरिति त्वं देवहूत्यै न्यगादीः ॥ १५-५

अहह बहुलहिंसासञ्चितार्थैः कुटुम्बं
प्रतिदिनमनुपुष्णन् स्त्रीजितो बाललाली ।
विशति हि गृहसक्तो यातनां मय्यभक्तः
कपिलतनुरिति त्वं देवहूत्यै न्यगादीः ॥ १५-६

युवतिजठरखिन्नो जातबोधोऽप्यकाण्डे
प्रसवगलितबोधः पीडयोल्लंघ्य बाल्यम् ।
पुनरपि बत मुह्यत्येव तारुण्यकाले
कपिलतनुरिति त्वं देवहूत्यै न्यगादीः ॥ १५-७

पितृसुरगणयाजी धार्मिको यो गृहस्थः
स च निपतति काले दक्षिणाध्वोपगामी ।
मयि निहितमकामं कर्म तूदक्पथार्थं
कपिलतनुरिति त्वं देवहूत्यै न्यगादीः ॥ १५-८

इति सुविदितवेद्यां देव हे देवहूतिं

कृतनुतिमनुगृह्य त्वं गतो योगिसंघैः ।
विमलमतिरथाऽसौ भक्तियोगेन मुक्ता
त्वमपि जनहितार्थं वर्तसे प्रागुदीच्याम् ॥ १५-९

परम किमु बहूक्त्या त्वत्पदाम्भोजभक्तिं
सकलभयविनेत्रीं सर्वकामोपनेत्रीम् ।
वदसि खलु दृढं त्वं तद्विधूयामयान् मे
गुरुपवनपुरेश त्वय्युपाधत्स्व भक्तिम् ॥ १५-१०

१६ ॥ नरनारायणोवतारः ॥

दक्षो विरिञ्चतनयोऽथ मनोस्तनूजां
लब्ध्वा प्रसूतिमिह षोडश चाप कन्याः ।
धर्मे त्रयोदश ददौ पितृषु स्वधां च
स्वाहां हविर्भुजि सतीं गिरिशे त्वदंशे ॥ १६-१

मूर्तिर्हि धर्मगृहिणी सुषुवे भवन्तं
नारायणं नरसखं महितानुभावम् ।
यज्जन्मनि प्रमुदिताः कृततूर्यघोषाः
पुष्पोत्करान् प्रववृषुर्नुनुवुः सुरौघाः ॥ १६-२

दैत्यं सहस्रकवचं कवचैः परीतं
साहस्रवत्सरतपस्समराभिलव्यैः ।
पर्यायनिर्मिततपस्समरौ भवन्तौ
शिष्टैककंकटममुं न्यहतां सलीलम् ॥ १६-३

अन्वाचरन्नुपदिशन्नपि मोक्षधर्मं
त्वं भ्रातृमान् बदरिकाश्रममध्यवात्सीः ।
शक्रोऽथ ते शमतपोबलनिस्सहात्मा
दिव्यांगनापरिवृतं प्रजिघाय मारम् ॥ १६-४

कामोवसन्तमलयानिलबन्धुशाली
कान्ताकटाक्षविशिखैर्विकसद्विलासैः ।
विध्यन्मुहुर्मुहुरकम्पमुदीक्ष्य च त्वां
भीतस्त्वयाऽथ जगदे मृदुहासभाजा ॥ १६-५

भीत्यालमंगज वसन्त सुरांगना वो
मन्मानसं त्विह जुषध्वमिति ब्रुवाणः ।
त्वं विस्मयेन परितः स्तुवतामथैषां
प्रादर्शयः स्वपरिचारककातराक्षीः ॥ १६-६

सम्मोहनाय मिलिता मदनादयस्ते
त्वद्दासिकापरिमलैः किल मोहमापुः ।
दत्तां त्वया च जगृहुस्त्रपयैव सर्व-
स्वर्वासिगर्वशमनीं पुनरुर्वशीं ताम् ॥ १६-७

दृष्ट्वोर्वशीं तव कथां च निशम्य शक्रः
पर्याकुलोऽजनि भवन्महिमावमर्शात् ।
एवं प्रशान्तरमणीयतरावतारा-
त्त्वत्तोऽधिको वरद कृष्णतनुस्त्वमेव ॥ १६-८

दक्षस्तु धातुरतिलालनया रजोऽन्धो

नात्यादृतस्त्वयि च कष्टमशान्तिरासीत् ।
येन व्यरुन्ध स भवत्तनुमेव शर्वं
यज्ञे च वैरपिशुने स्वसुतां व्यमानीत् ॥ १६-९

क्रुद्धेशमर्दितमखः स तु कृत्तशीर्षो
देवप्रसादितहरादथ लब्धजीवः ।
त्वत्पूरितक्रतुवरः पुनराप शान्तिं
स त्वं प्रशान्तिकर पाहि मरुत्पुरेश ॥ १६-१०

१७ ॥ ध्रुवचरितम् ॥

उत्तानपाद नृपतेर्मनुनन्दनस्य
जाया बभूव सुरुचिर्नितरामभीष्टा ।
अन्या सुनीतिरिति भर्तुरनादृता सा
त्वामेव नित्यमगतिः शरणं गताऽभूत् ॥ १७-१

अंके पितुः सुरुचिपुत्रकमुत्तमं तं
दृष्ट्वा ध्रुवः किल सुनीतिसुतोऽधिरोक्ष्यन् ।
आचिक्षिपे किल शिशुः सुतरां सुरुच्या
दुस्सन्त्यजा खलु भवद्विमुखैरसूया ॥ १७-२

त्वन्मोहिते पितरि पश्यति दारवश्ये
दूरं दुरुक्तिनिहतः स गतो निजाम्बाम् ।
साऽपि स्वकर्मगतिसन्तरणाय पुंसां
त्वत्पादमेव शरणं शिशवे शशंस ॥ १७-३

आकर्ण्य सोऽपि भवदर्चननिश्चितात्मा
मानी निरेत्य नगरात् किल पञ्चवर्षः ।
सन्दृष्टनारदनिवेदितमन्त्रमार्ग-
स्त्वामारराध तपसा मधुकाननान्ते ॥ १७-४

तातेे विषण्णहृदये नगरीं गतेन
श्रीनारदेन परिसान्त्वितचित्तवृत्तौ ।
बालस्त्वदर्पितमनाः क्रमवर्धितेन
निन्ये कठोरतपसा किल पञ्चमासान् ॥ १७-५

तावत्तपोबलनिरुच्छ्वसिते दिगन्ते
देवार्थितस्त्वमुदयत्करुणार्द्रचेताः ।
त्वद्रूपचिद्रसनिलीनमतेः पुरस्ता-
दाविर्बभूविथ विभो गरुडाधिरूढः ॥ १७-६

त्वद्दर्शनप्रमदभारतरंगितं तं
दृग्भ्यां निमग्नमिव रूपरसायने ते ।
तुष्टूषमाणमवगम्य कपोलदेशे
संस्पृष्टवानसि दरेण तथाऽदरेण ॥ १७-७

तावद्विबोधविमलं प्रणुवन्तमेन-
माभाषथास्त्वमवगम्य तदीयभावम् ।
राज्यं चिरं समनुभूय भजस्व भूयः
सर्वोत्तरं ध्रुव पदं विनिवृत्तिहीनम् ॥ १७-८

इत्यूचिषि त्वयि गते नृपनन्दनोऽसा-

वानन्दिताखिलजनो नगरीमुपेतः ।
रेमे चिरं भवदनुग्रहपूर्णकाम-
स्ताते गते च वनमादृतराज्यभारः ॥ १७-९

यक्षेण देव निहते पुनरुत्तमेऽस्मिन्
यक्षैः स युद्धनिरतो विरतो मनूक्त्या ।
शान्त्या प्रसन्नहृदयाद्धनदादुपेता-
त्त्वद्भक्तिमेव सुदृढामवृणोन्महात्मा ॥ १७-१०

अन्ते भवत्पुरुषनीतविमानयातो
मात्रा समं ध्रुवपदे मुदितोऽयमास्ते ।
एवं स्वभृत्यजनपालनलोलधीस्त्वं
वातालयाधिप निरुन्धि ममामयौघान् ॥ १७-११

१८ ॥ पृथुचरितम् ॥

जातस्य ध्रुवकुल एव तुंगकीर्ते-
रंगस्य व्यजनि सुतः स वेननामा ।
तद्दोषव्यथितमतिः स राजवर्य-
स्त्वत्पादे निहितमना वनं गतोऽभूत् ॥ १८-१

पापोऽपि क्षितितलपालनाय वेनः
पौराद्यैरुपनिहितः कठोरवीर्यः ।
सर्वेभ्यो निजबलमेव सम्प्रशंसन्
भूचक्रे तव यजनान्ययं न्यरौत्सीत् ॥ १८-२

सम्प्राप्ते हितकथनाय तापसौघे
मत्तोऽन्यो भुवनपतिर्न कश्चनेति ।
त्वन्निन्दावचनपरो मुनीश्वरैस्तैः
शापाग्नौ शलभदशामनायि वेनः ॥ १८-३

तन्नाशात् खलजनभीरुकैर्मुनीन्द्रैः-
स्तन्मात्रा चिरपरिरक्षिते तदंगे ।
त्यक्ताघे परिमथितादथोरुदण्डा-
द्दोर्दण्डे परिमथिते त्वमाविरासीः ॥ १८-४

विख्यातः पृथुरिति तापसोपदिष्टैः
सूताद्यैः परिणुतभाविभूरिवीर्यः ।
वेनार्त्या कबलितसम्पदं धरित्री-
माक्रान्तां निजधनुषा समामकार्षीः ॥ १८-५

भूयस्तां निजकुलमुख्यवत्सयुक्तै-
र्देवाद्यैः समुचितचारुभाजनेषु ।
अन्नादीन्यभिलषितानि यानि तानि
स्वच्छन्दं सुरभितनूमदूदुहस्त्वम् ॥ १८-६

आत्मानं यजति मखैस्त्वयि त्रिधाम-
न्नारब्धे शततमवाजिमेधयागे ।
स्पर्धालुः शतमख एत्य नीचवेषो
हृत्वाऽश्वं तव तनयात् पराजितोऽभूत् ॥ १८-७

देवेन्द्रं मुहुरिति वाजिनं हरन्तं
वह्नौ तं मुनिवरमण्डले जुहूषौ ।
रुन्धाने कमलभवे क्रतोः समाप्तौ
साक्षात्त्वं मधुरिपुमैक्षथाः स्वयं स्वम् ॥ १८-८

तद्दत्तं वरमुपलभ्य भक्तिमेकां

गंगान्ते विहितपदः कदापि देव ।
सत्रस्थं मुनिनिवहं हितानि शंस-
न्नैक्षिष्ठाः सनकमुखान् मुनीन् पुरस्तात् ॥ १८-९

विज्ञानं सनकमुखोदितं दधानः
स्वात्मानं स्वयमगमो वनान्तसेवी ।
तत्तादृक्पृथुवपुरीश सत्वरं मे
रोगौघं प्रशमय वातगेहवासिन् ॥ १८-१०

१९ ॥ दक्षोत्पत्तिः ॥

पृथोस्तु नप्ता पृथुधर्मकर्मठः
प्राचीनबर्हिर्युवतौ शतद्रुतौ ।
प्रचेतसो नाम सुचेतसः सुता-
नजीजनत्त्वत्करुणांकुरानिव ॥ १९-१

पितुः सिसृक्षानिरतस्य शासनाद्-
भवत्तपस्यानिरता दशापि ते ।
पयोनिधिं पश्चिममेत्य तत्तटे
सरोवरं सन्ददृशुर्मनोहरम् ॥ १९-२

तदा भवत्तीर्थमिदं समागतो
भवो भवत्सेवकदर्शनादृतः ।
प्रकाशमासाद्य पुरः प्रचेतसा-
मुपादिशत् भक्ततमस्तव स्तवम् ॥ १९-३

स्तवं जपन्तस्तममी जलान्तरे
भवन्तमासेविषतायुतं समाः ।
भवत्सुखास्वादरसादमीष्वियान्
बभूव कालो ध्रुववन्न शीघ्रता ॥ १९-४

तपोभिरेषामतिमात्रवर्धिभिः
स यज्ञहिंसानिरतोऽपि पावितः ।
पिताऽपि तेषां गृहयातनारद-
प्रदर्शितात्मा भवदात्मतां ययौ ॥ १९-५

कृपाबलेनैव पुरः प्रचेतसां
प्रकाशमागाः पतगेन्द्रवाहनः ।
विराजि चक्रादिवरायुधांशुभि-
र्भुजाभिरष्टाभिरुदञ्चितद्युतिः ॥ १९-६

प्रचेतसां तावदयाचतामपि
त्वमेव कारुण्यभराद्वरानदाः ।
भवद्विचिन्ताऽपि शिवाय देहिनां
भवत्वसौ रुद्रनुतिश्च कामदा ॥ १९-७

अवाप्य कान्तां तनयां महीरुहां
तया रमध्वं दशलक्षवत्सरीम् ।
सुतोऽस्तु दक्षो ननु तत्क्षणाच्च मां
प्रयास्यथेति न्यगदो मुदैव तान् ॥ १९-८

ततश्च ते भूतलरोधिनस्तरून्

क्रुधा दहन्तो द्रुहिणेन वारिताः ।
द्रुमैश्च दत्तां तनयामवाप्य तां
त्वदुक्तकालं सुखिनोऽभिरेमिरे ॥ १९-९

अवाप्य दक्षं च सुतं कृताध्वराः
प्रचेतसो नारदलब्धया धिया ।
अवापुरानन्दपदं तथाविध-
स्त्वमीश वातालयनाथ पाहि माम् ॥ १९-१०

२०   ॥ ऋषभयोगीश्वरचरितम् ॥

प्रियव्रतस्य प्रियपुत्रभूता-दाग्नीध्रराजा-दुदितो हि नाभिः ।
त्वां दृष्ट्वा-निष्टदमिष्टि-मध्ये तवैव तुष्ट्यै कृतयज्ञकर्मा ॥ २०-१

अभिष्टुतस्तत्र मुनीश्वरैस्त्वं राज्ञः स्वतुल्यं सुतमर्थ्यमानः ।
स्वयं जनिष्येऽहमिति ब्रुवाण-स्तिरोदधा बर्हिषि विश्वमूर्ते ॥ २०-२

नाभिप्रियायामथ मेरुदेव्यां त्वमंशतोऽभूर्ऋषभाभिधानः ।
अलोकसामान्य-गुण-प्रभाव-प्रभाविताशेष जनप्रमोदः ॥ २०-३

त्वयि त्रिलोकीभृति राज्यभारं निधाय नाभिः सह मेरुदेव्या ।
तपोवनं प्राप्य भवन्निषेवी गतः किलानन्दपदं पदं ते ॥ २०-४

इन्द्रस्त्वदुत्कर्ष-कृतादमर्षा-द्ववर्ष नास्मिन्नजनाभवर्षे ।
यदा तदा त्वं निजयोगशक्त्या स्ववर्षमेनद् व्यदधास्सुवर्षम् ॥ २०-५

जितेन्द्र दत्तां कमनीं जयन्ती-मथोद्वहन्नात्मरताशयोऽपि ।
अजीजनस्तत्र शतं तनूजा-नेषां क्षितीशो भरतोऽग्रजन्मा ॥ २०-६

नवाभवन् योगिवरा नवान्ये त्वपालयन् भारतवर्षखण्डान् ।

सैका त्वशीतिस्तव शेषपुत्र-स्तपोबलात् भूसुरभूयमीयुः ॥ २०-७

उक्त्वा सुतेभ्योऽथ मुनीन्द्रमध्ये विरक्तिभक्त्यन्वितमुक्तिमार्गम् ।
स्वयं गतः पारमहंस्यवृत्ति-मधा जडोन्मत्त पिशाचचर्याम् ॥ २०-८

परात्मभूतोऽपि परोपदेशं कुर्वन् भवान् सर्वनिरस्यमानः ।
विकारहीनो विचचार कृत्स्नां महीमहीनात्मरसाभिलीनः ॥ २०-९

शयुव्रतं गोमृगकाकचर्यां चिरं चरन्नाप्य परं स्वरूपम् ।
दवाहृतांगः कुटकाचले त्वं तापान् ममापाकुरु वातनाथ ॥ २०-१०

२१ ॥ भगवदुपासनाप्रकाराः ॥

मध्योद्भवे भुव इलावृत-नाम्नि वर्षे
गौरीप्रधान-वनिताजनमात्र-भाजि ।
शर्वेण मन्त्रनुतिभिस्समुपास्यमानं
संकर्षणात्मक-मधीश्वरसंश्रये त्वाम् ॥ २१-१

भद्राश्वनामक इलावृतपूर्ववर्षे
भद्रश्रवोभिर्ऋषिभिः परिणूयमानम् ।
कल्पान्तगूढ निगमोद्धरण प्रवीणं
ध्यायामि देव हयशीर्षतनुं भवन्तम् ॥ २१-२

ध्यायामि दक्षिणगते हरिवर्षवर्षे
प्रह्लादमुख्यपुरुषैः परिषेव्यमाणम् ।
उत्तुंग शान्त धवलाकृति-मेकशुद्ध-
ज्ञानप्रदं नरहरिं भगवन् भवन्तम् ॥ २१-३

वर्षे प्रतीचि ललितात्मनि केतुमाले
लीलाविशेष-ललित-स्मित-शोभनांगम् ।
लक्ष्म्या-प्रजापतिसुतैश्च निषेव्यमाणं
तस्याः प्रियाय धृतकामतनुं भजे त्वाम् ॥ २१-४

रम्येऽप्युदीचि खलु रम्यकनाम्नि वर्षे
तद्वर्षनाथ मनुवर्य सपर्यमाणम् ।
भक्तैकवत्सल ममत्सरहृत्सुभान्तं
मत्स्याकृतिं भुवननाथ भजे भवन्तम् ॥ २१-५

वर्षं हिरण्मय समाह्वयमौत्तराह-
मासीनमद्रि धृति कर्मठकामठांगम् ।
संसेवते पितृगणप्रवरोऽर्यमा यं
तं त्वां भजामि भगवन् परचिन्मयात्मन् ॥ २१-६

किं चोत्तरेषु कुरुषु प्रियया धरण्या
संसेवितोमहितमन्त्रनुति प्रभेदैः ।
दंष्ट्राग्रघृष्टघनपृष्ठ गरिष्ठवर्ष्मा
त्वं पाहि विज्ञनुत यज्ञवराहमूर्ते ॥ २१-७

याम्यां दिशं भजति किंपुरुषाख्यवर्षे
संसेवितो हनुमता दृढभक्तिभाजा ।
सीताभिरामपरमाद्भुतरूपशाली
रामात्मकः परिलसन् परिपाहि विष्णो ॥ २१-८

श्रीनारदेन सह भारतखण्डमुख्यै-

स्त्वं सांख्ययोगनुतिभिः समुपास्यमानः ।
आकल्पकालमिह साधुजनाभिरक्षी
नारायणो नरसखः परिपाहि भूमन् ॥ २१-९

प्लाक्षेऽर्करूपमयि शाल्मल इन्दुरूपं
द्वीपे भजन्ति कुशनामनि वह्निरूपम् ।
क्रौञ्चेऽम्बुरूपमथ वायुमयं च शाके
त्वां ब्रह्मरूपमयि पुष्करनाम्नि लोकाः ॥ २१-१०

सर्वै-र्ध्रुवादिभिरुडुप्रकरैर्ग्रहैश्च
पुच्छादि केष्ववयवेष्वभि कल्प्यमानैः ।
त्वं शिंशुमारवपुषा महतामुपास्यः
सन्ध्यासु रुन्धि नरकं मम सिन्धुशायिन् ॥ २१-११

पातालमूलभुवि शेषतनुं भवन्तं
लोलैक कुण्डल विराजि सहस्रशीर्षम् ।
नीलाम्बरं धृतहलं भुजगांगनाभि-
र्जुष्टं भजे हर गदान् गुरुगेहनाथ ॥ २१-१२

२२ ॥ अजामिलमोक्षः ॥

अजामिलो नाम महीसुरः पुरा
चरन् विभो धर्मपथान् गृहाश्रमी ।
गुरोर्गिरा काननमेत्य दृष्टवान्
सुधृष्टशीलां कुलटां मदाकुलाम् ॥ २२-१

स्वतः प्रशान्तोऽपि तदाहृताशयः
स्वधर्ममुत्सृज्य तया समारमन् ।
अधर्मकारी दशमी भवन् पुन-
र्दधौ भवन्नामयुते सुते रतिम् ॥ २२-२

स मृत्युकाले यमराजकिंकरान्
भयंकरांस्त्रीनभिलक्षयन् भिया ।
पुरा मनाक्त्वत्स्मृति वासनाबलात्
जुहाव नारायणनामकं सुतम् ॥ २२-३

दुराशयस्यापि तदात्वनिर्गत-
त्वदीयनामाक्षरमात्रवैभवात् ।
पुरोऽभिपेतुर्भवदीयपार्षदाः
चतुर्भुजाः पीतपटा मनोहराः ॥ २२-४

अमुं च संपाश्य विकर्षतो भटान्
विमुञ्चते-त्यारुरुधु-र्बलादमी ।
निवारितास्ते च भवज्जनैस्तदा
तदीय पापं निखिलं न्यवेदयन् ॥ २२-५

भवन्तु पापानि कथं तु निष्कृते
कृतेऽपि भो दण्डनमस्ति पण्डिताः ।
न निष्कृतिः किं विदिता भवादृशा-
मिति प्रभो त्वत्पुरुषा बभाषिरे ॥ २२-६

श्रुतिस्मृतिभ्यांविहिता व्रतादयः
पुनन्ति पापं न लुनन्ति वासनाम् ।
अनन्तसेवा तु निकृन्तति द्वयी-
मिति प्रभो त्वत्पुरुषा बभाषिरे ॥ २२-७

अनेन भो जन्मसहस्रकोटिभिः
कृतेषु पापेष्वपि निष्कृतिः कृता ।
यदग्रहीन्नाम भयाकुलो हरे-
रिति प्रभो त्वत्पुरुषा बभाषिरे ॥ २२-८

नृणामबुद्ध्याऽपि मुकुन्द कीर्तनं

दहत्यघौघान् महिमास्य तादृशः ।
यथाग्निरेधांसि यथौषधं गदा-
निति प्रभो त्वत्पुरुषा बभाषिरे ॥ २२-९

इतीरितैर्याम्यभटैरपासृते
भवद्भटानां च गणे तिरोहिते ।
भवत्स्मृतिं कञ्चन कालमाचरन्
भवत्पदं प्रापि भवद्भटैरसौ ॥ २२-१०

स्वकिंकरावेदन शंकितो यम-
स्त्वदंघ्रि भक्तेषु न गम्यतामिति ।
स्वकीय भृत्यानशिशिक्षदुच्चकैः
स देव वातालयनाथ पाहि माम् ॥ २२-११

२३ ॥ दक्ष-चित्रकेतुश्चरितम् ॥

प्राचेतसस्तु भगवन्नपरो हि दक्ष-
स्त्वत्सेवनं व्यधित सर्गविवृद्धिकामः ।
आविर्बभूविथ तदा लसदष्टबाहु-
स्तस्मै वरं ददिथ तां च वधूमसिक्नीम् ॥ २३-१

तस्यात्मजास्त्वयुतमीश पुनस्सहस्रं
श्रीनारदस्य वचसा तव मार्गमापुः ।
नैकत्रवासमृषये स मुमोच शापं
भक्तोत्तमस्त्वृषिरनुग्रहमेव मेने ॥ २३-२

षष्ट्या ततो दुहितृभिः सृजतः कुलौघान्
दौहित्रसूनुरथ तस्य स विश्वरूपः ।
त्वत्स्तोत्रवर्मितमजापयदिन्द्रमाजौ
देव त्वदीयमहिमा खलु सर्वजैत्रः ॥ २३-३

प्राक्शूरसेनविषये किल चित्रकेतुः
पुत्राग्रही नृपतिरंगिरसः प्रभावात् ।
लब्ध्वैकपुत्रमथ तत्र हते सपत्नी-
संघैरमुह्यदवशस्तव माययासौ ॥ २३-४

तं नारदस्तु सममंगिरसा दयालुः
सम्प्राप्यतावदुपदर्श्य सुतस्य जीवम् ।
कस्यास्मि पुत्र इति तस्य गिरा विमोहं
त्यक्त्वात्वदर्चनविधौ नृपतिं न्ययुंक्त ॥ २३-५

स्तोत्रं च मन्त्रमपि नारदतोऽथ लब्ध्वा
तोषाय शेषवपुषो ननु ते तपस्यन् ।
विद्याधराधिपतितां स हि सप्तरात्रे
लब्ध्वाऽप्यकुण्ठमतिः अन्वभजद्भवन्तम् ॥ २३-६

तस्मै मृणालधवलेन सहस्रशीर्ष्णा
रूपेण बद्धनुतिसिद्ध गणावृतेन ।
प्रादुर्भवन्नचिरतो नुतिभिः प्रसन्नो
दत्वाऽऽत्मतत्त्वमनुगृह्य तिरोदधाथ ॥ २३-७

त्वद्भक्तमौलिरथ सोऽपि च लक्षलक्षं
वर्षाणि हर्षुलमना भुवनेषु कामम् ।
संगापयन् गुणगणं तव सुन्दरीभिः
संगातिरेकरहितो ललितं चचार ॥ २३-८

अत्यन्त संग विलयाय भवत्प्रणुन्नो

नूनं स रूप्यगिरिमाप्य महत्समाजे ।
निश्शंकमंककृतवल्लभमंगजारिं
तं शंकरं परिहसन्नुमयाऽभिशेपे ॥ २३-९

निस्सम्भ्रमस्त्वयमयाचितशापमोक्षो
वृत्रासुरत्वमुपगम्य सुरेन्द्रयोधी ।
भक्त्याऽऽत्मतत्त्वकथनैस्समरे विचित्रं
शत्रोरपि भ्रममपास्य गतः पदं ते ॥ २३-१०

त्वत्सेवनेन दितिरिन्द्र वधोद्यताऽपि
तान्प्रत्युतेन्द्र सुहृदो मरुतोऽभिलेभे ।
दुष्टाशयेऽपि शुभदैव भवन्निषेवा
तत्तादृशस्त्वमव मां पवनालयेश ॥ २३-११

२४ ॥ प्रह्लादचरित्रम् ॥

हिरण्याक्षे पोत्रिप्रवरवपुषा देव भवता
हते शोक क्रोध ग्लपित धृतिरेतस्य सहजः ।
हिरण्य प्रारम्भः कशिपुरमराराति सदसि
प्रतिज्ञामातेने तव किल वधार्थं मधुरिपो ॥ २४-१

विधातारं घोरं स खलु तपसित्वा नचिरतः
पुरः साक्षात्कुर्वन् सुरनर मृगाद्यैरनिधनम् ।
वरं लब्ध्वा दृप्तो जगदिहभवन्नायकमिदं
परिक्षुन्दन्निन्द्रादहरत दिवं त्वामगणयन् ॥ २४-२

निहन्तुंत्वां भूयस्तव पदमवाप्तस्य च रिपोः
बहिर्दृष्टेरन्तर्दधित हृदये सूक्ष्मवपुषा ।
नदन्नुच्चै स्तत्राप्यखिल भुवनान्ते च मृगयन्
भिया यातं मत्वा स खलु जितकाशी निववृते ॥ २४-३

ततोऽस्य प्रह्लादः समजनि सुतो गर्भवसतौ
मुनेर्वीणापाणेः अधिगत भवद् भक्तिमहिमा ।
स वै जात्या दैत्यः शिशुरपि समेत्य त्वयि रतिं
गतस्त्वद्भक्तानां वरद परमोदाहरणताम् ॥ २४-४

सुरारीणां हास्यं तव चरणदास्यं निजसुते
स दृष्ट्वा दुष्टात्मा गुरुभिरशिशिक्षच्चिरममुम् ।
गुरुप्रोक्तं चासाविदमिदमभद्राय दृढमिति
अपाकुर्वन् सर्वं तव चरण भक्त्यैव ववृधे ॥ २४-५

अधीतेषु श्रेष्ठं किमिति परिपृष्टेऽथ तनये
भवद्भक्तिं वर्यामभिगदति पर्याकुलधृतिः ।
गुरुभ्योरोषित्वा सहजमतिरस्येत्यभिविदन्
वधोपायानस्मिन् व्यतनुत भवत्पाद शरणे ॥ २४-६

स शूलैराविद्धः सुवहु मथितो दिग्गजगणैः
महासर्पैर्दष्टोप्यनशन गराहार विधुतः ।
गिरीन्द्रावक्षिप्तोऽप्यहह परमात्मन्नयि विभो
त्वयि न्यस्तात्मत्वात् किमपि न निपीडामभजत ॥ २४-७

ततः शंकाविष्टः स पुनरति दुष्टोऽस्य जनकः
गुरूक्त्या तद्गेहे किल वरुणपाशैस्तमरुणत् ।
गुरोश्चासान्निध्ये स पुनरनुगान् दैत्यतनयान्
भवद्भक्तेस्तत्त्वं परममपि विज्ञानमशिषत् ॥ २४-८

पिता शृण्वन् बाल प्रकरमखिलं त्वत्स्तुतिपरं

रुषाऽन्धः प्राहैनं कुलहतक कस्ते बलमिति ।
बलं मे वैकुण्ठस्तव च जगतां चापि स बलं
स एव त्रैलोक्यं सकलमिति धीरोऽयमगदीत् ॥ २४-९

अरे क्वासौ क्वासौ सकलजगदात्मा हरिरिति
प्रभिन्तेस्म स्तंभं चलित करवालो दिति सुतः ।
अतः पश्चाद्विष्णो न हि वदितुमीशोऽस्मि सहसा
कृपात्मन् विश्वात्मन् पवनपुरवासिन् मृडय माम् ॥ २४-१०

२५ ॥ नरसिम्हावतारः ॥

स्तंभे घट्टयतो हिरण्यकशिपोः कर्णौ समाचूर्णयन्
आघूर्णज्जगदण्डकुण्ड कुहरो घोरस्तवाभूद्रवः ।
श्रुत्वा यं किल दैत्यराज हृदये पूर्वं कदाऽप्यश्रुतं
कंपः कश्चन सम्पपात चलितोऽप्यंभोजभूर्विष्टरात् ॥ २५-१

दैत्ये दिक्षु विसृष्टचक्षुषि महासंरंभिणि स्तंभतः
संभूतं न मृगात्मकं न मनुजाकारं वपुस्ते विभो ।
किं किं भीषणमेतदद्भुतमिति व्युद्भ्रान्तचित्तेऽसुरे
विस्फूर्जद्धवलोग्ररोम विकसद्वर्ष्मा समाजृम्भथाः ॥ २५-२

तप्तस्वर्ण सवर्ण घूर्णदतिरूक्षाक्षं सटाकेसर
प्रोत्कम्पप्रनिकुम्बिताम्बरमहो जीयात्तवेदं वपुः ।
व्यात्त व्याप्त महादरीसखमुखं खड्गोग्रवल्गन्महा-
जिह्वानिर्गम दृश्यमान सुमहादंष्ट्रायुगोड्डामरम् ॥ २५-३

उत्सर्पद्वलिभंग भीषणहनुं ह्रस्वस्थवीयस्तर
ग्रीवंपीवरदोश्शतोद्गत नखक्रूरांशुदूरोल्बणम् ।
व्योमोल्लंघि घनाघनोपमघन प्रध्वान निर्धावित-
स्पर्द्धालुप्रकरं नमामि भवतस्तं नारसिंहं वपुः ॥ २५-४

नूनं विष्णुरयं निहन्म्यमुमिति भ्राम्यद्गदाभीषणं
दैत्येन्द्रं समुपाद्रवन्तमधृथा दोर्भ्यां पृथुभ्याममुम् ।
वीरो निर्गलितोऽथ खड्गफलकेगृह्णन् विचित्र श्रमान्
व्यावृण्वन् पुनरापपात भुवनग्रासोद्यतं त्वामहो ॥ २५-५

भ्राम्यंतं दितिजाधमं पुनरपि प्रोद्गृह्य दोर्भ्यां जवात्
द्वारेऽथोरुयुगे निपात्य नखरान् व्युत्खाय वक्षोभुवि ।
निर्भिन्दन्नधिगर्भ निर्भरगलद्रक्तांबु बद्धोत्सवं
पायं पायमुदैरयो बहुजगत्संहारि सिंहारवान् ॥ २५-६

त्यक्त्वा तं हतमाशु रक्तलहरीसिक्तोन्नमद्वर्ष्मणि
प्रत्युत्पत्य समस्त दैत्यपटलीं चाखाद्यमाने त्वयि ।
भ्राम्यद्भूमि विकंपिताम्बुधिकुलं व्यालोलशैलोत्करं
प्रोत्सर्पत्खचरं चराचरमहो दुःस्थामवस्थां दधौ ॥ ७

तावन्मांस वपाकरालवपुषं घोरान्त्र मालाधरं
त्वां मध्ये सभमिद्धकोपमुषितं दुर्वार गुर्वारवम् ।
अभ्येतुं न शशाक कोऽपि भुवने दूरे स्थिता भीरवः
सर्वे शर्वविरिञ्च वासव मुखाः प्रत्येकमस्तोषत ॥ २५-८

भूयोऽप्यक्षत रोषधाम्नि भवति ब्रह्माज्ञया बालके

प्रह्लादे पदयोर्नमत्यपभये कारुण्य भाराकुलः ।
शान्तस्त्वं करमस्य मूर्ध्नि समधाः स्तोत्रैरथोद्गायतः
तस्याकामधियोऽपि तेनिथ वरं लोकाय चानुग्रहम् ॥ २५-९

एवं नाटित रौद्रचेष्टित विभो श्रीतापनीयाभिध
श्रुत्यन्तस्फुटगीत सर्वमहिमन्नत्यन्त शुद्धाकृते ।
तत्तादृङ् निखिलोत्तरं पुनरहो कस्त्वां परोलंघयेत्
प्रह्लाद प्रिय हे मरुत्पुरपते सर्वामयात्पाहि माम् ॥ २५-१०

२६ ॥ गजेन्द्रमोक्षः ॥

इन्द्रद्युम्नः पाण्ड्यखण्डाधिराजः त्वद्भक्तात्मा चन्दनाद्रौ कदाचित् ।
त्वत्सेवायां मग्नधीरालुलोके नैवागस्त्यं प्राप्तमातिथ्यकामम् ॥ २६-१

कुम्भोद्भूतिः संभृतक्रोधभारः
स्तब्धात्मा त्वं हस्ति भूयं भजेति ।
शप्त्वाऽथैनं प्रत्यगात्सोऽपि लेभे
हस्तीन्द्रत्वं त्वत्स्मृति व्यक्ति धन्यम् ॥ २६-२

दुग्धांभोधेः मध्यभाजि त्रिकूटे क्रीडन् शैले यूथपोऽयं वशाभिः ।
सर्वान् जन्तूनत्यवर्तिष्ट शक्त्या त्वद्भक्तानां कुत्र नोत्कर्षलाभः ॥ २६-३

स्वेन स्थेम्ना दिव्यदेशत्व शक्त्या सोऽयं खेदानप्रजानन् कदाचित् ।
शैलप्रान्ते घर्मतान्तः सरस्यां यूथैस्सार्धं त्वत्प्रणुन्नोऽभिरेमे ॥ २६-४

हूहूस्तावद्देवलस्यापि शापात् ग्राहीभूतस्तज्जले वर्तमानः ।
जग्राहैनं हस्तिनं पाददेशे शान्त्यर्थं हि श्रान्तिदोऽसि स्वकानाम् ॥ २६-५

त्वत्सेवाया वैभवाद्दुर्निरोधं युद्धयन्तं तं वत्सराणां सहस्रम् ।
प्राप्ते काले त्वत्पदैकाग्र्यसिद्धयै नक्राक्रान्तं हस्ति वर्यं व्यधास्त्वम् ॥ २६-६

आर्तिव्यक्त प्राक्तन ज्ञानभक्तिः शुण्डोत्क्षिप्तैः पुण्डरीकैस्समर्चन् ।
पूर्वाभ्यस्तन्निर्विशेषात्मनिष्ठं स्तोत्र श्रेष्ठं सोऽन्वगादीत्परात्मन् ॥ २६-७

श्रुत्वा स्तोत्रं निर्गुणस्थं समस्तं ब्रह्मेशाद्यैर्नाहमित्यप्रयाते ।
सर्वात्मा त्वं भूरि कारुण्य वेगात् तार्क्ष्यारूढः प्रेक्षितोभूः पुरस्तात् ॥ २६-८

हस्तीन्द्रं तं हस्तपद्मेन धृत्वा चक्रेण त्वं नक्रवर्यं व्यदारीः ।
गन्धर्वेऽस्मिन् मुक्तशापे स हस्ती त्वत्सारूप्यं प्राप्य देदीप्यते स्म ॥ २६-९

एतद् वृत्तं त्वां च मां च प्रगेयो गायेत्सोऽयं भूयसे श्रेयसे स्यात् ।
इत्युक्त्वैनं तेन सार्धं गतस्त्वं धिष्ण्यं विष्णो पाहि वातालयेश ॥ २६-१०

२७ ॥ क्षीराब्धिमन्थने कूर्मावतारश्च ॥

दुर्वासास्सुरवनिताप्त दिव्यमाल्यं
शक्राय स्वयमुपदाय तत्र भूयः ।
नागेन्द्र प्रतिमृदिते शशाप शक्रं
का क्षान्तिस्त्वदितर देवतांश जानाम् ॥ २७-१

शापेन प्रथितजरेऽथ निर्जरेन्द्रे
देवेष्वप्यसुरजितेषु निष्प्रभेषु ।
शर्वाद्याः कमलजमेत्य सर्वदेवा
निर्वाणप्रभव समं भवन्तमापुः ॥ २७-२

ब्रह्माद्यैः स्तुत महिमा चिरं तदानीं
प्रादुष्षन् वरद पुरः परेण धाम्ना ।
हे देवा दितिज कुलैर्विधाय सन्धिं
पीयूषं परिमथतेति पर्यशास्त्वम् ॥ २७-३

सन्धानं कृतवति दानवैः सुरौघे
मन्थानं नयति मदेन मन्दराद्रिम् ।
भ्रष्टेऽस्मिन् बदरमिवोद्वहन् खगेन्द्रे
सद्यस्त्वं विनिहितवान् पयःपयोधौ ॥ २७-४

आधाय द्रुतमथ वासुकिं वरत्रां
पाथोधौ विनिहित सर्व बीजजाले ।
प्रारब्धे मथनविधौ सुरासुरैस्तै-
र्व्याजात्त्वं भुजगमुखेऽकरोस्सुरारीन् ॥ २७-५

क्षुब्धाद्रौ क्षुभितजलोदरे तदानीं
दुग्धाब्धौ गुरुतरभारतो निमग्ने ।
देवेषु व्यथिततमेषु तत्प्रियैषी
प्राणैषीः कमठतनुं कठोरपृष्ठाम् ॥ २७-६

वज्रातिस्थिरतर कर्परेण विष्णो
विस्तारात्परिगत लक्षयोजनेन ।
अम्भोधेः कुहरगतेन वर्ष्मणा त्वं
निर्मग्नं क्षितिधरनाथमुन्निनेथ ॥ २७-७

उन्मग्ने झटिति तदा धराधरेन्द्रे
निर्मेथुर्दृढमिहसम्मदेन सर्वे ।
आविश्य द्वितयगणेऽपि सर्पराजे
वैवश्यं परिशमयन्नवीवृधस्तान् ॥ २७-८

उद्दाम भ्रमण जवोन्नमद्गिरीन्द्र-

न्यस्तैकस्थिरतर हस्तपंकजं त्वाम् ।
अभ्रान्ते विधिगिरिशादयः प्रमोदा-
दुद्भ्रान्ता नुनुवुरुपात्त पुष्पवर्षाः ॥ २७-९

दैत्यौघे भुजगमुखानिलेन तप्ते
तेनैव त्रिदशकुलेऽपि किञ्चिदार्ते ।
कारुण्यात्तव किल देव वारिवाहाः
प्रावर्षन्नमरगणान्नदैत्यसंघान् ॥ २७-१०

उद्भ्राम्यद् बहु तिमि नक्र चक्रवाले
तत्राब्धौ चिरमथितेऽपि निर्विकारे ।
एकस्त्वं करयुगकृष्ट सर्पराजः
संराजन् पवनपुरेश पाहि रोगात् ॥ २७-११

२८ ॥ लक्ष्मी स्वयंवरः ॥

गरलं तरलानलं पुरस्ता-ज्जलधेरुद्विजगाल कालकूटम् ।
अमरस्तुतिवाद मोद निघ्नो गिरिशस्तन्निपपौ भवत्प्रियार्थम् ॥ २८-१

विमथत्सु सुरासुरेषु जाता सुरभिस्तामृषिषु न्यधास्त्रिधामन् ।
हयरत्नमभूदथेभरत्नं द्युतरु-श्चाप्सरसः सुरेषु तानि ॥ २८-२

जगदीश भवत्परा तदानीं कमनीया कमला बभूव देवी ।
अमलामवलोक्य यां विलोलः सकलोऽपि स्पृहयाम्बभूव लोकः ॥ २८-३

त्वयि दत्तहृदे तदैव देव्यै त्रिदशेन्द्रो मणिपीठिकां व्यतारीत् ।
सकलोपहृताभिषेचनीयै-र्ऋषयस्तां श्रुतिगीर्भिरभ्यषिञ्चन् ॥ २८-४

अभिषेक जलानुपाति मुग्ध त्वदपाङ्गै-रवभूषितांगवल्लीम् ।
मणिकुण्डल पीत चेल हार प्रमुखैस्तामममरादयोऽन्वभूषन् ॥ २८-५

वरण स्रजमात्त भृंग नादां दधती सा कुचकुम्भ मन्दयाना ।
पदशिञ्जितमञ्जुनूपुरा त्वां कलितव्रील विलासमाससाद ॥ २८-६

गिरिशद्रुहिणादि सर्वदेवान् गुणभाजोऽप्यविमुक्त दोषलेशान् ।

अवमृश्य सदैव सर्वरम्ये निहिता त्वय्यनयाऽपि दिव्यमाला ॥ २८-७

उरसा तरसा ममानिथैनां भुवनानां जननीमनन्य भावाम् ।
त्वदुरो विलसत्तदीक्षण श्री परिवृष्ट्या परिपुष्टमास विश्वम् ॥ २८-८

अति मोहन विभ्रमा तदानीं मदयन्ती खलु वारुणी निरागात् ।
तमसः पदवीमदास्त्वमेना-मतिसम्माननया महासुरेभ्यः ॥ २८-९

तरुणाम्बुद सुन्दरस्तदा त्वं ननु धन्वन्तरिरुत्थितोऽम्बुराशेः ।
अमृतं कलशे वहन् कराभ्यामखिलार्तिं हर मारुतालयेश ॥ २८-१०

२९ ॥ मोहिनि अवतारः ॥

उद्गच्छतस्तव करादमृतं हरत्सु
दैत्येषु तानशरणाननुनीय देवान् ।
सद्यस्तिरोदधिथ देव भवत्प्रभावात्
उद्यत्स्वयूथ्य कलहा दितिजा बभूवुः ॥ २९-१

श्यामां रुचाऽपि वयसाऽपि तनुं तदानीं
प्राप्तोऽसि तुंगकुचमण्डल भंगुरां त्वम् ।
पीयूष कुम्भकलहं परिमुच्य सर्वे
तृष्णाकुलाः प्रतिययुस्त्वदुरोजकुम्भे ॥ २९-२

का त्वं मृगाक्षि विभजस्व सुधामिमामि-
त्यारूढरागविवशानभियाचतोऽमून् ।
विश्वस्यते मयि कथं कुलटाऽस्मि दैत्याः
इत्यालपन्नपि सुविश्वसितानतानीः ॥ २९-३

मोदात् सुधाकलश-मेषु ददत्सु सा त्वं
दुश्चेष्टितं मम सहध्वमिति ब्रुवाणा ।
पंक्ति प्रभेद विनिवेशित देव दैत्या
लीलाविलास गतिभिस्समदास्सुधां ताम् ॥ २९-४

अस्मास्वियं प्रणयिनीत्यसुरेषु तेषु
जोषं स्थितेष्वथ समाप्य सुधां सुरेषु ।
त्वं भक्तलोकवशगो निजरूपमेत्य
स्वर्भानुमर्धपरिपीत सुधं व्यलावीः ॥ २९-५

त्वत्तः सुधाहरणयोग्यफलं परेषु
दत्वा गते त्वयि सुरैः खलु ते व्यगृह्णन् ।
घोरेऽथ मूर्च्छति रणे बलिदैत्यमाया-
व्यामोहिते सुरगणे त्वमिहाविरासीः ॥ २९-६

त्वं कालनेमिमथ मालिमुखांजघन्थ
शक्रो जघान बलिजम्भवलान् सपाकान् ।
शुष्कार्द्र दुष्करवधे नमुचौ च लूने
फेनेन नारदगिरा न्यरुणो रणं त्वम् ॥ २९-७

योषा वपुर्दनुजमोहनमाहितं ते
श्रुत्वा विलोकन कुतूहलवान् महेशः ।
भूतैस्समं गिरिजया च गतः पदं ते
स्तुत्वाऽब्रवीदभिमतं त्वमथो तिरोधाः ॥ २९-८

आरामसीमनि च कन्दुकघातलीला-

लोलायमान नयनां कमनीं मनोज्ञाम् ।
त्वामेष वीक्ष्य विगलद्वसनां मनोभू-
वेगादनंगरिपुरंग समालिलिंग ॥ २९-९

भूयोऽपि विद्रुतवतीमुपधाव्य देवो
वीर्यं प्रमोक्ष विकसत्परमार्थबोधः ।
त्वन्मानितस्तव महत्वमुवाच देव्यै
तत्तादृशस्त्वमव वातनिकेतनाथ ॥ २९-१०

३० ॥ वामनावतारः ॥

शक्रेण संयति हतोऽपि बलिर्महात्मा
शुक्रेण जीविततनुः क्रतुवर्धितोष्मा ।
विक्रान्तिमान् भयनिलीन सुरां त्रिलोकीं
चक्रे वशे स तव चक्रमुखादभीतः ॥ ३०-१

पुत्रार्ति दर्शन वशाददितिर्विषण्णा
तं काश्यपं निजपतिं शरणं प्रपन्ना ।
त्वत्पूजनं तदुदितं हि पयोव्रताख्यं
सा द्वादशाहमचरत्त्वयि भक्तिपूर्णा ॥ ३०-२

तस्यावधौ त्वयि निलीनमतेरमुष्याः
श्यामश्चतुर्भुजवपुः स्वयमाविरासीः ।
नम्रां च तामिह भवत्तनयो भवेयं
गोप्यं मदीक्षणमिति प्रलपन्नयासीः ॥ ३०-३

त्वं काश्यपे तपसि सन्निदधत्तदानीं
प्राप्तोऽसि गर्भमदितेः प्रणुतो विधात्रा ।
प्रासूत च प्रकट वैष्णवदिव्य रूपं
सा द्वादशी श्रवण पुण्यदिने भवन्तम् ॥ ३०-४

पुण्याश्रमं तमभिवर्षति पुष्पवर्षै-
र्हर्षाकुले सुरकुले कृततूर्यघोषे ।
बध्वाऽञ्जलिं जय जयेति नुतः पितृभ्यां
त्वं तत्क्षणे पटुतमं वटुरूपमाधाः ॥ ३०-५

तावत्प्रजापतिमुखैरुपनीय मौञ्जी-
दण्डाजिनाक्षवलयादिभिरर्च्यमानः ।
देदीप्यमानवपुरीश कृताग्निकार्य-
स्त्वं प्रास्थिथा बलिगृहं प्रकृताश्वमेधम् ॥ ३०-६

गात्रेण भाविमहिमोचितगौरवं प्राग्-
व्यावृण्वतेव धरणीं चलयन्नयासीः ।
छत्रं परोष्मतिरणार्थमिवादधानो
दण्डं च दानवजनेष्विव सन्निधातुम् ॥ ३०-७

तां नर्मदोत्तरतटे हयमेधशाला-
मासेदुषि त्वयि रुचा तव रुद्धनेत्रैः ।
भास्वान् किमेष दहनो नु सनत्कुमारो
योगी नु कोऽयमिति शुक्रमुखैः शशंके ॥ ३०-८

आनीतमाशु भृगुभिर्महसाभिभूतै-

स्त्वां रम्यरूपमसुरः पुलकावृतांगः ।
भक्त्या समेत्य सुकृती परिणिज्य पादौ
तत्तोयमन्वधृत मूर्धनि तीर्थतीर्थम् ॥ ३०-९

प्रह्लादवंशजतया क्रतुभिर्द्विजेषु
विश्वासतो नु तदिदं दितिजोऽपि लेभे ।
यत्ते पदाम्बु गिरिशस्य शिरोऽभिलाल्यं
स त्वं विभो गुरुपुरालय पालयेथाः ॥ ३०-१०

३१ ॥ बलिदर्पोच्छेदः ॥

प्रीत्या दैत्यस्तव तनुमहः प्रेक्षणात् सर्वथाऽपि
त्वामाराध्यन्नजित रचयन्नञ्जलिं सञ्जगाद ।
मत्तः किं ते समभिलषितं विप्रसूनो वद त्वं
व्यक्तं भक्तं भवनमवनीं वाऽपि सर्वं प्रदास्ये ॥ ३१-१

तामक्षीणां बलिगिरमुपाकर्ण्य कारुण्यपूर्णो-
ऽप्यस्योत्सेकं शमयितुमना दैत्यवंशं प्रशंसन् ।
भूमिं पादत्रयपरिमितां प्रार्थयामासिथ त्वं
सर्वं देहीति तु निगदिते कस्य हास्यं न वा स्यात् ॥ ३१-२

विश्वेशं मां त्रिपदमिह किं याचसे बालिशस्त्वं
सर्वां भूमिं वृणु किममुनेत्यालपत्त्वां स दृप्यन् ।
यस्माद्दर्पात् त्रिपदपरिपूर्त्यक्षमः क्षेपवादान्
बन्धं चासावगमदतदर्होऽपि गाढोपशान्त्यै ॥ ३१-३

पादत्रय्या यदि न मुदितो विष्टपैर्नापि तुष्ये-
दित्युक्तेऽस्मिन् वरद भवते दातुकामेऽथ तोयम् ।
दैत्याचार्यस्तव खलु परीक्षार्थिनः प्रेरणात्तं
मा मा देयं हरिरयमिति व्यक्तमेवाबभाषे ॥ ३१-४

याचत्येवं यदि स भगवान् पूर्णकामोऽस्मि सोऽहं
दास्याम्येव स्थिरमिति वदन् काव्यशप्तोऽपि दैत्यः ।
विन्ध्यावल्या निजदयितया दत्तपाद्याय तुभ्यं
चित्रं चित्रं सकलमपि सः प्रार्पयत्तोयपूर्वम् ॥ ३१-५

निस्सन्देहं दितिकुलपतौ त्वय्यशेषार्पणं तत्
व्यातन्वाने मुमुचुर्ऋषयः सामराः पुष्पवर्षम् ।
दिव्यं रूपं तव च तदिदं पश्यतां विश्वभाजा-
मुच्चैरुच्चैरवृधदवधीकृत्य विश्वाण्डभाण्डम् ॥ ३१-६

त्वत्पादाग्रं निजपदगतं पुण्डरीकोद्भवोऽसौ
कुण्डीतोयैरसिचदपुनाद्यज्जलं विश्वलोकान् ।
हर्षोत्कर्षात् सुबहु ननृते खेचरैरुत्सवेऽस्मिन्
भेरींनिघ्नन् भुवनमचरज्जाम्बवान् भक्तिशाली ॥ ३१-७

तावद्दैत्यास्त्वनुमतिमृते भर्तुरारब्धयुद्धाः
देवोपेतैर्भवदनुचरैस्संगता भंगमापन् ।
कालात्माऽयं वसति पुरतो यद्वशात् प्राग्जिताः स्मः
किं वो युद्धैरिति बलिगिरा तेऽथ पातालमापुः ॥ ३१-८

पाशैर्बद्धं पतगपतिना दैत्यमुच्चैरवादी-

स्तार्त्तीयीकं दिश मम पदं किं न विश्वेश्वरोऽसि ।
पादं मूर्ध्नि प्रणय भगवन्नित्यकम्पं वदन्तं
प्रह्लादस्तं स्वयमुपगतो मानयन्नस्तवीत्त्वाम् ॥ ३१-९

दर्पोच्छित्त्यै विहितमखिलं दैत्य सिद्धोऽसि पुण्यै-
र्लोकस्तेऽस्तु त्रिदिवविजयी वासवत्वं च पश्चात् ।
मत्सायुज्यं भज च पुनरित्यन्वगृह्णाबलिं तं
विप्रैस्सन्तानितमखवरः पाहि वातालयेश ॥ ३१-१०

३२ ॥ मत्स्यावतारः ॥

पुरा हयग्रीव महासुरेण षष्ठान्तरान्तोद्यदकाण्डकल्पे ।
निद्रोन्मुख ब्रह्म मुखाद्धृतेषु वेदेष्वधित्सः किल मत्स्यरूपम् ॥ ३२-१

सत्यव्रतस्य द्रमिलाधिभर्तुर्नदीजले तर्पयतस्तदानीम् ।
कराञ्जलौ सञ्ज्वलिताकृतिस्त्वमदृश्यथाः कश्चन बालमीनः ॥ ३२-२

क्षिप्तं जले त्वां चकितं विलोक्य निन्येऽम्बु पात्रेण मुनिः स्वगेहम् ।
स्वल्पैरहोभिः कलशीं च कूपं वापीं सरश्चानशिषे विभो त्वम् ॥ ३२-३

योगप्रभावाद्भवदाज्ञयैव नीतस्ततस्त्वं मुनिना पयोधिम् ।
पृष्टोऽमुना कल्पदिदृक्षुमेनं सप्ताहमास्वेति वदन्नयासीः ॥ ३२-४

प्राप्ते त्वदुक्तेऽहनि वारिधारा परिप्लुते भूमितले मुनीन्द्रः ।
सप्तर्षिभिः सार्धमपारवारि-ण्युद्घूर्णमानः शरणं ययौत्वाम् ॥ ३२-५

धरान्त्वदादेशकरीमवाप्तां नौरूपिणीमारुरुहुस्तदा ते ।
तत्कम्पकम्प्रेषु च तेषु भूय-स्त्वमम्बुधेराविरभूर्महीयान् ॥ ३२-६

झषाकृतिं योजनलक्षदीर्घां दधानमुच्चैस्तर तेजसं त्वाम् ।

निरीक्ष्य तुष्टा मुनयस्त्वदुक्त्या त्वत्तुंगशृंगे तरणिं बबन्धुः ॥ ३२-७

आकृष्ट नौको मुनिमण्डलाय प्रदर्शयन् विश्वजगद्विभागान् ।
संस्तूयमानो नृवरेण तेन ज्ञानं परं चोपदिशन्नचारीः ॥ ३२-८

कल्पावधौ सप्तमुनीन् पुरोवत् प्रस्थाप्य सत्यव्रतभूमिपं तम् ।
वैवस्वताख्यं मनुमादधानः क्रोधाद्धयग्रीवमभिद्रुतोऽभूः ॥ ३२-९

स्वतुंगशृंगक्षत वक्षसं तं निपात्य दैत्यं निगमान् गृहीत्वा ।
विरिञ्चये प्रीतहृदे ददानः प्रभञ्जनागारपते प्रपायाः ॥ ३२-१०

३३ ॥ अम्बरीषचरितम् ॥

वैवस्वताख्य मनुपुत्र नभाग जात-
नाभागनामक नरेन्द्र सुतोऽम्बरीषः ।
सप्तार्णवावृत महीदयितोऽपि रेमे
त्वत्संगिषु त्वयि च मग्नमनास्सदैव ॥ ३३-१

त्वत्प्रीतये सकलमेव वितन्वतोऽस्य
भक्त्यैव देव नचिरादभृताः प्रसादम् ।
येनास्य याचनमृतेऽप्यभिरक्षणार्थं
चक्रं भवान् प्रविततार सहस्रधारम् ॥ ३३-२

स द्वादशीव्रतमथो भवदर्चनार्थं
वर्षं दधौ मधुवने यमुनोपकण्ठे ।
पत्न्या समं सुमनसा महतीं वितन्वन्
पूजां द्विजेषु विसृजन् पशुषष्टिकोटिम् ॥ ३३-३

तत्राथ पारणदिने भवदर्चनान्ते
दुर्वाससाऽस्य मुनिना भवनं प्रपेदे ।
भोक्तुं वृतश्च स नृपेण परार्ति शीलो
मन्दं जगाम यमुनां नियमान्विधास्यन् ॥ ३३-४

राज्ञाऽथ पारणमुहूर्त समाप्ति खेदा-
द्वारैव पारणमकारि भवत्परेण ।
प्राप्तो मुनिस्तदथ दिव्य दृशा विजानन्
क्षिप्यन् क्रुधोद्धृतजटो विततान कृत्याम् ॥ ३३-५

कृत्यां च तामसिधरां भुवनं दहन्ती-
मग्रेऽभिवीक्ष्य नृपतिर्न पदाच्चकम्पे ।
त्वद्भक्तबाधमभिवीक्ष्य सुदर्शनं ते
कृत्यानलं शलभयन् मुनिमन्वधावीत् ॥ ३३-६

धावन्नशेष भुवनेषु भिया स पश्यन्
विश्वत्र चक्रमपि ते गतवान् विरिञ्चम् ।
कः कालचक्रमतिलंघयतीत्यपास्तः
शर्वं ययौ स च भवन्तमवन्दतैव ॥ ३३-७

भूयो भवन्निलयमेत्य मुनिं नमन्तं
प्रोचे भवानहमृषे ननु भक्तदासः ।
ज्ञानं तपश्च विनयान्वितमेव मान्यं
याह्यम्बरीष पदमेव भजेति भूमन् ॥ ३३-८

तावत्समेत्य मुनिना स गृहीतपादो

राजाऽपसृत्य भवदस्त्रमसावनौषीत् ।
चक्रे गते मुनिरदादखिलाशिषोऽस्मै
त्वद्भक्तिमागसि कृतेऽपि कृपां च शंसन् ॥ ३३-९

राजा प्रतीक्ष्य मुनिमेकसमा-मनाश्वान्
सम्भोज्य साधु तमृषिं विसृजन् प्रसन्नम् ।
भुक्त्वा स्वयं त्वयि ततोऽपि दृढं रतोऽभू-
त्सायुज्यमाप च स मां पवनेश पायाः ॥ ३३-१०

३४ ॥ श्री रामावतारः (१) ॥

गीर्वाणैरर्थ्यमानो दशमुखनिधनं कोसलेष्वृश्यशृंगे
पुत्रीयामिष्टिमिष्ट्वा ददुषि दशरथक्ष्माभृते पायसाग्र्यम् ।
तद्भुक्त्या तत्पुरन्ध्रीष्वपि तिसृषु समं जातगर्भासु जातो
रामस्त्वं लक्ष्मणेन स्वयमथ भरतेनापि शत्रुघ्न नाम्ना ॥ ३४-१

कोदण्डी कौशिकस्य क्रतुवरमवितुं लक्ष्मणेनानुयातो
यातोऽभूस्तातवाचा मुनिकथित मनुद्वन्द्वशान्ताध्व खेदः ।
नृणां त्राणाय बाणैर्मुनि वचनबलात् ताटकां पाटयित्वा
लब्ध्वाऽस्मादस्त्र जालं मुनिवनमगमो देव सिद्धाश्रमाख्यम् ॥ ३४-२

मारीचं द्रावयित्वा मखशिरसि शरैरन्यरक्षांसि निघ्नन्
कल्यां कुर्वन्नहल्यां पथि पदरजसा प्राप्य वैदेहगेहम् ।
भिन्दानश्चान्द्रचूडं धनुरवनिसुतामिन्दिरामेव लब्ध्वा
राज्यं प्रातिष्ठथास्त्वं त्रिभिरपि च समं भ्रातृवीरैस्सदारैः ॥ ३४-३

आरुन्धाने रुषान्धे भृगुकुलतिलके संक्रमय्य स्वतेजो
याते यातोऽस्ययोध्यां सुखमिह निवसन् कान्तया कान्तमूर्ते ।
शत्रुघ्नेनैकदाऽथो गतवति भरते मातुलस्याधि वासं
तातारब्धोऽभिषेकस्तव किल विहतः केकयाधीश पुत्र्या ॥ ३४-४

तातोक्त्या यातुकामो वनमनुज वधूसंयुतश्चापधारः
पौरानारुध्य मार्गे गुहनिलयगतस्त्वं जटाचीरधारी ।
नावा सन्तीर्य गंगामधि पदवि पुनस्तम् भरद्वाजमारा-
न्नत्वा तद्वाक्यहेतोरतिसुखमवसश्चित्रकूटे गिरीन्द्रे ॥ ३४-५

श्रुत्वापुत्रार्तिखिन्नं खलु भरतमुखात् स्वर्ग यातं स्वतातं
तप्तो दत्वाऽम्बु तस्मै निदधिथ भरते पादुकां मेदिनीं च ।
अत्रिं नत्वाऽथ गत्वा वनमति विपुलं दण्डकं चण्डकायं
हत्वा दैत्यं विराधं सुगतिमकलयश्चारु भोः शारभंगीम् ॥ ३४-६

नत्वाऽगस्त्यं समस्ताशरनिकर सपत्राकृतिं तापसेभ्यः
प्रत्यश्रौषीः प्रियैषी तदनु च मुनिना वैष्णवे दिव्यचापे ।
ब्रह्मास्त्रे चापि दत्ते पथि पितृसुहृदं वीक्ष्य भूयो जटायुं
मोदाद् गोदातटान्ते परिरमसि पुरा पञ्चवट्यां वधूट्या ॥ ३४-७

प्राप्तायाः शूर्पणख्या मदनचलधृतेरर्थनैर्निस्सहात्मा
तां सौमित्रौ विसृज्य प्रबलतमरुषा तेन निर्लून नासाम् ।
दृष्ट्वैनां रुष्टचित्तं खरमभिपतितं दूषणं च त्रिमूर्धं
व्याहिंसीराशरानप्ययुत समधिकां स्तत्क्षणादक्षतोष्मा ॥ ३४-८

सोदर्या प्रोक्तवार्ताविवश दशमुखादिष्ट मारीचमाया-

सारंगं सारसाक्ष्या स्पृहितमनुगतः प्रावधीर्बाणघातम् ।
तन्मायाक्रन्द निर्यापित भवदनुजां रावणस्तामहार्षी-
त्तेनार्त्तोऽपि त्वमन्तः किमपि मुदमधास्तद्वधोपाय लाभात् ॥ ३४-९

भूयस्तन्वीं विचिन्वन्नहृत दशमुखस्त्वद्वधूं मद्वधेने-
त्युक्त्वा याते जटायौ दिवमथ सुहृदः प्रातनोः प्रेतकार्यम् ।
गृह्णानं तं कबन्धं जघनिथ शबरीं प्रेक्ष्य पम्पातटे त्वं
सम्प्राप्तो वातसूनुं भृशमुदितमनाः पाहि वातालयेश ॥ ३४-१०

३५ ॥ श्री रामावतारः (२) ॥

नीतस्सुग्रीवमैत्रीं तदनु हनुमता दुन्दुभेः कायमुच्चैः
क्षिप्त्वांगुष्ठेन भूयो लुलुविथ युगपत्पत्रिणासप्त सालान् ।
हत्वा सुग्रीव घातोद्यत-मतुलबलं वालिनं व्याजवृत्त्या
वर्षावेलामनैषीर्विरह तरलितस्त्वं मतंगाश्रमान्ते ॥ ३५-१

सुग्रीवेणानुजोक्त्या सभयमभियता व्यूहितां वाहिनीं ता-
मृक्षाणां वीक्ष्य दिक्षु द्रुतमथ दयितामार्गणायावनम्राम् ।
सन्देशञ्चांगुलीयं पवनसुतकरे प्रादिशो मोदशाली
मार्गे मार्गे ममार्गे कपिभिरपि तदा त्वत्प्रिया सप्रयासैः ॥ ३५-२

त्वद्वार्ता कर्णनोद्यद्गरुदुरुजवसम्पाति सम्पातिवाक्य-
प्रोत्तीर्णार्णोधिरन्तर्नगरि जनकजां वीक्ष्य दत्वांगुलीयम् ।
प्रक्षुद्योद्यानमक्षक्षपणचणरणः सोढबन्धो दशास्यं
दृष्ट्वा प्लुष्ट्वा च लंकां झटिति स हनुमान्मौलिरत्नं ददौ ते ॥ ३५-३

त्वं सुग्रीवांगदादि प्रबल कपिचमू चक्र विक्रान्तभूमी-
चक्रोऽभिक्रम्य पारेजलधि निशिचरेन्द्रानुजा श्रीयमाणः ।
तत्प्रोक्तां शत्रुवार्तां रहसि निशमयन् प्रार्थनापार्थ्य रोष-
प्रास्ताग्नेयास्त्र तेजस्त्रसदुदधिगिरा लब्धवान् मध्यमार्गम् ॥ ३५-४

कीशैराशान्तरोपाहृत गिरि निकरैस्सेतुमाधाप्य यातो
यातून्यामर्द्य दंष्ट्रानखशिखरिशिला सालशस्त्रैः स्वसैन्यैः ।
व्याकुर्वन् सानुजस्त्वं समरभुवि परं विक्रमं शक्रजेत्रा
वेगान्नागास्त्रबद्धः पतगपतिगरुन्मारुतैर्मोचितोऽभूः ॥ ३५-५

सौमित्रिस्त्वत्र शक्तिप्रहृतिगलदसुर्वातजानीत शैल-
घ्राणात् प्राणानुपेतो व्यकृणुत कुसृतिश्लाघिनं मेघनादम् ।
मायाक्षोभेषु वैभीषण वचनहृतस्तम्भनः कुम्भकर्णं
सम्प्राप्तं कम्पितोर्वीतलमखिलचमूभक्षिणं व्यक्षिणोस्त्वम् ॥ ३५-६

गृह्णन् जम्भारि सम्प्रेषितरथकवचौ रावणेनाभियुध्यन् ।
ब्रह्मास्त्रेणास्य भिन्दन् गलतातिमबलामग्निशुद्धां प्रगृह्णन् ।
देवश्रेणीवरोज्जीवित समरमृतैरक्षतैर्ऋक्षसंघै-
र्लङ्काभर्त्रा च साकं निजनगरमगाः सप्रियः पुष्पकेण ॥ ३५-७

प्रीतो दिव्याभिषेकैरयुतसमधिकान् वत्सरान् पर्यरंसी-
र्मैथिल्यां पापवाचा शिव शिव किल तां गर्भिणीमभ्यहासीः ।
शत्रुघ्नेनार्दयित्वा लवणनिशिचरं प्रार्दयः शूद्रपाशं
तावद्वाल्मीकिगेहे कृतवसतिरुपासूत सीता सुतौ ते ॥ ३५-८

वाल्मीकेस्त्वत्सुतोद्गापित मधुरकृतेराज्ञयायज्ञवाटे

सीतां त्वय्याप्तुकामे क्षितिमविशदसौ त्वं च कालार्थितोऽभूः ।
हेतोः सौमित्रिघाती स्वयमथ सरयूमग्ननिश्शेषभृत्यैः
साकं नाकं प्रयातो निजपदमगमो देव वैकुण्ठमाद्यम् ॥ ३५-९

सोऽयं मर्त्यावतारस्तव खलु नियतं मर्त्यशिक्षार्थमेवं
विश्लेषार्तिर्निरागस्त्यजनमपि भवेत् कामधर्मातिसक्त्या ।
नो चेत् स्वात्मानुभूतेः क्वनु तव मनसो विक्रिया चक्रपाणे
स त्वं सत्त्वैकमूर्ते पवनपुरपते व्याधुनु व्याधितापान् ॥ ३५-१०

३६ ॥ परशुरामावतारः ॥

अत्रेः पुत्रतया पुरा त्वमनसूयायां हि दत्ताभिधो
जातः शिष्यनिबन्धतन्द्रितमनाः स्वस्थश्चरन् कान्तया ।
दृष्टो भक्ततमेन हेहयमहीपालेन तस्मै वरान्
अष्टैश्वर्य मुखान् प्रदाय ददिथ स्वेनैव चान्ते वधम् ॥ ३६-१

सत्यं कर्तुमथार्जुनस्य च वरं तच्छक्ति मात्रानतं
ब्रह्मद्वेषि तदाखिलं नृपकुलं हन्तुं च भूमेर्भरम् ।
सञ्जातो जमदग्नितो भृगुकुले त्वं रेणुकायां हरे
रामो नाम तदात्मजेष्ववरजः पित्रोरधास्सम्मदम् ॥ ३६-२

लब्धाम्नायगणश्चतुर्दशवयाः गन्धर्वराजे मना-
गासक्तां किल मातरं प्रति पितुः क्रोधाकुलस्याज्ञया ।
ताताज्ञातिगसोदरैः सममिमां छित्वाऽथ शान्तात् पितु-
स्तेषां जीवनयोगमापिथ वरं माता च तेऽदाद्वरान् ॥ ३६-३

पित्रा मातृमुदे स्तवाहृतवियद्धेनोर्निजादाश्रमात्
प्रस्थायाथ भृगोर्गिरा हिमगिरावाराध्य गौरीपतिम् ।
लब्ध्वा तत्परशुं तदुक्तदनुजच्छेदी महास्त्रादिकं
प्राप्तो मित्रमथाकृतव्रणमुनिं प्राप्यागमः स्वाश्रमम् ॥ ३६-४

आखेटोपगतोऽर्जुनः सुरगवी सम्प्राप्तसम्पद्गणैः
त्वत्पित्रा परिपूजितः पुरगतो दुर्मन्त्रि वाचा पुनः ।
गां क्रेतुं सचिवं न्ययुंक्त कुधिया तेनापि रुन्धन्मुनि-
प्राणक्षेप सरोष गोहत चमूचक्रेण वत्सो हृतः ॥ ३६-५

शुक्रोज्जीवित तातवाक्य चलित क्रोधोऽथ सख्या समं
विभ्रद्ध्यात महोदरोपनिहितं चापं कुठारं शरान् ।
आरूढस्सहवाहयन्तृकरथं माहिष्मतीमाविशन्
वाग्भिर्वत्समदाशुषि क्षितिपतौ सम्प्रास्तुथाः संगरम् ॥ ३६-६

पुत्राणामयुतेन सप्तदशभिश्चाक्षौहिणीभिर्महा-
सेनानीभिरनेक मित्र निवहैर्व्याजृम्भितायोधनः ।
सद्यस्त्वत्क कुठार बाण विदलन्निश्शेष सैन्योत्करो
भीतिप्रद्रुतनष्टशिष्टतनयस्त्वामापतद् हेहयः ॥ ३६-७

लीलावारित नर्मदाजलवलल्लंकेश गर्वापह-
श्रीमद्बाहु सहस्रमुक्त बहुशस्त्रास्त्रं निरुन्धन्नमुम् ।
चक्रे त्वय्यथ वैष्णवेऽपि विफले बुद्ध्वा हरिं त्वां मुदा
ध्यायन्तं छितसर्वदोषमवधीः सोऽगात् परं ते पदम् ॥ ३६-८

भूयोऽमर्षित हेहयात्मजगणैस्ताते हते रेणुका-

माघ्नानां हृदयं निरीक्ष्य बहुशो घोरां प्रतिज्ञां वहन् ।
ध्यानानीतरथायुधस्त्वमकृथा विप्रद्रुहः क्षत्रियान्
दिक्चक्रेषु कुठारयन् विशिखयन् निःक्षत्रियां मेदिनीम् ॥ ३६-९

तातोज्जीवनकृन्नृपालककुलं त्रिस्सप्तकृत्वो जयन्
सन्तर्प्याथ समन्तपञ्चक महारक्तहृदौघे पितॄन् ।
यज्ञे क्ष्मामपि काश्यपादिषु दिशन् साल्वेन युध्यन् पुनः
कृष्णोऽमुं निहनिष्यतीति शमितो युद्धात्कुमारैर्भवान् ॥ ३६-१०

न्यस्यास्त्राणि महेन्द्रभूभृति तपस्तन्वन् पुनर्मज्जितां
गोकर्णावधि सागरेण धरणीं दृष्ट्वार्थितस्तापसैः ।
ध्यातेष्वासधृतानलास्त्र चकितं सिन्धुं स्रुवक्षेपणा-
दुत्सार्योद्धृतकेरलो भृगुपते वातेश संरक्ष माम् ॥ ३६-११

३७ ॥ श्रीकृष्णावतार प्रस्तावः ॥

सान्द्रानन्दतनो हरे ननु पुरा दैवासुरे संगरे
त्वत्कृत्ता अपि कर्मशेष वशतो ये ते न याता गतिम् ।
तेषां भूतलजन्मनां दितिभुवां भारेण दूरार्दिता
भूमिः प्राप विरिञ्चमाश्रितपदं देवैः पुरैवागतैः ॥ ३७-१

हा हा दुर्जन भूरिभारमथितां पाथो निधौ पातुकां
एतां पालय हन्त मे विवशतां सम्पृच्छ देवानिमान् ।
इत्यादि प्रचुर प्रलाप विवशामालोक्य धाता महीं
देवानां वदनानि वीक्ष्य परितो दध्यौ भवन्तं हरे ॥ ३७-२

ऊचे चाम्बुज भूरमूनयि सुराः सत्यं धरित्र्या वचो
नन्वस्या भवतां च रक्षणविधौ दक्षो हि लक्ष्मीपतिः ।
सर्वे शर्वपुरस्सरा वयमितो गत्वा पयो वारिधिं
नत्वा तं स्तुमहे जवादिति ययुस्साकं तवाकेतनम् ॥ ३७-३

ते मुग्धानिलशालि दुग्धजलधेस्तीरं गताः संगताः
यावत्त्वत्पदचिन्तनैक मनसस्तावत्स पाथोजभूः ।
त्वद्वाचं हृदये निशम्य सकलान् आनन्दयन्नूचिवान्
आख्यातः परमात्मना स्वयमहं वाक्यं तदाकर्ण्यताम् ॥ ३७-४

जाने दीनदशामहं दिविषदां भूमेश्च भीमैर्नृपै-
स्तत्क्षेपायभवामि यादवकुले सोऽहं समग्रात्मना ।
देवा वृष्णिकुले भवन्तु कलया देवांगनाश्चावनौ
मत्सेवार्थमिति त्वदीय वचनं पाथोजभूरूचिवान् ॥ ३७-५

श्रुत्वा कर्णरसायनं तव वचस्सर्वेषु निर्वापित-
स्वान्तेष्वीश गतेषु तावककृपा पीयूषतृप्तात्मसु ।
विख्याते मधुरापुरेकिल भवत्सान्निध्य पुण्योत्तरे
धन्यां देवकनन्दनामुदवहद्राजा स शूरात्मजः ॥ ३७-६

उद्वाहावसितौतदीय सहजः कंसोऽथ सम्मानयन्
एतौ सूततया गतः पथि रथे व्योमोत्थया त्वद्गिरा ।
अस्यास्त्वामतिदुष्टमष्टमसुतो हन्तेति हन्तेरितः
सन्त्रासात्स तु हन्तुमन्तिकगतां तन्वीं कृपाणीमधात् ॥ ३७-७

गृह्णानश्चिकुरेषु तां खलमतिः शौरेश्चिरं सान्त्वनै-
र्नो मुञ्चन् पुनरात्मजार्पणगिरा प्रीतोऽथ यातो गृहान् ।
आद्यं त्वत्सहजं तथार्पितमपि स्नेहेन नाहन्नसौ
दुष्टानामपि देव पुष्टकरुणा दृष्टा हि धीरेकदा ॥ ३७-८

तावत्त्वन्मनसैव नारदमुनिः प्रोचे स भोजेश्वरं

यूयं नन्वसुराः सुराश्च यदवो जानासि किं न प्रभो ।
मायावी स हरिर्भवद्वधकृते भावी सुरप्रार्थना-
दित्याकर्ण्य यदूनदूधुनदसौ शौरेश्च सूनूनहन् ॥ ३७-९

प्राप्ते सप्तमगर्भतामहिपतौ त्वत्प्रेरणान्मायया
नीते माधव रोहिणीं त्वमपि भोः सच्चित्सुखैकात्मकः ।
देवक्या जठरं विवेशिथ विभो संस्तूयमानः सुरैः
स त्वं कृष्ण विधूय रोगपटलीं भक्तिं परां देहि मे ॥ ३७-१०

३८ ॥ श्रीकृष्णावतारः ॥

आनन्द रूप भगवन्नयि तेऽवतारे
प्राप्ते प्रदीप्त भवदंगनिरीयमाणैः ।
कान्तिव्रजैरिव घनाघनमण्डलैर्द्या-
मावृण्वती विरुरुचे किल वर्षवेला ॥ ३८-१

आशासु शीतलतरासु पयोद तोयै-
राशासिताप्ति विवशेषु च सज्जनेषु ।
नैशाकरोदयविधौ निशि मध्यमायां
क्लेशापहस्त्रिजगतां त्वमिहाविरासीः ॥ ३८-२

बाल्यस्पृशाऽपि वपुषा दधुषा विभूती-
रुद्यत्किरीट कटकांगद हारभासा ।
शंखारिवारिजगदा परिभासितेन
मेघासितेन परिलेसिथ सूतिगेहे ॥ ३८-३

वक्षःस्थली सुखनिलीन विलासि लक्ष्मी-
मन्दाक्ष लक्षित कटाक्ष विमोक्ष भेदैः ।
तन्मन्दिरस्य खल कंसकृतामलक्ष्मी-
मुन्मार्जयन्निव विरेजिथ वासुदेव ॥ ३८-४

शौरिस्तु धीरमुनिमण्डल चेतसोऽपि
दूरस्थितं वपुरुदीक्ष्य निजेक्षणाभ्याम् ।
आनन्दबाष्प पुलकोद्गमगद्गदार्द्र-
स्तुष्टाव दृष्टिमकरन्दरसं भवन्तम् ॥ ३८-५

देव प्रसीद परपूरुष ताप वल्ली-
निर्लूनदात्र समनेत्र कलाविलासिन् ।
खेदानपाकुरु कृपागुरुभिः कटाक्षै-
रित्यादि तेन मुदितेन चिरं नुतोऽभूः ॥ ३८-६

मात्रा च नेत्र सलिलास्तृत गात्रवल्या
स्तोत्रैरभिष्टुत गुणः करुणालयस्त्वम् ।
प्राचीनजन्मयुगलं प्रतिबोध्य ताभ्यां
मातुर्गिरा दधिथ मानुषबालवेषम् ॥ ३८-७

त्वत्प्रेरितस्तदनु नन्द तनूजया ते
व्यत्यासमारचयितुं स हि शूरसूनुः ।
त्वां हस्तयोरधृत चित्तविधार्यमार्यै-
रम्भोरुहस्थकलहंस किशोर रम्यम् ॥ ३८-८

जाता तदा पशुपसद्मनि योगनिद्रा

निद्राविमुद्रितमथाकृत पौरलोकम् ।
त्वत्प्रेरणात्किमिव चित्रमचेतनैर्यद्-
द्वारैः स्वयं व्यघटि संघटितैस्सुगाढम् ॥ ३८-९

शेषेण भूरिफणवारित वारिणाऽथ
स्वैरं प्रदर्शितपथो मणिदीपितेन ।
त्वां धारयन् स खलु धन्यतमः प्रतस्थे
सोऽयं त्वमीश मम नाशय रोगवेगान् ॥ ३८-१०

३९ ॥ श्रीकृष्णजन्मोत्सवः ॥

भवन्तमयमुद्वहन् यदुकुलोद्वहो निस्सरन्
ददर्श गगनोच्चलज्जलभरां कलिन्दात्मजाम् ।
अहो सलिलसञ्चयस्स पुनरैन्द्रजालोदितो
जलौघ इव तत्क्षणात् प्रपदमेयतामाययौ ॥ ३९-१

प्रसुप्तपशुपालिकां निभृतमारुदद्बालिका-
मपावृतकवाटिकां पशुपवाटिकामाविशन् ।
भवन्तमयमर्पयन् प्रसवतल्पके तत्पदा-
द्वहन् कपटकन्यकां स्वपुरमागतो वेगतः ॥ ३९-२

ततस्त्वदनुजारवक्षपित निद्रवेग द्रवद्-
भटोत्कर निवेदित प्रसव वार्तयै वार्तिमान् ।
विमुक्तचिकुरोत्करस्त्वरित मापतन् भोजरा-
डतुष्ट इव दृष्टवान् भगिनिकाकरे कन्यकाम् ॥ ३९-३

ध्रुवं कपट शालिनो मधुहरस्य माया भवे-
दसाविति किशोरिकां भगिनिकाकरालिंगिताम् ।
द्विपो नलिनिकान्तरादिव मृणालिकामाक्षिप-
न्नयं त्वदनुजामजामुपलपट्टके पिष्टवान् ॥ ३९-४

ततो भवदुपासको झटिति मृत्युपाशादिव
प्रमुच्य तरसैव सा समधिरूढरूपान्तरा ।
अधस्तलमजग्मुषी विकसदष्टबाहुस्फुर-
न्महायुधमहो गता किल विहायसा दिद्युते ॥ ३९-५

नृशंसतर कंस ते किमु मया विनिष्पिष्टया
बभूव भवदन्तकः क्वचन चिन्त्यतां ते हितम् ।
इति त्वदनुजा विभो खलमुदीर्य तं जग्मुषी
मरुद्गणपणायिता भुवि च मन्दिराण्येयुषी ॥ ३९-६

प्रगेपुनरगात्मजावचनमीरिता भूभुजा
प्रलम्ब बक पूतना प्रमुख दानवा मानिनः ।
भवन्निधनकाम्यया जगति बभ्रमुर्निर्भयाः
कुमारक विमारकाः किमिव दुष्करं निष्कृपैः ॥ ३९-७

ततः पशुपमन्दिरे त्वयि मुकुन्द नन्दप्रिया-
प्रसूति शयने शये रुदति किञ्चिदञ्चत्पदे ।
विबुध्य वनिताजनै स्तनयसम्भवे घोषिते
मुदा किमु वदाम्यहो सकलमाकुलं गोकुलम् ॥ ३९-८

अहो खलु यशोदया नवकलाय चेतोहरं

भवन्तमलमन्तिके प्रथममापिबन्त्या दृशा ।
पुनः स्तनभरं निजं सपदि पाययन्त्या मुदा
मनोहरतनुस्पृशा जगति पुण्यवन्तो जिताः ॥ ३९-९

भवत्कुशल काम्यया स खलु नन्दगोपस्तदा
प्रमोदभरसंकुलो द्विजकुलाय किन्नाददात् ।
तथैव पशुपालकाः किमु न मंगलं तेनिरे
जगत् त्रितयमंगल त्वमिह पाहि मामामयात् ॥ ३९-१०

४० ॥ पूतनामोक्षः ॥

तदनु नन्द ममन्दशुभास्पदं नृपपुरीं करदान कृते गतम् ।
समवलोक्य जगाद भवत्पिता विदितकंस सहाय जनोद्यमः । ४०-१

अयि सखे तव बालक जन्म मां सुखयतेऽद्य निजात्मज जन्मवत् ।
इति भवत्पितृतां व्रजनायके समधिरोप्य शशंस तमादरात् ॥ ४०-२

इह च सन्त्यनिमित्त शतानि ते कटकसीम्नि ततो लघु गम्यताम् ।
इति च तद्वचसा व्रजनायको भवदपायभिया द्रुत माययौ ॥ ४०-३

अवसरे खलु तत्र च काचन व्रजपदे मधुराकृतिरंगना ।
तरलषट्पद लालित कुन्तला कपटपोतक ते निकटं गता ॥ ४०-४

सपदि सा हृतबालक चेतना निशिचरान्वयजा किल पूतना ।
व्रजवधूष्विह केयमिति क्षणं विमृशतीषु भवन्तमुपाददे ॥ ४०-५

ललित भावविलासहृतात्मभि-र्युवतिभिः प्रतिरोद्धुमपारिता ।
स्तनमसौ भवनान्तनिषेदुषी प्रददुषी भवते कपटात्मने ॥ ४०-६

समधिरुह्य तदंकमशंकितस्त्वमथ बालकलोपन रोषितः ।

महद्दिवाम्रफलं कुचमण्डलं प्रतिचुचूषिथ दुर्विषदूषितम् ॥ ४०-७

असुभिरेव समं धयति त्वयि स्तनमसौ स्तनितोपम निस्वना ।
निरपतद् भयदायि निजं वपुः प्रतिगता प्रविसार्य भुजावुभौ ॥ ४०-८

भयदघोषणभीषण विग्रह श्रवणदर्शन मोहित वल्लवे ।
व्रजपदे तदुरःस्थनखेलनं ननु भवन्तमगृह्णत गोपिकाः ॥ ४०-९

भुवन मंगल नामभिरेव ते युवतिभिर्बहुधा कृतरक्षणः ।
त्वमयि वातनिकेतननाथ मामगदयन् कुरु तावक सेवकम् ॥ ४०-१०

४१ ॥ पूतनादेहदाहः ॥

व्रजेश्वरः शौरिवचो निशम्य समाव्रजन्नध्वनि भीतचेताः ।
निष्पिष्ट निश्शेषतरुं निरीक्ष्य कञ्चित्पदार्थं शरणं गतस्त्वाम् ॥ ४१-१

निशम्य गोपीवचनादुदन्तं सर्वेऽपि गोपा भयविस्मयान्धाः ।
त्वत्पातितं घोरपिशाच देहं देहुर्विदूरेऽथ कुठारकृत्तम् ॥ ४१-२

त्वत्पीत पूतस्तन तच्छरीरात् समुच्चलन्नुच्चतरो हि धूमः ।
शंकामधादागरवः किमेषः किं चान्दनो गौल्गुलवोऽथवेति ॥ ४१-३

मदंगसंगस्य फलं न दूरे क्षणेन तावद् भवतामपि स्यात् ।
इत्युल्लपन्वल्लवतल्लजेभ्य-स्त्वं पूतनामातनुथास्सुगन्धिम् ॥ ४१-४

चित्रं पिशाच्या न हतः कुमार-श्चित्रं पुरैवाकथि शौरिणेदम् ।
इति प्रशंसन् किल गोपलोको भवन्मुखालोकरसे न्यमांक्षीत् ॥ ४१-५

दिने दिनेऽथ प्रतिवृद्धलक्ष्मी-रक्षीण मांगल्य शतो व्रजोयम् ।
भवन्निवासादयि वासुदेव प्रमोदसान्द्रः परितो विरेजे ॥ ४१-६

गृहेषु ते कोमलरूपहास-मिथः कथा संकुलिताःकमन्यः ।

वृत्तेषु कृत्येषु भवन्निरीक्षा समागताः प्रत्यहमत्यनन्दन् ॥ ४१-७

अहो कुमारो मयि दत्तदृष्टिः स्मितं कृतं मां प्रति वत्सकेन ।
एह्येहि मामित्त्युपसार्य पाणी त्वयीश किं किं न कृतं वधूभिः ॥ ४१-८

भवद्वपुस्पर्शन कौतुकेन करात्करं गोपवधूजनेन ।
नीतस्त्वमाताम्र सरोजमाला व्यालम्बिलोलम्बतुलामलासीः ॥ ४१-९

निपाययन्ती स्तनमंकगं त्वां विलोकयन्ती वदनं हसन्ती ।
दशां यशोदा कतमां न भेजे स तादृशः पाहि हरे गदान्माम् ॥ ४१-१०

४२ ॥ शकटासुरनिग्रहः ॥

कदाऽपि जन्मर्क्षदिने तव प्रभो निमन्त्रितज्ञाति वधू महीसुरा ।
महानसस्त्वां सविधे निधाय सा महानसादौ ववृते व्रजेश्वरी ॥ ४२-१

ततो भवत्त्राण नियुक्त बालक प्रभीति संक्रन्दन संकुलारवैः ।
विमिश्रमश्रावि भवत्समीपतः परिस्फुटद्दारु चटच्चटारवः ॥ ४२-२

ततस्तदाकर्णन सम्भ्रम श्रम प्रकम्पि वक्षोजभरा व्रजांगनाः ।
भवन्तमन्तर्ददृशुस्समन्ततो विनिष्पतद्दारुण दारुमध्यगम् ॥ ४२-३

शिशोरहो किं किमभूदिति द्रुतं प्रधाव्य नन्दः पशुपाश्च भूसुराः ।
भवन्तमालोक्य यशोदया धृतं समाश्वसन्नश्रु जलार्द्र लोचनाः ॥ ४२-४

कस्को नु कौतस्कुत एष विस्मयो विशंकटं यच्छकटं विपाटितम् ।
न कारणं किञ्चिदिहेति ते स्थिताः स्वनासिकादत्त करास्वदीक्षकाः ॥ ४२-५

कुमारकस्यास्य पयोधरार्थिनः प्ररोदने लोलपदाम्बुजाहतम् ।
मया मया दृष्टमनो विपर्यगादितीश ते पालक बालका जगुः ॥ ४२-६

भिया तदा किंचिदजानतामिदं कुमारकाणां अतिदुर्घटं वचः ।

भवत्प्रभावाविदुरैरितीरितं मनागिवाशंक्यत दृष्टपूतनैः ॥ ४२-७

प्रवालताम्रं किमिदं पदं क्षतं सरोजरम्यौ नु करौ विरोजितौ ।
इति प्रसर्पत्करुणातरंगिता स्त्वदंगमापस्पृशुरंगनाजनाः ॥ ४२-८

अये सुतं देहि जगत्पतेः कृपा-तरंगपातात्परिपातमद्य मे ।
इति स्म संगृह्य पिता त्वदंगकं मुहुर्मुहुः श्लिष्यति जातकण्टकः ॥ ४२-९

अनोनिलीनः किल हन्तुमागतः सुरारिरेवं भवता विहिंसितः ।
रजोऽपि नो दृष्टममुष्य तत्कथं स शुद्धसत्त्वे त्वयि लीनवान् ध्रुवम् ॥ ४२-१०

प्रपूजितैस्तत्र ततो द्विजातिभिः विशेषतो लम्भित मंगलाशिषः ।
व्रजं निजैः बाल्यरसैः विमोहयन् मरुत्पुराधीश रुजां जहीहि मे ॥ ४२-११

४३ ॥ तृणावर्तवधः ॥

त्वामेकदा गुरुमरुत्पुरनाथ वोढुं
गाढाधिरूढ गरिमाणमपारयन्ती ।
माता निधाय शयने किमिदं बतेति
ध्यायन्त्यचेष्टत गृहेषु निविष्टशंका ॥ ४३-१

तावद्विदूरमुपकर्णित घोर घोष
व्याजृम्भि पांसुपटली परिपूरिताशः ।
वात्यावपुः स किल दैत्यवरस्त्रिणाव-
र्ताख्यो जहार जनमानसहारिणं त्वाम् ॥ ४३-२

उद्दामपांसु तिमिराहत दृष्टिपाते
द्रष्टुं किमप्यकुशले पशुपाल लोके ।
हा बालकस्य किमिति त्वदुपान्तमाप्ता
माता भवन्तमविलोक्य भृशं रुरोद ॥ ४३-३

तावत्स दानववरोऽपि च दीनमूर्ति-
र्भावत्क-भार परिधारणलून वेगः ।
संकोचमाप तदनु क्षतपांसुघोषे
घोषे व्यतायत भवज्जननी निनादः ॥ ४३-४

रोदोपकर्णन वशादुपगम्य गेहं
क्रन्दत्सु नन्दमुख गोप कुलेषु दीनः ।
त्वां दानवस्त्वखिलमुक्तिकरं मुमुक्षु-
स्त्वय्यप्रमुञ्चति पपात वियत्प्रदेशात् ॥ ४३-५

रोदाकुलास्तदनु गोपगणा बहिष्ठ
पाषाण पृष्ठभुवि देहमतिस्थविष्ठम् ।
प्रैक्षन्त हन्त निपतन्त ममुष्य वक्ष-
स्यक्षीणमेव च भवन्तमलं हसन्तम् ॥ ४३-६

ग्रावप्रपात परिपिष्ट गरिष्ठदेह-
भ्रष्टासु दुष्टदनुजोपरि धृष्टहासम् ।
आघ्नानमम्बुजकरेण भवन्तमेत्य
गोपा दधुर्गिरिवरादिव नीलरत्नम् ॥ ४३-७

एकैकमाशु परिगृह्य निकामनन्द-
न्नन्दादि गोप परिरब्ध विचुम्बितांगम् ।
आदातुकाम परिशांकित गोपनारी-
हस्ताम्बुजप्रपतितं प्रणुमो भवन्तम् ॥ ४३-८

भूयोऽपि किं नु कृणुमः प्रणतार्तिहारी

गोविन्द एव परिपालयतात् सुतं नः ।
इत्यादि मातरपितृ प्रमुखैस्तदानीं
संप्रार्थितस्त्वदवनाय विभो त्वमेव ॥ ४३-९

वातात्मकं दनुजमेवमयि प्रधून्वन्
वातोद्भवान्मम गदान् किमु नो धुनोषि ।
किं वा करोमि पुनरप्यनिलालयेश
निश्शेष रोगशमनं मुहुरर्थये त्वाम् ॥ ४३-१०

४४ ॥ नामकरणम् ॥

गूढं वसुदेव गिरा कर्तुं ते निष्क्रियस्य संस्कारान् ।
हृद्गतहोरा तत्त्वो गर्गमुनिस्त्वद् गृहं विभो गतवान् ॥ ४४-१

नन्दोऽथ नन्दितात्मा बृन्दिष्टं मानयन्नमुं यमिनाम् ।
मन्दस्मितार्द्रमूचे त्वत्संस्कारान् विधातुमुत्सुकधीः ॥ ४४-२

यदुवंशाचार्यत्वात्सुनिभृतमिदमार्य कार्यमिति कथयन् ।
गर्गो निर्गत पुलकश्चक्रे तव साग्रजस्य नामानि ॥ ४४-३

कथमस्य नाम कुर्वे सहस्रनाम्नो ह्यनन्तनाम्नो वा ।
इति नूनं गर्गमुनिश्चक्रे तव नाम नाम रहसि विभो ॥ ४४-४

कृषिधातुणकाराभ्यां सत्तानन्दात्मतां किलाभिलपत् ।
जगदघकर्षित्वं वा कथयदृषिः कृष्ण नाम ते व्यतनोत् ॥ ४४-५

अन्याश्च नामभेदान् व्याकुर्वन्नग्रजे च रामादीन् ।
अतिमानुषानुभावं न्यगदत्त्वामप्रकाशयन् पित्रे ॥ ४४-६

स्निह्यति यस्तव पुत्रे मुह्यति स न मायिकैः पुनः शोकैः ।

द्रुह्यति यः स तु नश्येदित्यवदत्ते महत्त्वमृषिवर्यः ॥ ४४-७

जेष्यति बहुतरदैत्यान् नेष्यति निजबन्धुलोकं अमलपदम् ।
श्रोष्यति सुविमलकीर्तीरस्येति भवद्विभूतिं ऋषिरूचे ॥ ४४-८

अमुनैव सर्वदुर्गं तरितास्थ कृतास्थमत्र तिष्ठध्वम् ।
हरिरेवेत्यनभिलपन्नित्यादि त्वामवर्णयत् स मुनिः ॥ ४४-९

गर्गेऽथ निर्गतेऽस्मिन्नन्दित नन्दादि नन्द्यमानस्त्वम् ।
मद्गतमुद्गतकरुणो निर्गमय श्रीमरुत्पुराधीश ॥ ४४-१०

४५ ॥ बाल लीला ॥

अयि सबल मुरारे पाणिजानु प्रचारैः
किमपि भवनभागान् भूषयन्तौ भवन्तौ ।
चलित चरणकञ्जौ मञ्जुमञ्जीर शिञ्जा
श्रवण कुतुक भाजौ चेरतुश्चारु वेगात् ॥ ४५-१

मृदु मृदु विहसन्तौ उन्मिषद्दन्तवन्तौ
वदन पतित केशौ दृश्य पादाब्ज देशौ ।
भुज गलित करान्त व्यालगत् कंकणांकौ
मतिमहरतमुच्चैः पश्यतां विश्वनृणाम् ॥ ४५-२

अनुसरति जनौघे कौतुक व्याकुलाक्षे
किमपि कृत निनादं व्याहसन्तौ द्रवन्तौ ।
वलित वदनपद्मं पृष्ठतो दत्तदृष्टी
किमिव न विदधाथे कौतुकं वासुदेव ॥ ४५-३

द्रुतगतिषु पतन्तौ उत्थितौ लिप्तपंकौ
दिवि मुनिभिरपंकैः सस्मितं वन्द्यमानौ ।
द्रुतमथ जननीभ्यां सानुकम्पं गृहीतौ
मुहुरपि परिरब्धौ द्राग्युवां चुम्बितौ च ॥ ४५-४

स्नुत कुचभरमंके धारयन्ती भवन्तं
तरलमति यशोदा स्तन्यदा धन्यधन्या ।
कपटपशुप मध्ये मुग्धहासांकुरं ते
दशनमुकुल हृद्यं वीक्ष्य वक्त्रं जहर्ष ॥ ४५-५

तदनु चरणचारी दारकैः साकमारात्
निलयततिषु खेलन् बालचापल्यशाली ।
भवन शुक बिडालान् वत्सकांश्चानुधावन्
कथमपि कृतहासैः गोपकैः वारितोऽभूः ॥ ४५-६

हलधर सहितस्त्वं यत्र यत्रोपयातो
विवश पतित नेत्राः तत्र तत्रैव गोप्यः ।
विगलित गृहकृत्या विस्मृतापत्य भृत्याः
मुरहर मुहुरत्यन्ताकुला नित्यमासन् ॥ ४५-७

प्रतिनव नवनीतं गोपिकादत्तमिच्छन्
कलपदमुपगायन् कोमलं क्वापि नृत्यन् ।
सदययुवति लोकैरर्पितं सर्पिरश्नन्
क्वचन नवविपक्वं दुग्धमप्यापिबस्त्वम् ॥ ४५-८

मम खलु बलिगेहे याचनं जातमास्ताम्

इह पुनरबलानामग्रतो नैव कुर्वे ।
इति विहितमतिः किं देव सन्त्यज्य याच्ञां
दधिघृतमहरस्त्वं चारुणा चोरणेन ॥ ४५-९

तव दधिघृतमोषे घोषयोषाजनानाम्
अभजत हृदि रोषो नावकाशं न शोकः ।
हृदयमपि मुषित्वा हर्षसिन्धौ न्यधास्त्वं
स मम शमय रोगान् वातगेहाधिनाथ ॥ ४५-१०

शाखाग्रेऽथ विधुं विलोक्य फलमित्यंबां च तातं मुहुः
संप्रार्थ्याथ तदा तदीयवचसा प्रोत्क्षिप्तबाहौ त्वयि ।
चित्रं देव शशी स ते करमगात्किं ब्रूमहे संपत-
ज्ज्योतिर्मण्डलपूरिताखिलवपुः प्रागा विराड्रूपताम् ॥ ४५-११

किं किं बतेदमिति संभ्रमभाजमेनं
ब्रह्मार्णवे क्षणममुं परिमज्ज्य तातम् ।
मायां पुनस्तनयमोहमयीं वितन्व-
न्नानन्दचिन्मय जगन्मय पाहि रोगात् ॥ ४५-१२

४६ ॥ विश्वरूपप्रदर्शनवर्णनम् ॥

अयि देव पुरा किल त्वयि स्वयमुत्तानशये स्तनन्धये ।
परिजृम्भणतो व्यपावृते वदने विश्वमचष्ट वल्लवी ॥ ४६-१

पुनरप्यथ बालकैः समं त्वयि लीलानिरते जगत्पते ।
फलसञ्चय वञ्चन क्रुधा तव मृद्भोजन मूचुरर्भकाः ॥ ४६-२

अयि ते प्रलयावधौ विभो क्षिति तोयादि समस्त भक्षिणः ।
मृदुपाशनतो रुजा भवेदिति भीता जननी चुकोप सा ॥ ४६-३

अयि दुर्विनयात्मक त्वया किमु मृत्सा बत वत्स भक्षिता ।
इति मातृगिरं चिरं विभो वितथां त्वं प्रतिजज्ञिषे हसन् ॥ ४६-४

अयिते सकलैर्विनिश्चिते विमतिश्चेद्वदनं विदार्यताम् ।
इति मातृविभर्त्सितो मुखं विकसत्पद्मनिभं व्यदारयः ॥ ४६-५

अपि मृल्लवदर्शनोत्सुकां जननीं तां बहु तर्पयन्निव ।
पृथिवीं निखिलां न केवलं भुवनान्यप्यखिलान्यदीदृशः ॥ ४६-६

कुहचिद्वनमम्बुधिः क्वचित्क्वचिदभ्रं कुहचिद्रसातलम् ।

मनुजा दनुजाः क्वचित्सुरा ददृशे किं न तदा त्वदानने ॥ ४६-७

कलशाम्बुधि शायिनं पुनः परवैकुण्ठ पदाधिवासिनम् ।
स्वपुरश्च निजार्भकात्मकं कतिधा त्वां न ददर्श सा मुखे ॥ ४६-८

विकसद् भुवने मुखोदरे ननु भूयोऽपि तथा विधाननः ।
अनया स्फुटमीक्षितो भवाननवस्थां जगतां बतातनोत् ॥ ४६-९

धृततत्त्वधियं तदा क्षणं जननीं तां प्रणयेन मोहयन् ।
स्तनमम्ब दिशेत्युपासजन् भगवन्नद्भुतबाल पाहि माम् ॥ ४६-१०

४७ ॥ उलूखलबन्धनम् ॥

एकदा दधिविमाथ कारिणीं मातरं समुपसेदिवान् भवान् ।
स्तन्य लोलुपतया निवारयन्नंकमेत्य पपिवान् पयोधरौ ॥ ४७-१

अर्धपीत कुचकुड्मले त्वयि स्निग्धहास मधुराननांबुजे ।
दुग्धमीश दहने परिस्रुतं धर्तुमाशु जननी जगाम ते ॥ ४७-२

सामिपीत रसभंग संगत क्रोधभार परिभूत चेतसा ।
मन्थ दण्डमुपगृह्य पाटितं हन्त देव दधि भाजनं त्वया ॥ ४७-३

उच्चलद् ध्वनितमुच्चकैस्तदा सन्निशम्य जननी समाद्रुता ।
त्वद्यशो विसरवद्ददर्शसा सद्य एव दधि विस्तृतं क्षितौ ॥ ४७-४

वेदमार्ग परिमार्गितं रुषा त्वामवीक्ष्य परिमार्गयन्त्यसौ ।
सन्ददर्श सुकृतिन्युलूखले दीयमान नवनीतमोतवे ॥ ४७-५

त्वां प्रगृह्य बत भीति भावना भासुरानन सरोजमाशु सा ।
रोष रूषित मुखी सखीपुरो बन्धनाय रशनामुपाददे ॥ ४७-६

बन्धुमिच्छति यमेव सज्जनस्तं भवन्तमयि बन्धुमिच्छती ।

सा नियुज्य रशनागुणान् बहून् द्व्यंगुलोनमखिलं किलैक्षत ॥ ४७-७

विस्मितोत्स्मित सखी जनेक्षितां स्विन्नसन्न वपुषं निरीक्ष्य ताम् ।
नित्य मुक्तवपुरप्यहो हरे बन्धमेव कृपयाऽन्वमन्यथाः ॥ ४७-८

स्थीयतां चिरमुलूखले खलेत्यागता भवनमेव सा यदा ।
प्रागुलूखलबिलान्तरे तदा सर्पिरर्पित-मदन्नवास्थिथाः ॥ ४७-९

यद्यपाश सुगमो विभो भवान् संयतः किमु सपाशयाऽनया ।
एवमादि दिविजै-रभिष्टुतो वातनाथ परिपाहि माम् गदात् ॥ ४७-१०

४८ ॥ नलकूबरमणिग्रीवयोः शापमोक्षः॥

मुदा सुरौघैस्त्वमुदार सम्मदैः उदीर्य दामोदर इत्यभिष्टुतः ।
मृदूदरः स्वैरमुलूखले लगन्नदूरतोद्वौ ककुभावुदैक्षथाः । ४८-१

कुबेर सूनुर्नलकूबराभिधः परो मणिग्रीव इति प्रथां गतः ।
महेशसेवाधिगत श्रियोन्मदौ चिरं किल त्वद्विमुखावखेलताम् ॥ ४८-२

सुरापगायां किल तौ मदोत्कटौ सुरापगायद् बहुयौवता वृतौ ।
विवाससौ केलिपरौ स नारदो भवत्पदैक प्रवणो निरैक्षत ॥ ४८-३

भिया प्रियालोकमुपात्तवाससं पुरो निरीक्ष्यापि मदान्ध चेतसौ ।
इमौ भवद्भक्त्युपशान्ति सिद्धये मुनिर्जगौ शान्तिमृते कुतः सुखम् ॥ ४८-४

युवामवाप्तौ ककुभात्मतां चिरं हरिं निरीक्ष्याथ पदं स्वमाप्नुतम् ।
इतीरितौ तौ भवदीक्षण स्पृहां गतौ व्रजान्ते ककुभौ बभूवतुः ॥ ४८-५

अतन्द्र मिन्द्रद्रुयुगं तथा विधं समेयुषा मन्थरगामिना त्वया ।
तिरायितोलूखल रोध निर्धुतौ चिराय जीर्णौ परिपातितौ तरू ॥ ४८-६

अभाजि शाखिद्वितयं यदा त्वया तदैव तद्गर्भतलान्निरेयुषा ।

महात्विषा यक्षयुगेन तत्क्षणादभाजि गोविन्द भवानपि स्तवैः ॥ ४८-७

इहान्य भक्तोऽपि समेष्यति क्रमाद् भवन्तमेतौ खलु रुद्रसेवकौ ।
मुनि प्रसादाद् भवदंघ्रि मागतौ गतौ वृणानौ खलु भक्तिमुत्तमाम् ॥ ४८-८

ततस्तरूद्दारण दारुणारव प्रकंपि सम्पातिनि गोपमण्डले ।
विलज्जित त्वज्जननी मुखेक्षिणाव्यमोक्षि नन्देन भवान् विमोक्षदः ॥ ४८-९

महीरुहोर्मध्यगतो बतार्भको हरेः प्रभावादपरिक्षतोऽधुना ।
इति ब्रुवाणैर्गमितो गृहं भवान् मरुत्पुराधीश्वर पाहि माम् गदात् ॥ ४८-१०

४९ ॥ बृन्दावन गमनम् ॥

भवत्प्रभावाविदुरा हि गोपाः तरुप्रपातादिकमत्र गोष्ठे ।
अहेतुमुत्पातगणं विशंक्य प्रयातुमन्यत्र मनो वितेनुः ॥ ४९-१

तत्रोपनन्दाभिध गोपवर्यो जगौ भवत्प्रेरणयैव नूनम् ।
इतः प्रतीच्यां विपिनं मनोज्ञं बृन्दावनं नाम विराजतीति ॥ ४९-२

बृहद्वनं तत्खलु नन्दमुख्या विधाय गौष्ठीनमथ क्षणेन ।
त्वदन्वित त्वज्जननी निविष्ट गरिष्ठ यानानुगता विचेलुः ॥ ४९-३

अनो मनोज्ञध्वनि धेनुपाली खुरप्रणादान्तरतो वधूभिः ।
भवद्विनोदालपिताक्षराणि प्रपीय नाज्ञायत मार्ग दैर्घ्यम् ॥ ४९-४

निरीक्ष्य बृन्दावनमीश नन्दत्प्रसून कुन्द प्रमुखद्रुमौघम्।
अमोदथाः शाद्वल सान्द्र लक्ष्म्या हरिन्मणी कुट्टिमपुष्ट शोभम् ॥ ४९-५

नवाक निर्व्यूढ निवास भेदेष्वशेष गोपेषु सुखासितेषु ।
वनश्रियं गोपकिशोरपाली विमिश्रितः पर्यगलोकथास्त्वम् ॥ ४९-६

अरालमार्गागत निर्मलापां मरालकूजाकृत नर्मलापाम् ।

निरन्तरस्मेर सरोजवक्त्रां कलिन्दकन्यां समलोकयस्त्वम् ॥ ४९-७

मयूर केका शत लोभनीयं मयूख माला शबलं मणीनाम् ।
विरिञ्च लोकस्पृश मुच्चशृङ्गैर्गिरिं च गोवर्धनमैक्षथास्त्वम् ॥ ४९-८

समं ततो गोपकुमारकैस्त्वम् समन्ततो यत्र वनान्तमागाः ।
ततस्ततस्तां कुटिलामपश्यः कलिन्दजां रागवतीमिवैकाम् ॥ ४९-९

तथा विधेऽस्मिन् विपिने पशव्ये समुत्सुको वत्सगणप्रचारे ।
चरन् सरामोऽथ कुमारकैस्त्वं समीरगेहाधिप पाहि रोगात् ॥ ४९-१०

५० ॥ वत्सासुर बकासुरयोः वधः ॥

तरल मधुकृद् बृन्दे बृन्दावनेऽथ मनोहरे
पशुप शिशुभिः साकं वत्सानुपालन लोलुपः ।
हलधरसखो देव श्रीमन् विचेरिथ धारयन्
गवल मुरली वेत्रं नेत्राभिराम तनु द्युतिः ॥ ५०-१

विहित जगती रक्षं लक्ष्मीकरांबुज लालितं
ददति चरणद्वन्द्वं बृन्दावने त्वयि पावने ।
किमिव न बभौ संपत्संपूरितं तरुवल्लरी
सलिल धरणी गोत्र क्षेत्रादिकं कमलापते ॥ ५०-२

विलसदुलपे कान्तारान्ते समीरण शीतले
विपुल यमुनातीरे गोवर्धनाचल मूर्धसु ।
ललितमुरलीनादः संचारयन् खलु वात्सकं
क्वचन दिवसे दैत्यं वत्साकृतिं त्वमुदैक्षथाः ॥ ५०-३

रभस विलसत्पुच्छंविच्छायतोऽस्य विलोकयन्
किमपि वलितस्कन्धं रन्ध्रप्रतीक्ष मुदीक्षितम् ।
तमथ चरणे बिभ्रद्विभ्रामयन् मुहुरुच्चकैः
कुहचन महावृक्षे चिक्षेपिथ क्षतजीवितम् ॥ ५०-४

निपतति महादैत्ये जात्या दुरात्मनि तत्क्षणं
निपतनजवक्षुण्ण क्षोणीरुह क्षत कानने ।
दिवि परिमिलद् बृन्दा बृन्दारकाः कुसुमोत्करैः
शिरसि भवतो हर्षाद्वर्षन्ति नाम तदा हरे ॥ ५०-५

सुरभिलतमा मूर्धन्यूर्ध्वं कुतः कुसुमावली
निपतति तवेत्युक्तो बालैः सहेल मुदैरयः ।
झटिति दनुजक्षेपेणोर्ध्वं गतस्तरुमण्डलात्
कुसुमनिकरः सोऽयं नूनं समेति शनैरिति ॥ ५०-६

क्वचन दिवसे भूयो भूयस्तरे परुषातपे
तपनतनयापाथः पातुं गता भवदादयः ।
चलितगरुतं प्रेक्षामासुर्बकं खलु विस्मृतं
क्षितिधर गरुच्छेदे कैलास शैलमिवापरम् ॥ ५०-७

पिबति सलिलं गोपव्राते भवन्तमभिद्रुतः
स किल निगिलन्नग्नि प्रख्यं पुनर्द्रुतमुद्वमन् ।
दलयितुमगात्त्रोट्याः कोट्या तदाऽऽशुभवान् विभो
खलजन भिदा चुञ्चुश्चञ्चू प्रगृह्य ददार तम् ॥ ५०-८

सपदि सहजां सन्द्रष्टुं वा मृतां खलु पूतना-

मनुजमघमप्यग्रे गत्वा प्रतीक्षितुमेव वा ।
शमन निलयं याते तस्मिन् बके सुमनो गणे
किरति सुमनोबृन्दं बृन्दावनाद् गृहमैयथाः ॥ ५०-९

ललित मुरलीनादं दूरान्निशम्य वधूजनैः
त्वरितमुपगम्यारादारूढ मोद मुदीक्षितः ।
जनित जननी नन्दानन्दः समीरण मन्दिर
प्रथितवसते शौरे दूरी कुरुष्व ममामयान् ॥ ५०-१०

५१ ॥ अघासुर-वध ॥

कदाचन व्रजशिशुभिः समं भवान्
वनाशने विहितमतिः प्रगेतराम् ।
समावृतो बहुतर वत्समण्डलैः
सतेमनैर्निरगम दीशजेमनैः ॥ ५१-१

विनिर्यतस्तव चरणाम्बुज द्वयात्
उदञ्चितं त्रिभुवन पावनं रजः ।
महर्षयः पुलकधरैः कलेवरैः
उदूहिरे धृतभवदीक्षणोत्सवाः ॥ ५१-२

प्रचारयत्यविरल शाद्वले तले
पशून् विभो भवति समं कुमारकैः ।
अघासुरो न्यरुणदघाय वर्तनीं
भयानकः सपदि शयानकाकृतिः ॥ ५१-३

महाचल प्रतिमतनोर्गुहानिभ
प्रसारित प्रथित मुखस्य कानने ।
मुखोदरं विहरण कौतुकाद्गताः
कुमारकाः किमपि विदूरगे त्वयि ॥ ५१-४

प्रमादतः प्रविशति पन्नगोदरं
क्वथत्तनौ पशुपकुले सवात्सके ।
विदन्निदं त्वमपि विवेशिथ प्रभो
सुहृज्जनं विशरणमाशु रक्षितुम् ॥ ५१-५

गलोदरे विपुलित वर्ष्मणा त्वया
महोरगे लुठति निरुद्ध मारुते ।
द्रुतं भवान् विदलित कण्ठ मण्डलो
विमोचयन् पशुप पशून्विनिर्ययौ ॥ ५१-६

क्षणं दिवि त्वदुपगमार्थमास्थितं
महासुरप्रभव महो महो महत् ।
विनिर्गते त्वयि तु निलीनमञ्जसा
नभः स्थले ननृतुरथो जगुः सुराः ॥ ५१-७

स विस्मयैः कमल भवादिभिः सुरैः
अनुद्रुतस्तदनु गतः कुमारकैः ।
दिने पुनस्तरुण दशामुपेयुषी
स्वकैर्भवानतनुत भोजनोत्सवम् ॥ ५१-८

विषाणिकामपि मुरलीं नितम्बके

निवेशयन् कबलधरः कराम्बुजे ।
प्रहासयन् कलवचनैः कुमारकान्
बुभोजित त्रिदशगणैर्मुदा नुतः ॥ ५१-९

सुखाशनं त्विह तव गोपमण्डले
मखाशनात् प्रियमिव देवमण्डले ।
इति स्तुत स्त्रिदशवरैर्जगत्पते
मरुत्पुरीनिलय गदात्प्रपाहि माम् ॥ ५१-१०

५२ ॥ ब्रह्म गर्व शमनम् ॥

अन्यावतार निकरेष्वनिरीक्षितं ते
भूमातिरेक मभिवीक्ष्य तदाऽघमोक्षे ।
ब्रह्मापरीक्षितुमनाः स परोक्षभावं
निन्येऽथ वत्सकगणान् प्रवितत्य मायाम् ॥ ५२-१

वत्सानवीक्ष्य विवशे पशुपोत्करेतान्
आनेतुकाम इव धातृमतानुवर्ती ।
त्वं सामिभुक्त कबलो गतवांस्तदानीं
भुक्तांस्तिरोधित सरोजभवः कुमारान् ॥ ५२-२

वत्सायित स्तदनु गोपगणायितस्त्वं
शिक्यादि भाण्ड मुरली गवलादिरूपः ।
प्राग्वद्विहृत्य विपिनेषु चिराय सायं
त्वं माययाऽथ बहुधा व्रजमाययाथ ॥ ५२-३

त्वामेव शिक्य गवलादिमयं दधानो
भूयस्त्वमेव पशुवत्सक बालरूपः ।
गोरूपिणीभिरपि गोपवधूमयीभिः
आसादितोऽसि जननीभिरतिप्रहर्षात् ॥ ५२-४

जीवं हि कञ्चिदभिमान वशात्स्वकीयं
मत्वा तनूज इति रागभरं वहन्त्यः ।
आत्मानमेव तु भवन्तमवाप्य सूनुं
प्रीतिं ययुर्नकियतीं वनिताश्च गावः ॥ ५२-५

एवं प्रतिक्षण विजृंभित हर्षभार
निःशेष गोपगण लालित भूरि मूर्तिम् ।
त्वामग्रजोऽपि बुबुधे किल वत्सरान्ते
ब्रह्मात्मनोरपि महान् युवयोर्विशेषः ॥ ५२-६

वर्षावधौ नव पुरातन वत्स पालान्
दृष्ट्वा विवेकमसृणे द्रुहिणे विमूढे ।
प्रादीदृशः प्रतिनवान् मकुटांगदादि
भूषांश्चतुर्भुज युजः सजलांबुदाभान् ॥ ५२-७

प्रत्येकमेव कमला परिलालितांगान्
भोगीन्द्र भोगशयनान् नयनाभिरामान् ।
लीला निमीलितदृशः सनकादि योगि
व्यासेवितान् कमलभूर्भवतो ददर्श ॥ ५२-८

नारायणाकृतिं असंख्यतमां निरीक्ष्य

सर्वत्र सेवकमपि स्वमवेक्ष्य धाता ।
माया निमग्न हृदयो विमुमोह यावत्
एको बभूविथ तदा कबलार्धपाणिः ॥ ५२-९

नश्यन्मदे तदनु विश्वपतिंमुहुस्त्वां
नत्वा च नूतवति धातरि धाम याते ।
पोतैः समं प्रमुदितैः प्रविशन्निकेतं
वातालयाधिप विभो परिपाहि रोगात् ॥ ५२-१०

५३ ॥ धेनुकासुर-वधः ॥

अतीत्य बाल्यं जगतां पते त्वमुपेत्य पौगण्डवयो मनोज्ञम् ।
उपेक्ष्य वत्सावनमुत्सवेन प्रावर्तथा गोगणपालनायाम् ॥ ५३-१

उपक्रमस्यानुगुणैव सेयं मरुत्पुराधीश तव प्रवृत्तिः ।
गोत्रापरित्राणकृतेऽवतीर्णः तदेव देवाऽऽरभथास्तदा यत् ॥ ५३-२

कदाऽपि रामेण समं वनान्ते वनश्रियं वीक्ष्य चरन् सुखेन ।
श्रीदामनाम्नः स्वसखस्य वाचा मोदादगा धेनुककाननं त्वम् ॥ ५३-३

उत्तालतालीनिवहे त्वदुक्त्या बलेन धूतेऽथबलेन दोर्भ्याम् ।
मृदुः खरश्चाभ्यपतत्पुरस्तात् फलोत्करो धेनुक दानवोऽपि ॥ ५३-४

समुद्यतो धैनुकपालनेऽहं कथं वधं धैनुकमद्य कुर्वे ।
इतीव मत्वा ध्रुवमग्रजेन सुरौघ योद्धारमजीघनस्त्वम् ॥ ५३-५

तदीय भृत्यानपि जम्बुकत्वेनोपागता-नग्रजसंयुतस्त्वम् ।
जम्बूफलानीव तदा निरास्थस्तालेषुखेलन् भगवन्निरास्थः ॥ ५३-६

विनिघ्नति त्वय्यथ जम्बुकौघं सनामकत्वाद्वरुणस्तदानीम् ।

भयाकुलो जम्बुकनामधेयं श्रुति प्रसिद्धं व्यधितेति मन्ये ॥ ५३-७

तवावतारस्य फलं मुरारे संजातमद्येति सुरैर्नुतस्त्वम् ।
सत्यं फलं जातमिहेति हासी बालैः समं तालफलान्यभुंक्थाः ॥ ५३-८

मधुद्रवस्रुन्ति बृहन्ति तानि फलानि मेदोभरभृन्ति भुक्त्वा ।
तृप्तैश्च दृप्तैर्भवनं फलौघं वहद्भिरागाः खलु बालकैस्त्वम् ॥ ५३-९

हतो हतो धेनुक इत्युपेत्य फलान्यदद्भिर्मधुराणि लोकैः ।
जयेति जीवेति नुतो विभो त्वं मरुत्पुराधीश्वर पाहि रोगात् ॥ ५३-१०

५४ ॥ यमुनाह्रदे कालियः ॥

त्वत्सेवोत्कः सौभरिर्नाम पूर्वं
कालिन्द्यन्तर्द्वादशाब्दं तपस्यन् ।
मीनव्राते स्नेहवान् भोगलोले
तार्क्ष्यं साक्षादैक्षताग्रे कदाचित् ॥ ५४-१

त्वद्वाहं तं सक्षुधं तृक्षसूनुं
मीनं कञ्चिज्जक्षतं लक्षयन् सः ।
तप्तश्चित्ते शप्तवानत्र चेत्त्वं
जन्तून् भोक्ता जीवितं चापि मोक्ता ॥ ५४-२

तस्मिन् काले कालियः क्ष्वेलदर्पात्
सर्पारातेः कल्पितं भागमश्नन् ।
तेन क्रोधात् त्वत्पदाम्भोजभाजा
पक्षक्षिप्तः तद्दुरापं पयोऽगात् ॥ ५४-३

घोरे तस्मिन् सूरजानीरवासे
तीरे वृक्षा विक्षताः क्ष्वेलवेगात् ।
पक्षिव्राताः पेतुरभ्रे पतन्तः
कारुण्यार्द्रं त्वन्मनस्तेन जातम् ॥ ५४-४

कालै तस्मिन्नेकदा सीरपाणिं
मुक्त्वायाते यामुनं काननान्तम् ।
त्वय्युद्दाम ग्रीष्म भीष्मोष्मतप्ता
गो गोपाला व्यापिबन् क्ष्वेलतोयम् ॥ ५४-५

नश्यज्जीवान् विच्युतान् क्ष्मातले तान्
विश्वान् पश्यन्नच्युत त्वं दयार्द्रः ।
प्राप्योपान्तं जीवयामासिथ द्राक्
पीयूषाम्भो वर्षिभिः श्रीकटाक्षैः ॥ ५४-६

किं किं जातो हर्षवर्षातिरेकः
सर्वांगेष्वित्युत्थिता गोपसंघाः ।
दृष्ट्वाग्रे त्वां त्वत्कृतं तद्विदन्तः
त्वामालिंगन् दृष्टनाना प्रभावाः ॥ ५४-७

गावश्चैवं लब्धजीवाः क्षणेन
स्फीतानन्दास्त्वां च दृष्ट्वा पुरस्तात् ।
द्रागावव्रुः सर्वतो हर्षबाष्पं
व्यामुञ्चन्त्यो मन्दमुद्यन्निनादाः ॥ ५४-८

रोमाञ्चोऽयं सर्वतो नः शरीरे

भूयस्यन्तः काचिदानन्दमूर्च्छा ।
आश्चर्योऽयं क्ष्वेलवेगो मुकुन्दे-
त्युक्तो गोपैः नन्दितो वन्दितोऽभूः ॥ ५४-९

एवं भक्तान्मुक्तजीवानपि त्वं
मुग्धापांगैः अस्तरोगांस्तनोषि ।
तादृग्भूत स्फीत कारुण्य भूमा
रोगात्पाया वायुगेहाधिनाथ ॥ ५४-१०

५५ ॥ कालिय-मर्दनम् ॥

अथ वारिणि घोरतरं फणिनं प्रतिवारयितुं कृतधीर्भगवन् ।
द्रुतमारिथ तीरग नीपतरुं विषमारुतशोषित पर्णचयम् ॥ ५५-१

अधिरुह्य पदाम्बुरुहेण च तं नवपल्लव तुल्य मनोज्ञरुचा ।
ह्रदवारिणि दूरतरं न्यपतः परिघूर्णित घोरतरंगगणे ॥ ५५-२

भुवनत्रय भार भृतो भवतो गुरुभारविकम्पि विजृम्भिजला ।
परिमज्जयति स्म धनुश्शतकं तटिनी झटिति स्फुटघोषवती ॥ ५५-३

अथ दिक्षुविदिक्षु परिक्षुभित भ्रमितोदर वारि निनादभरैः ।
उदकादुदगादुरगाधिपति- स्त्वदुपान्तमशान्तरुषाऽन्धमनाः ॥ ५५-४

फणशृंगसहस्रविनिस्सृमर ज्वलदग्निकणोग्रविषाम्बुधरम् ।
पुरतः फणिनं समलोकयथा बहुशृंगिणमंजन शैलमिव ॥ ५५-५

ज्वलदक्षि परिक्षर दुग्रविषः श्वसनोष्मभरः स महाभुजगः ।
परिदश्य भवन्तमनन्तबलं समवेष्टयदस्फुटचेष्टमहो ॥ ५५-६

अविलोक्य भवन्तमथाकुलिते तटगामिनि बालकधेनुगणे ।

व्रजगेहतलेऽप्यनिमित्तशतं समुदीक्ष्य गता यमुनां पशुपाः ॥ ५५-७

अखिलेषु विभो भवदीयदशां अवलोक्य जिहासुषु जीवभरम् ।
फणिबन्धनमाशु विमुच्य जवात् उदगम्यत हासजुषा भवता ॥ ५५-८

अधिरुह्य ततः फणिराजफणान् ननृते भवता मृदुपादरुचा ।
कलशिञ्जित नूपुर मंजुमिलत् करकंकण संकुल संक्वणितम् ॥ ५५-९

जहृषुः पशुपास्तुतुषुर्मुनयो ववृषुः कुसुमानि सुरेन्द्रगणाः ।
त्वयि नृत्यति मारुतगेहपते परिपाहि स मां त्वमदान्त गदात् ॥ ५५-१०

५६ ॥ कालिय अनुग्रहः ॥

रुचिरकम्पित कुण्डलमण्डलः सुचिरमीश ननर्तिथ पन्नगे ।
अमरताडित दुन्दुभिसुन्दरम् वियति गायति दैवतयौवते ॥ ५६-१

नमति यद्यदमुष्य शिरो हरे परिविहाय तदुन्नतमुन्नतम् ।
परिमथन् पदपंकरुहा चिरं व्यहरथाः करताल मनोहरम् ॥ ५६-२

त्वदवभग्न विभुग्न फणागणे गलितशोणित शोणितपाथसि ।
फणिपतावववसीदति सन्नताः तद्बलास्तव माधव पादयोः ॥ ५६-३

अयि पुरैव चिराय परिश्रुत त्वदनुभाव विलीन हृदो हि ताः ।
मुनिभिरप्यनवाप्यपथैः स्तवैः नुनुवुरीश भवन्त-मयन्त्रितम् ॥ ५६-४

फणिवधूजन भक्तिविलोकन प्रविकसत् करुणाकुल चेतसा ।
फणिपति-र्भवताऽच्युत जीवितः त्वयि समर्पित मूर्ति रवानमत् ॥ ५६-५

रमणकं व्रज वारिधि मध्यगं फणिरिपुर्न करोति विरोधिताम् ।
इति भवद्वचनान्यति मानयन् फणिपति-र्निरगा दुरगैः समम् ॥ ५६-६

फणिवधूजन दत्तमणि व्रज ज्वलितहार दुकूल विभूषितः ।

तटगतैः प्रमदाश्रुविमिश्रितैः समगथाः स्वजनै-र्दिवसावधौ ॥ ५६-७

निशिपुनस्तमसा व्रजमन्दिरं व्रजितुमक्षम एव जनोत्करे ।
स्वपिति तत्र भवच्चरणाश्रये दवकृशानुररुन्ध समन्ततः ॥ ५६-८

प्रबुधितानथ पालय पालयेत्युदयदार्त रवान् पशुपालकान् ।
अवितुमाशु पपाथ महानलं किमिह चित्रमयं खलु ते मुखम् ॥ ५६-९

शिखिनि वर्णत एव हि पीतता परिलसत्यधुना क्रिययाप्यसौ ।
इति नुतः पशुपै-र्मुदितै-र्विभो हर हरे दुरितैः सह मे गदान् ॥ ५६-१०

५७ ॥ प्रलम्बासुर-वधः ॥

रामसख क्वापि दिने कामद भगवन् गतो भवान् विपिनम् ।
सूनुभिरपि गोपानां धेनुभिरभिसंवृतो लसद्वेषः ॥ ५७-१

सन्दर्शयन् बलाय स्वैरं बृन्दावनश्रियं विमलाम् ।
काण्डीरैः सह बालै-र्भाण्डीरकमागमो वटं क्रीडन् ॥ ५७-२

तावत्तावक निधनस्पृहयालुः गोपमूर्तिरदयालुः ।
दैत्यः प्रलम्बनामा प्रलम्बबाहुं भवन्तमापेदे ॥ ५७-३

जानन्नप्यविजानन्निव तेन समं निबद्धसौहार्दः ।
वटनिकटे पटुपशुपव्याबद्धं द्वंद्वयुद्धमारब्धाः ॥ ५७-४

गोपान् विभज्य तन्वन् संघं बलभद्रकं भवत्कमपि ।
त्वद् बलभीतं दैत्यं त्वद्बलगत मन्वमन्यथा भगवन् ॥ ५७-५

कल्पित विजेतृवहने समरे परयूथगं स्वदयिततरम् ।
श्रीदामानमधत्थाः पराजितो भक्तदासतां प्रथयन् ॥ ५७-६

एवं बहुषु विभूमन् बालेषु वहत्सु वाह्यमानेषु ।

रामविजितः प्रलम्बो जहार तं दूरतो भवद्भीत्या ॥ ५७-७

त्वद्दूरं गमयन्तं तंदृष्ट्वा हलिनि विहित गरिमभरे ।
दैत्यः स्वरूपमागाद्यद्रूपात् स हि बलोऽपि चकितोऽभूत् ॥ ५७-८

उच्चतया दैत्यतनोस्त्वन्मुखं आलोक्य दूरतो रामः ।
विगतभयो दृढमुष्ट्या भृशदुष्टं सपदि पिष्टवानेनम् ॥ ५७-९

हत्वा दानववीरं प्राप्तं बलमालिलिंगिथ प्रेम्णा ।
तावन्मिलतोर्युवयोः शिरसि कृता पुष्पवृष्टिरमरगणैः ॥ ५७-१०

आलम्बो भुवनानां प्रालम्बं निधनमेवं आरचयन् ।
कालं विहाय सद्यो लोलम्बरुचे हरे हरेः क्लेशान् ॥ ५७-११

५८ ॥ दावाग्नि-मोक्ष ॥

त्वयि विहरणलोले बाल जालैः प्रलम्ब
प्रमथनसविलम्बे धेनवः स्वैरचाराः ।
तृण कुतुक निविष्टा दूर दूरं चरन्त्यः
किमपि विपिनमैषीकाख्यमीषां बभूवुः ॥ ५८-१

अनधिगत निदाघ क्रौर्य बृन्दावनान्तात्
बहिरिदमुपयाताः काननं धेनवस्ताः ।
तव विरह विषण्णा ऊष्मलग्रीष्मताप
प्रसरविसरदंभस्याकुला स्तंभमापुः ॥ ५८-२

तदनु सह सहायैर्दूरमन्विष्य शौरे
गलित सरणि मुञ्जारण्य सञ्जात खेदम् ।
पशुकुलमभिवीक्ष्य क्षिप्रमानेतु मारात्
त्वयि गतवति ही ही सर्वतोऽग्निर्जजृम्भे ॥ ५८-३

सकलहरिति दीप्ते घोरभांकारभीमे
शिखिनि विहतमार्गा अर्धदग्धा इवार्ताः ।
अहह भुवनबन्धो पाहि पाहीति सर्वे
शरणमुपगतास्त्वां तापहर्तारमेकम् ॥ ५८-४

अलमलमतिभीत्या सर्वतो मीलयध्वं
दृशमिति तव वाचा मीलिताक्षेषु तेषु ।
क्वनु दवदहनोऽसौ कुत्र मुञ्जाटवी सा
सपदि ववृतिरे ते हन्त भाण्डीरदेशे ॥ ५८-५

जय जय तव माया केयमीशेति तेषां
नुतिभिरुदित हासो बद्धनाना विलासः ।
पुनरपि विपिनान्ते प्राचरः पाटलादि
प्रसव निकर मात्र ग्राह्यघर्मानुभावे ॥ ५८-६

त्वयि विमुखमिवोच्चैः ताप भारं वहन्तं
तव भजनवदन्तः पंकमुच्छोषयन्तम् ।
तव भुजवदुदञ्चद् भूरितेजः प्रवाहं
तपसमयमनैषीर्यामुनेषु स्थलेषु ॥ ५८-७

तदनु जलद जालैः त्वद्वपुस्तुल्य भाभिः
विकसदमल विद्युत् पीतवासो विलासैः ।
सकलभुवन भाजां हर्षदां वर्षवेलां
क्षितिधर कुहरेषु स्वैरवासी व्यनैषीः ॥ ५८-८

कुहरतल निविष्टं त्वां गरिष्ठं गिरीन्द्रः

शिखिकुल नव केका काकुभिः स्तोत्रकारी ।
स्फुटकुटज कदम्बस्तोम पुष्पाञ्जलिं च
प्रविदधदनुभेजे देव गोवर्धनोऽसौ ॥ ५८-९

अथ शरदमुपेतां तां भवद्भक्त चेतो
विमल सलिल पूरां मानयन् काननेषु ।
तृणममल वनान्ते चारु सञ्चारयन् गाः
पवनपुरपते त्वं देहि मे देहसौख्यम् ॥ ५८-१०

५९ ॥ वेणुगानम् ॥

त्वद्वपुर्नव कलाय कोमलं प्रेमदोहन-मशेषमोहनम् ।
ब्रह्मतत्त्व परचिन्मुदात्मकं वीक्ष्य संमुमुहुरन्वहं स्त्रियः ॥ ५९-१

मन्मथोन्मथित मानसाः क्रमात्त्वद्विलोकनरता स्ततस्ततः ।
गोपिकास्तव न सेहिरे हरे काननोपगति-मप्यहर्मुखे ॥ ५९-२

निर्गते भवति दत्तदृष्टयः त्वद्गतेनमनसा मृगेक्षणाः ।
वेणुनाद-मुपकर्ण्य दूरतः त्वद्विलास कथयाऽभिरेमिरे ॥ ५९-३

काननान्त-मितवान् भवानपि स्निग्धपादपतले मनोरमे ।
व्यत्ययाकलित पादमास्थितः प्रत्यपूरयत वेणुनालिकाम् ॥ ५९-४

मारबाणधुत खेचरीकुलं निर्विकार पशुपक्षि मण्डलम् ।
द्रावणं च दृषदामपि प्रभो तावकं व्यजनि वेणुकूजितम् ॥ ५९-५

वेणुरन्ध्र तरलांगुलीदलं तालसंचलित पादपल्लवम् ।
तत्स्थितं तव परोक्षमप्यहो संविचिन्त्य मुमुहुर्व्रजांगनाः ॥ ५९-६

निर्विशंक भवदंग दर्शिनीः खेचरीः खगमृगान् पशूनपि ।

त्वत्पदप्रणयि काननं च ताः धन्यधन्यमिति नन्वमानयन् ॥ ५९-७

आपिबेयमधरामृतं कदा वेणुभुक्तरसशेषमेकदा ।
दूरतो बत कृतं दुराशये-त्याकुला मुहुरिमाः समामुहन् ॥ ५९-८

प्रत्यहंच पुनरित्थमंगनाः चित्तयोनि जनिता दनुग्रहात् ।
बद्धरागविवशाः त्वयि प्रभो नित्यमापुरिह कृत्यमूढताम् ॥ ५९-९

रागस्तावज्जायते हि स्वभावान्
मोक्षोपायो यत्नतः स्यान्नवास्यात् ।
तासान्त्वेकं तद्द्वयं लब्धमासी-
द्भाग्यं भाग्यं पाहि वातालयेश ॥ ५९-१०

६० ॥ गोपीवस्त्रापहरणम् ॥

मदनातुर चेतसोऽन्वहं भवदंघ्रिद्वयदास्य काम्यया ।
यमुनातटसीम्नि सैकतीं तरलाक्ष्यो गिरिजां समार्चिचन् ॥ ६०-१

तव नाम कथारताः समं सुदृशः प्रातरुपागता नदीम् ।
उपहार शतैरपूजयन् दयितो नन्दसुतो भवेदिति ॥ ६०-२

इति मासमुपाहित व्रताः तरलाक्षी-रभिवीक्ष्य ता भवान् ।
करुणा मृदुलो नदीतटं समयासीत्तदनुग्रहेच्छया ॥ ६०-३

नियमावसितौ निजाम्बरं तटसीमन्यवमुच्य तास्तदा ।
यमुनाजल खेलनाकुलाः पुरतस्त्वामवलोक्य लज्जिताः ॥ ६०-४

त्रपया नमिताननास्वथो वनितास्वम्बर जालमन्तिके ।
निहितं परिगृह्य भूरुहो विटपं त्वं तरसाऽधिरूढवान् ॥ ६०-५

इह तावदुपेत्य नीयतां वसनं वः सुदृशो यथायथम् ।
इति नर्म मृदुस्मिते त्वयि ब्रुवति व्यामुमुहे वधूजनैः ॥ ६०-६

अयि जीव चिरं किशोर नस्तव दासी-रवशीकरोषि किम् ।

प्रदिशाम्बर-मम्बुजेक्षणेत्युदितस्त्वं स्मितमेव दत्तवान् ॥ ६०-७

अधिरुह्य तटं कृताञ्जलीः परिशुद्धाः स्वगतीः निरीक्ष्य ताः ।
वसनान्यखिलान्यनुग्रहं पुनरेवं गिरमप्यदा मुदा ॥ ६०-८

विदितं ननु वो मनीषितं वदितारस्त्विह योग्यमुत्तरम् ।
यमुना पुलिने सचन्द्रिकाः क्षणदा इत्यबलास्त्वमूचिवान् ॥ ६०-९

उपकर्ण्य भवन्मुखच्च्युतं मधुनिष्यन्दि वचो मृगीदृशः ।
प्रणयादयि वीक्ष्य वीक्ष्य ते वदनाब्जं शनकैर्गृहं गताः ॥ ६०-१०

इति नन्वनुगृह्य वल्लवीः विपिनान्तेषु पुरेव संचरन् ।
करुणाशिशिरो हरे हर त्वरया मे सकलामयावलिम् ॥ ६०-११

६१ ॥ विप्र-पत्नी-अनुग्रहः ॥

ततश्च बृन्दावनतोऽतिदूरतो
वनं गतस्त्वं खलु गोपगोकुलैः ।
हृदन्तरे भक्ततर द्विजांगना
कदम्बकानुग्रहणाग्रहं वहन् ॥ ६१-१

ततो निरीक्ष्याशरणे वनान्तरे
किशोरलोकं क्षुधितं तृषाकुलम् ।
अदूरतो यज्ञपरान् द्विजान् प्रति
व्यसर्जयो दीदिवियाचनाय तान् ॥ ६१-२

गतेष्वथो तेष्वभिधाय तेऽभिधां
कुमारकेष्वोदन याचिषु प्रभो ।
श्रुतिस्थिरा अप्यभिनिन्युः अश्रुतिं
न किञ्चिदूचुश्च महीसुरोत्तमाः ॥ ६१-३

अनादरात् खिन्नधियो हि बालकाः
समाययु-र्युक्तमिदं हि यज्वसु ।
चिरादभक्ताः खलु ते महीसुराः
कथं हि भक्तं त्वयि तैः समर्प्यते ॥ ६१-४

निवेदयध्वं गृहिणीजनाय मां
दिशेयुरन्नं करुणाकुला इमाः ।
इति स्मितार्द्रं भवतेरिता गतास्ते-
दारका दारजनं ययाचिरे ॥ ६१-५

गृहीतनाम्नि त्वयि संभ्रमाकुलाः
चतुर्विधं भोज्यरसं प्रगृह्य ताः ।
चिरं धृत त्वत्प्रविलोकनाग्रहाः
स्वकैर्निरुद्धाऽपि तूर्णमाययुः ॥ ६१-६

विलोलपिञ्च्छं चिकुरे कपोलयोः
समुल्लसत्कुण्डल मार्द्रमीक्षिते ।
निधाय बाहुं सुहृदं ससीमनि
स्थितं भवन्तं समलोकयन्त ताः ॥ ६१-७

तदा च काचित् त्वदुपागमोद्यता
गृहीत हस्ता दयितेन यज्वना ।
तदैव संचिन्त्य भवन्तमंजसा
विवेश कैवल्य महो कृतिन्यसौ ॥ ६१-८

आदाय भोज्यान्यनुगृह्य ताः पुनः

त्वदंग संगस्पृहयोज्झतीर्गृहम् ।
विलोक्य यज्ञाय विसर्जयन् इमा-
श्चकर्थ भर्तॄनपि तास्वगर्हणान् ॥ ६१-९

निरूप्य दोषं निजमंगना जने
विलोक्य भक्तिं च पुनर्विचारिभिः ।
प्रबुद्धतत्त्वैस्त्वमभिष्टुतो द्विजैः
मरुत्पुराधीश निरुन्धि मे गदान् ॥ ६१-१०

६२ ॥ गोवर्द्धन-बलिः ॥

कदाचिद्गोपालान् विहित मखसम्भार विभवान्
निरीक्ष्य त्वं शौरे मघवमद मुध्वंसितुमनाः ।
विजानन्नप्येतान् विनय मृदु नन्दादि पशुपान्
अपृच्छः को वाऽयं जनक भवतामुद्यम इति ॥ ६२-१

बभाषे नन्दस्त्वां सुत ननु विधेयो मघवतो
मखो वर्षे वर्षे सुखयति स वर्षेण पृथिवीम् ।
नृणां वर्षायत्तं निखिलमुपजीव्यं महितले
विशेषादस्माकं तृणसलिलजीवा हि पशवः ॥ ६२-२

इति श्रुत्वा वाचं पितुरयि भवानाह सरसं
धिगेतन्नो सत्यं मघवजनिता वृष्टिरिति यत् ।
अदृष्टं जीवानां सृजति खलु वृष्टिं समुचितां
महारण्ये वृक्षाः किमिव बलिमिन्द्राय ददते ॥ ६२-३

इदं तावत्सत्यं यदिह पशवो नः कुलधनं
तदाजीव्यायासौ बलिरचलभर्त्रे समुचितः ।
सुरेभ्योऽप्युत्कृष्टा ननु धरणि देवाः क्षितितले
ततस्तेऽप्याराध्या इति जगदिथ त्वं निजजनान् ॥ ६२-४

भवद्वाचम् श्रुत्वा बहुमतियुतास्तेऽपि पशुपाः
द्विजेन्द्रानर्चन्तो बलिमददुरुच्चैः क्षितिभृते ।
व्यधुः प्रादक्षिण्यं सुभृशमनमन्नादरयुता-
स्त्वमादश्शैलात्मा बलिमखिलमाभीरपुरतः ॥ ६२-५

अवोचश्चैवं तान् किमिह वितथं मे निगदितं
गिरीन्द्रो नन्वेष स्वबलिमुपभुंक्ते स्ववपुषा ।
अयं गोत्रो गोत्रद्विषि च कुपिते रक्षितुमलं
समस्तानित्युक्ता जहृषुरखिला गोकुलजुषः ॥ ६२-६

परिप्रीता याताः खलु भवदुपेता व्रजजुषो
व्रजं यावत्तावन्निज मखविभंगं निशमयन् ।
भवन्तं जानन्नप्यधिक रजसाऽऽक्रान्तहृदयो
न सेहे देवेन्द्रस्त्वदुपरचितात्मोन्नतिरपि ॥ ६२-७

मनुष्यत्वं यातो मधुभिदपि देवेष्वविनयं
विधत्ते चेन्नष्टस्त्रिदशसदसां कोऽपि महिमा ।
ततश्च ध्वंसिष्ये पशुपहतकस्य श्रियमिति
प्रवृत्तस्त्वां जेतुं स किल मघवा दुर्मदनिधिः ॥ ६२-८

त्वदावासं हन्तुं प्रलयजलदानम्बरभुवि

प्रहिण्वन् बिभ्राणः कुलिशमयमभ्रेभगमनः ।
प्रतस्थेऽन्यैरन्तर्दहन मरुदाद्यैर्विहसितो
भवन्माया नैव त्रिभुवनपते मोहयतिकम् ॥ ६२-९

सुरेन्द्रः क्रुद्धश्चेत् द्विजकरुणया शैलकृपयाऽ-
प्यनातंकोऽस्माकं नियत इति विश्वास्य पशुपान् ।
अहो किन्नायातो गिरिभिदिति संचिन्त्य निवसन्
मरुद्गेहाधीश प्रणुद मुरवैरिन् मम गदान् ॥ ६२-१०

६३ ॥ गोवर्द्धन-उद्धारणम् ॥

ददृशिरे किल तत्क्षणमक्षत
स्तनित जृम्भित कम्पित दिक्तटाः ।
सुषमया भवदंगतुलां गता
व्रजपदोपरि वारिधरास्त्वया ॥ ६३-१

विपुलकरकमिश्रैस्तोय धारा निपातैः
दिशि दिशि पशुपानां मण्डले दण्ड्यमाने ।
कुपित हरि कृतान्नः पाहि पाहीति तेषां
वचनमजित शृण्वन् मा बिभीतेत्यभाणीः ॥ ६३-२

कुल इह खलु गोत्रो दैवतं गोत्रशत्रोः
विहतिमिह स रुन्ध्यात् को नु वः संशयोऽस्मिन् ।
इति सहसित वादी देव गोवर्धनाद्रिं
त्वरितमुदमुमूलो मूलतो बालदोर्भ्याम् ॥ ६३-३

तदनु गिरिवरस्य प्रोद्धृतस्यास्य तावत्
सिकतिलमृदुदेशे दूरतो वारितापे ।
परिकर परिमिश्रान् धेनुगोपानधस्तात्
उपनिदधदधत्था हस्तपद्मेन शैलम् ॥ ६३-४

भवति विधृतशैले बालिकाभिर्वयस्यैः
अपि विहित विलासं केलि लापादि लोले ।
सविध मिलित धेनूरेकहस्तेन कण्डू -
यति सति पशुपालास्तोषमैषन्त सर्वे ॥ ६३-५

अति महान् गिरिरेष तु वामके करसरोरुहि तं धरतेचिरम् ।
किमिदमद्भुत मद्रिबलं न्विति त्वदवलोकिभिराकथि गोपकैः ॥ ६३-६

अहह धार्ष्ट्यममुष्य वटोर्गिरिं व्यथित बाहुरसाववरोपयेत् ।
इति हरिस्त्वयि बद्धविगर्हणो दिवससप्तकमुग्रमवर्षयत् ॥ ६३-७

अचलति त्वयि देव पदात्पदं गलित सर्वजले च घनोत्करे ।
अपहृते मरुता मरुतां पतिस्त्वदभिशंकितधीः समुपाद्रवत् ॥ ६३-८

शममुपेयुषि वर्षभरे तदा पशुपधेनुकुले च विनिर्गते ।
भुवि विभो समुपाहित भूधरः प्रमुदितैः पशुपैः परिरेभिषे ॥ ६३-९

धरणिमेव पुरा धृतवानसि क्षितिधरोद्धरणे तव कः श्रमः ।
इति नुतस्त्रिदशैः कमलापते गुरुपुरालय पालय मां गदात् ॥ ६३-१०

६४ ॥ गोविन्दाभिषेकः ॥

आलोक्य शैलोद्धरणादि रूपं प्रभावमुच्चैस्तव गोपलोकाः ।
विश्वेश्वरं त्वामभिमत्य विश्वे नन्दं भवज्जातकमन्वपृच्छन् ॥ ६४-१

गर्गोदितो निर्गदितो निजाय वर्गाय तातेन तव प्रभावः ।
पूर्वाधिकस्त्वय्यनुराग एषामैधिष्ट तावद्बहुमान भारः ॥ ६४-२

ततोऽवमानोदित तत्त्वबोधः सुराधिराजः सह दिव्यगव्या ।
उपेत्य तुष्टाव स नष्टगर्वः स्पृष्ट्वा पदाब्जं मणि मौलिना ते ॥ ६४-३

स्नेहस्नुतैस्त्वां सुरभिः पयोभिः गोविन्द नामांकितमभ्यषिञ्चत् ।
ऐरावतोपाहृत दिव्य गंगा पाथोभिरिन्द्रोऽपि च जातहर्षः ॥ ६४-४

जगत्त्रयेशे त्वयि गोकुलेशे तथाऽभिषिक्ते सति गोपवाटः ।
नाकेऽपि वैकुण्ठ पदेऽप्यलभ्यां श्रियं प्रपेदे भवतः प्रभावात् ॥ ६४-५

कदाचिदन्तर्यमुनं प्रभाते स्नायन् पिता वारुणपूरुषेण ।
नीतस्तमानेतु मगाः पुरींत्वं तां वारुणीं कारण मर्त्यरूपः ॥ ६४-६

ससम्भ्रमं तेन जलाधिपेन प्रपूजितस्त्वं प्रतिगृह्य तातम् ।

उपागतस्तत्क्षणमात्मगेहं पिताऽवदत्तच्चरितं निजेभ्यः ॥ ६४-७

हरिं विनिश्चित्य भवन्तमेतान् भवत्पदालोकन बद्धतृष्णान् ।
निरीक्ष्य विष्णो परमं पदं तद् दुरापमन्यैस्त्वमदीदृशस्तान् ॥ ६४-८

स्फुरत्परानन्द रसप्रवाह प्रपूर्ण कैवल्य महापयोधौ ।
चिरं निमग्नाः खलु गोपसंघाः त्वयैव भूमन् पुनरुद्धृतास्ते ॥ ६४-९

करबदरवदेवं देव कुत्रावतारे
निजपदमनवाप्यं दर्शितं भक्तिभाजाम् ।
तदिह पशुपरूपी त्वं हि साक्षात् परात्मा
पवन पुरनिवासिन् पाहि मामामयेभ्यः ॥ ६४-१०

६५ ॥ गोपीनां भगवत्समीप गमनम् ॥

गोपी जनाय कथितं नियमावसाने
मारोत्सवं त्वमथ साधयितुं प्रवृत्तः ।
सान्द्रेण चान्द्रमहसा शिशिरीकृताशे
प्रापूरयो मुरलिकां यमुनावनान्ते ॥ ६५-१

संमूर्च्छनाभिरुदित स्वरमण्डलाभिः
संमूर्च्छयन्तमखिलं भुवनान्तरालम् ।
त्वद्वेणुनादमुपकर्ण्य विभो तरुण्यः
तत्तादृशं कमपि चित्तविमोहमापुः ॥ ६५-२

ता गेह कृत्य निरतास्तनय प्रसक्ताः
कान्तोपसेवन पराश्च सरोरुहाक्ष्यः ।
सर्वं विसृज्य मुरलीरव मोहितास्ते
कान्तारदेशमयि कान्ततनो समेताः ॥ ६५-

काश्चिन्निजांग परिभूषण मादधाना
वेणुप्रणादमुपकर्ण्य कृतार्धभूषाः ।
त्वामागता ननु तथैव विभूषिताभ्यः
ता एव संरुरुचिरे तव लोचनाय ॥ ६५-४

हारं नितम्बभुवि काचन धारयन्ती
काञ्चीञ्च कण्ठभुवि देव समागता त्वाम् ।
हारित्वमात्म जघनस्य मुकुन्द तुभ्यं
व्यक्तं बभाष इव मुग्धमुखी विशेषात् ॥ ६५-५

काचित्कुचे पुनरसज्जित कञ्चुलीका
व्यामोहतः परवधूभिरलक्ष्यमाणा ।
त्वामाययौ निरुपम प्रणयातिभार
राज्याभिषेक विधये कलशीधरेव ॥ ६५-६

काश्चिद् गृहात् किल निरेतुमपारयन्त्यः
त्वामेव देव हृदये सुदृढं विभाव्य ।
देहं विधूय परचित्सुखरूपमेकं
त्वामाविशन् परमिमा ननु धन्यधन्याः ॥ ६५-७

जारात्मना न परमात्मतया स्मरन्त्यो
नार्यो गताः परमहंसगतिं क्षणेन ।
तं त्वां प्रकाश परमात्मतनुं कथञ्चित्
चित्ते वहन्नमृत-मश्रम-मश्नुवीय ॥ ६५-८

अभ्यागताभिरभितो व्रजसुन्दरीभिः

मुग्धस्मितार्द्र वदनः करुणावलोकी ।
निस्सीम कान्ति जलधिस्त्वमवेक्ष्यमाणो
विश्वैकहृद्य हर मे परमेश रोगान् ॥ ६५-९

६६ ॥ गोपीजनाह्लादनम् ॥

उपयातानां सुदृशां कुसुमायुध बाणपात विवशानाम् ।
अभिवाञ्छितं विधातुं कृतमतिरपिता जगाथ वाममिव ॥ ६६-१

गगनगतं मुनिनिवहं श्रावयितुं जगिथ कुलवधू धर्मम् ।
धर्म्यं खलु ते वचनं कर्मतु नो निर्मलस्य विश्वास्यम् ॥ ६६-२

आकर्ण्य ते प्रतीपां वाणीमेणीदृशः परंदीनाः ।
मा मा करुणासिन्धो परित्यजेत्यतिचिरं विलेपुस्ताः ॥ ६६-३

तासां रुदितैर्लपितैः करुणाकुलमानसो मुरारे त्वम् ।
ताभिः समं प्रवृत्तो यमुनापुलिनेषु काममभिरन्तुम् ॥ ६६-४

चन्द्रकरस्यन्द लसत्सुन्दर यमुना तटान्त वीथीषु ।
गोपी जनोत्तरीयैरापादित संस्तरो न्यषीदस्त्वम् ॥ ६६-५

सुमधुर नर्मालपनैः करसंग्रहणैश्च चुम्बनोल्लासैः ।
गाढालिंगन संगैस्त्वमंगनालोक माकुली चकृषे ॥ ६६-६

वासोहरणदिने यद्वासो हरणं प्रतिश्रुतं तासाम् ।

तदपि विभो रसविवशस्वान्तानां कान्तसुभ्रुवामददाः ॥ ६६-७

कन्दलित घर्मलेशं कुन्द मृदुस्मेर वक्त्रपाथोजम् ।
नन्दसुत त्वां त्रिजगत् सुन्दरमुपगूह्य नन्दिता बालाः ॥ ६६-८

विरहेष्वंगारमयः शृंगारमयश्च संगमे हि त्वम् ।
नितरामंगारमयस्तत्र पुनः संगमेऽपि चित्रमिदम् ॥ ६६-९

राधा तुंग पयोधर साधु परीरम्भ लोलुपात्मानम् ।
आराधये भवन्तं पवन पुराधीश शमय सकलगदान् ॥ ६६-१०

६७ ॥ भगवतः तिरोधानम् ॥

स्फुरत्परानन्द रसात्मकेन त्वया समासादित भोगलीलाः ।
असीममानन्दभरं प्रपन्ना महान्त मापुर्मदमम्बुजाक्ष्यः ॥ ६७-१

निलीयतेऽसौ मयि मय्यमायं रमापतिर्विश्व मनोऽभिरामः ।
इतिस्म सर्वाः कलिताभिमानाः निरीक्ष्य गोविन्द तिरोहितोऽभूः ॥ ६७-२

राधाभिधां तावदजातगर्वाम् अतिप्रियां गोपवधूं मुरारे ।
भवानुपादाय गतो विदूरं तया सह स्वैरविहार कारी ॥ ६७-३

तिरोहितेऽथत्वयि जाततापाः समंसमेताः कमलायताक्ष्यः ।
वने वने त्वां परिमार्गयन्त्यो विषादमापुः भगवन्नपारम् ॥ ६७-४

हाचूत हा चम्पक कर्णिकार हा मल्लिके मालति बालवल्ल्यः ।
किं वीक्षितो नो हृदयैकचोर इत्यादि तास्त्वत्प्रवणा विलेपुः ॥ ६७-५

निरीक्षितोऽयं सखि पंकजाक्षः पुरो ममेत्याकुल मालपन्ती ।
त्वां भावना चक्षुषि वीक्ष्य काचित्तापं सखीनां द्विगुणीचकार ॥ ६७-६

त्वदात्मिकास्ता यमुनातटान्ते तवानुचक्रुः किल चेष्टितानि ।

विचित्य भूयोऽपि तथैवमानात्त्वया विमुक्तां ददृशुश्च राधाम् ॥ ६७-७

ततः समं ता विपिने समन्तात्तमोवतारावधि मार्गयन्त्यः ।
पुनर्विमिश्रा यमुना तटान्ते भृशं विलेपुश्च जगुर्गुणांस्ते ॥ ६७-८

तथा व्यथा संकुल मानसानां व्रजांगनानां करुणैकसिन्धो ।
जगत् त्रयीमोहन मोहनात्मा त्वं प्रादुरासीरयि मन्दहासी ॥ ६७-९

सन्दिग्ध सन्दर्शनमात्मकान्तं त्वां वीक्ष्य तन्व्यः सहसा तदानीम् ।
किं किं न चक्रुः प्रमदातिभारात् स त्वं गदात्पालय मारुतेश ॥ ६७-१०

६८ ॥ गोपिकानां परमाह्लादः ॥

तवविलोकनाद्गोपिकाजनाः प्रमदसंकुलाः पंकजेक्षण ।
अमृतधारया संप्लुता इव स्तिमिततां दधुस्त्वत्पुरोगताः ॥ ६८-१

तदनु काचन त्वत्कराम्बुजं सपदि गृह्णती निर्विशंकितम् ।
घनपयोधरे संविधाय सा पुलकसंवृता तस्थुषी चिरम् ॥ ६८-२

तव विभोऽपरा कोमलं भुजं निजगलान्तरे पर्यवेष्टयत् ।
गलसमुद्गतं प्राणमारुतं प्रति निरुन्धतीवाऽति हर्षुला ॥ ६८-३

अपगतत्रपा काऽपि कामिनी तव मुखाम्बुजात्पूगचर्वितम् ।
प्रतिगृह्य्य तद्वक्त्रपंकजे निदधती गता पूर्णकामताम् ॥ ६८-४

विकरुणो वने संविहाय माम् अपगतोऽसि का त्वामिह स्पृशेत् ।
इति सरोषया तावदेकया सजललोचनं वीक्षितो भवान् ॥ ६८-५

इति मुदाऽऽकुलैर्वल्लवी जनैः सममुपागतो यामुने तटे ।
मृदुकुचाम्बरैः कल्पितासने घुसृणभासुरे पर्यशोभथाः ॥ ६८-६

कतिविधा कृपा केऽपि सर्वतो धृतदयोदयाः केचिदाश्रिते ।

कतिचिदीदृशा मादृशेष्वपीत्यभिहितो भवान् वल्लवीजनैः ॥ ६८-७

अयि कुमारिका नैव शंक्यतां कठिनता मयि प्रेमकातरे ।
मयि तु चेतसो वोऽनुवृत्तये कृतमिदं मयेत्यूचिवान् भवान् ॥ ६८-८

अयि निशाम्यतां जीववल्लभाः प्रियतमो जनो नेदृशो मम ।
तदिह रम्यतांरम्य यामिनीष्वनुपरोध मित्यालपो विभो ॥ ६८-९

इति गिराऽधिकं मोदमेदुरैर्व्रजवधूजनैः साकमारमन् ।
कलित कौतुको रास खेलने गुरुपुरीपते पाहि मां गदात् ॥ ६८-१०

६९ ॥ रासक्रीडा ॥

केशपाशधृत पिञ्छिकाविततिसंचलन्मकरकुण्डलम्
हारजाल वनमालिका ललितमंगरागघन सौरभम् ।
पीतचेलधृत काञ्चि काञ्चितमुदञ्चदंशुमणि नूपुरम्
रासकेलि परिभूषितं तव हि रूपमीश कलयामहे ॥ ६९-१

तावदेव कृतमण्डने कलित कञ्चुलीक कुचमण्डले
गण्डलोलमणिकुण्डले युवति मण्डलेऽथ परिमण्डले ।
अंतरा सकल सुन्दरी युगलमिन्दिरारमण सञ्चरन्
मंजुलांतदनु रासकेलिमयि कञ्जनाभ समुपादधाः ॥ ६९-२

वासुदेव तव भासमानमिह रासकेलि रससौरभं
दूरतोऽपि खलु नारदागदितमाकलय्य कुतुकाकुला ।
वेषभूषण विलास पेशल विलासिनी शतसमावृता
नाकतो युगपदागता वियति वेगतोऽथ सुरमण्डली ॥ ६९-३

वेणुनादकृत तानदानकल गानराग गतियोजना
लोभनीय मृदु पाद पात कृत ताल मेलन मनोहरम् ।
पाणिसंक्वणित कंकणं च मुहुरंसलम्बित कराम्बुजम्
श्रोणि बिम्बचलदम्बरं भजत रासकेलि रस डम्बरम् ॥ ६९-४

श्रद्धया विरचितानुगान कृत तार तार मधुरस्वरे
नर्तनेऽथ ललितांगहार लुलितांगहार मणि भूषणे ।
संमदेनकृत पुष्पवर्षमलमुन्मिषद्दिविषदां कुलम्
चिन्मये त्वयि निलीयमानमिव संमुमोह सवधूकुलम् ॥ ६९-५

स्विन्नसन्नतनुवल्लरी तदनु काऽपि नाम पशुपांगना
कान्तमंस मवलम्बते स्म तव तान्तिभार मुकुलेक्षणा ।
काचिदाचलित कुन्तला नवपटीरसार नवसौरभं
वञ्चनेन तव सञ्चुचुम्ब भुजमञ्चितोरु पुलकांकुरम् ॥ ६९-६

काऽपि गण्डभुवि सन्निधाय निजगण्डमाकुलित कुण्डलं
पुण्य पूर निधिरन्ववाप तव पूगचर्वित रसामृतम् ।
इन्दिरा विहृति मन्दिरं भुवनसुन्दरंहि नटनान्तरे
त्वामवाप्य दधुरंगनाः किमु न संमदोन्मद दशान्तरम् ॥ ६९-७

गानमीश विरतं क्रमेण किल वाद्यमेलनमुपारतं
ब्रह्म संमदरसाकुलाः सदसि केवलं ननृतुरंगनाः ।
नाविदन्नपि च नीविकां किमपि कुन्तलीमपि च कञ्चुलीं
ज्योतिषामपि कदम्बकं दिवि विलम्बितं किमपरं ब्रुवे ॥ ६९-८

मोदसीम्नि भुवनं विलाप्य विहृतिं समाप्य च ततो विभो

केलिसंमृदित निर्मलांगनवघर्मलेश सुभगात्मनाम् ।
मन्मथासहन चेतसां पशुपयोषितां सुकृत चोदितः
तावदाकलित मूर्ति रादधिथ मारवीर परमोत्सवान् ॥ ६९-९

केलिभेद परिलोलिताभि-रतिलालिताभि-रबलालिभिः
स्वैरमीशननु सूरजापयसि चारु नाम विहृतिं व्यधाः ।
काननेऽपि च विसारिशीतल किशोर मारुत मनोहरे
सूनसौरभ मये विलेसिथ विलासिनी शत विमोहनम् ॥ ६९-१०

कामिनीरिति हि यामिनीषु खलु कामनीयक निधे भवान्
पूर्णसंमद रसार्णवं कमपि योगिगम्यमनुभावयन् ।
ब्रह्मशंकर मुखानपीह पशुपांगनासु बहुमानयन्
भक्तलोक गमनीयरूप कमनीय कृष्ण परिपाहि माम् ॥ ६९-११

७० ॥ सुदर्शन शाप मोक्षः ॥

इति त्वयि रसाकुलं रमितवल्लभे वल्लवाः
कदाऽपि पुरमम्बिकाकमितु-रम्बिकाकानने ।
समेत्य भवतासमं निशि निषेव्य दिव्योत्सवं
सुखं सुषुपुरग्रसीद् व्रजपमुग्र नागस्तदा ॥ ७०-१

समुन्मुख मथोल्मुकैरभिहतेऽपि तस्मिन् बलात्
अमुञ्चति भवत्पदे न्यपति पाहि पाहीति तैः ।
तदा खलु पदा भवान् समुपगम्य पस्पर्श तं
बभौ स च निजां तनुं समुपसाद्य वैद्याधरीम् ॥ ७०-२

सुदर्शनधर प्रभो ननु सुदर्शनाख्योऽस्म्यहं
मुनीन् क्वचिदपाहसं त इह मां व्यधुर्वाहसम् ।
भवत्पद समर्पणात् अमलतां गतोऽस्मीत्यसौ
स्तुवन्निजपदं ययौ व्रजपदं च गोपा मुदा ॥ ७०-३

कदाऽपि खलु सीरिणा विहरति त्वयि स्त्रीजनैः
जहार धनदानुगः स किल शंखचूडोऽबलाः ।
अतिद्रुतमनुद्रुतस्त्वमथ मुक्तनारीजनं
रुरोजिथ शिरोमणिं हलभृते च तस्याददाः ॥ ७०-४

दिनेषु च सुहृज्जनैः सह वनेषु लीलापरं
मनोभवमनोहरं रसितवेणुनादामृतम् ।
भवन्तममरीदृशाममृत पारणादायिनं
विचिन्त्य किमु नालपन् विरहतापिता गोपिकाः ॥ ७०-५

भोजराजभृतकस्त्वथ कश्चित्कष्टदुष्टपथ दृष्टिररिष्टः ।
निष्ठुराकृतिरपष्ठु निनादस्तिष्ठते स्म भवते वृषरूपी ॥ ७०-६

शाक्वरोऽथ जगतीधृति हारी मूर्तिमेष बृहतीं प्रदधानः ।
पंक्तिमाशु परिघूर्ण्य पशूनां छन्दसां निधिमवाप भवन्तम् ॥ ७०-७

तुंगशृंगमुखमाश्वभियन्तं संगृह्य्य रभसादभियं तम् ।
भद्ररूपमपि दैत्यमभद्रं मर्दयन्नमदयः सुरलोकम् ॥ ७०-८

चित्र मद्य भगवन् वृषघातात् सुस्थिराऽजनि वृषस्थितिरुर्व्याम् ।
वर्धते च वृष चेतसि भूयान्मोद इत्यभिनुतोऽसि सुरैस्त्वम् ॥ ७०-९

औक्षकाणि परिधावत दूरं वीक्ष्यतामय मिहोक्षविभेदी ।
इत्थमात्तहसितैः सहगोपैः गेहगस्त्वमव वातपुरेश ॥ ७०-१०

७१ ॥ केशिवधः व्योमासुरवधः च ॥

यत्नेषु सर्वेष्वपि नावकेशी केशी स भोजेशितुरिष्टबन्धुः ।
त्वं सिन्धुजावाप्य इतीव मत्वा संप्राप्तवान् सिन्धुजवाजिरूपः ॥ ७१-१

गन्धर्वतामेष गतोऽपि रूक्षैर्नादैः समुद्वेजित सर्वलोकः ।
भवद्विलोकावधि गोपवाटीं प्रमर्द्य पापः पुनरापतत्त्वाम् ॥ ७१-२

तार्क्ष्यार्पितांघ्रेस्तव तार्क्ष्य एष चिक्षेप वक्षोभुवि नाम पादम् ।
भृगोः पदाघात कथां निशम्य स्वेनापि शक्यं तदितीव मोहात् ॥ ७१-३

प्रवञ्चयन्नस्य खुराञ्चलं द्राक् अमुं च चिक्षेपिथ दूरदूरम् ।
संमूर्च्छितोऽपि ह्यतिमूर्च्छितेन क्रोधोष्मणा खादितुमाद्रुतस्त्वाम् ॥ ७१-४

त्वं वाहदण्डे कृतधीश्च बाहा दण्डं न्यधास्तस्य मुखेतदानीम् ।
तद्वृद्धिरुद्ध श्वसनो गतासुः सप्ती भवन्नप्ययमैक्यमागात् ॥ ७१-५

आलंभ मात्रेण पशोः सुराणां प्रसादके नूत्न इवाश्वमेधे ।
कृते त्वया हर्षवशात् सुरेन्द्रास्त्वां तुष्टुवुः केशव नामधेयम् ॥ ७१-६

कंसाय ते शौरिसुतत्व मुक्त्वा तं तद्वधोत्कं प्रतिरुध्य वाचा ।

प्राप्तेन केशिक्षपणावसाने श्रीनारदेन त्वमभिष्टुतोऽभूः ॥ ७१-७

कदाऽपि गोपैः सह काननान्ते निलायन क्रीडन लोलुपं त्वाम् ।
मयात्मजः प्राप दुरन्तमायो व्योमाभिधो व्योमचरोपरोधी ॥ ७१-८

स चोरपालायित वल्लवेषु चोरायितो गोपशिशून् पशूंश्च ।
गुहासु कृत्वा पिदधे शिलाभिः त्वया च बुद्ध्वा परिमर्दितोऽभूत् ॥ ७१-९

एवं विधैश्चाद्भुत केलिभेदैः आनन्दमूर्च्छामतुलां व्रजस्य ।
पदे पदे नूतनयन्नसीमां परात्मरूपिन् पवनेश पायाः ॥ ७१-१०

७२ ॥ अक्रूर आगमनम् ॥

कंसोऽथ नारदगिरा व्रजवासिनं त्वा-
माकर्ण्य दीर्ण हृदयस्स हि गान्दिनेयम् ।
आहूय कार्मुकमखच्छलतो भवन्त-
मानेतु-मेनमहिनो-दहिनाथ शायिन् ॥ ७२-१

अक्रूर एष भवदंघ्रि परश्चिराय
त्वद्दर्शनाक्षममनाः क्षितिपालभीत्या ।
तस्याज्ञयैव पुनरीक्षितुमुद्यतस्त्वा-
मानन्दभारमतिभूरितरं बभार ॥ ७२-२

सोयं रथेन सुकृती भवतो निवासं
गच्छन्मनोरथ गणांस्त्वयि धार्यमाणान् ।
आस्वादयन्मुहुरपाय भयेन दैवं
संप्रार्थयन् पथि न किञ्चिदपि व्यजानात् ॥ ७२-३

द्रक्ष्यामि वेदशतगीतगतिं पुमांसं
स्प्रक्ष्यामि किंस्विदपि नाम परिष्वजेयम् ।
किं वक्ष्यते स खलु मां क्वनु वीक्षितः स्यात्
इत्थं निनाय स भवन्मयमेव मार्गम् ॥ ७२-४

भूयः क्रमादभिविशन् भवदंघ्रिपूतं
बृन्दावनं हरविरिञ्चसुराभिवन्द्यम् ।
आनन्दमग्न इव लग्न इव प्रमोहे
किं किं दशान्तरमवाप न पंकजाक्ष ॥ ७२-५

पश्यन्नवन्दत भवद्विहृतिस्थलानि
पांसुष्ववेष्टत भवच्चरणांकितेषु ।
किं ब्रूमहे बहुजना हि तदाऽपि जाता
एवं तु भक्तितरला विरलाः परात्मन् ॥ ७२-६

सायं स गोपभवनानि भवच्चरित्र
गीतामृत प्रसृत कर्णरसायनानि ।
पश्यन् प्रमोदसरितेव किलोह्यमानो
गच्छन् भवद्भवन सन्निधिमन्वयासीत् ॥ ७२-७

तावद्ददर्श पशुदोह विलोकलोलं
भक्तोत्तमागतिमिव प्रतिपालयन्तम् ।
भूमन् भवन्तमयमग्रजवन्तमन्तः
ब्रह्मानुभूतिरस सिन्धुमिवोद्वमन्तम् ॥ ७२-८

सायन्तनाप्लव विशेष विविक्तगात्रौ

द्वौ पीतनील रुचिराम्बर लोभनीयौ ।
नातिप्रपञ्च धृतभूषण चारुवेषौ
मन्दस्मितार्द्रवदनौ स युवां ददर्श ॥ ७२-९

दूराद्रथात्समवरुह्य नमन्तमेनम्
उत्थाप्य भक्तकुलमौलि मथोपगूहन् ।
हर्षान्मिताक्षर गिरा कुशलानुयोगी
पाणिं प्रगृह्य सबलोऽथ गृहं निनेथ ॥ ७२-१०

नन्देन साकममितादरमर्चयित्वा
तं यादवं तदुदितां निशमय्य वार्ताम् ।
गोपेषु भूपति निदेश कथां निवेद्य
नानाकथाभिरिह तेन निशामनैषीः ॥ ७२-११

चन्द्रागृहे किमुत चन्द्रभगा गृहे नु
राधा गृहे नु भवने किमु मैत्रविन्दे ।
धूर्तो विलम्बत इति प्रमदाभिरुच्चैः
आशंकितो निशि मरुत्पुरनाथ पायाः ॥ ७२-१२

७३ ॥ भगवतः मधुरापुर यात्रा ॥

निशमय्य तवाथ यानवार्तां भृशमार्ताः पशुपाल बालिकास्ताः ।
किमिदं किमिदं कथं न्वितीमाः समवेताः परिदेवितान्यकुर्वन् ॥ ७३-१

करुणा निधिरेष नन्दसूनुः कथमस्मान् विसृजेदनन्यनाथाः ।
बत नः किमु दैवमेव मासीत् इतितास्त्वद्गत मानसा विलेपुः ॥ ७३-२

चरम प्रहरे प्रतिष्ठमानः सह पित्रा निजमित्रमण्डलैश्च ।
परितापभरं नितम्बिनीनां शमयिष्यन् व्यमुचः सखायमेकम् ॥ ७३-३

अचिरादुपयामि सन्निधिं वो भविता साधु मयैव संगमश्रीः ।
अमृताम्बुनिधौ निमज्जयिष्ये द्रुतमित्याश्वसिता वधूरकार्षीः ॥ ७३-४

सविषादभरं सयाच्ञमुच्चैः अतिदूरं वनिताभिरीक्ष्यमाणः ।
मृदु तद्दिशि पातयन्नपांगान् सबलोऽक्रूररथेन निर्गतोऽभूः ॥ ७३-५

अनसा बहुलेन वल्लवानां मनसा चानुगतोऽथ वल्लभानाम् ।
वनमार्तमृगं विषण्णवृक्षं समतीतो यमुनातटीमयासीः ॥ ७३-६

नियमाय निमज्ज्य वारिणि त्वाम् अभिवीक्ष्याथ रथेऽपि गान्दिनेयः ।

विवशोऽजनि किंन्विदं विभोस्ते ननुचित्रं त्ववलोकनं समन्तात् ॥ ७३-७

पुनरेष निमज्ज्य पुण्यशाली पुरुषं त्वां परमं भुजंगभोगे ।
अरि कम्बु गदांबुजैः स्फुरन्तं सुर सिद्धौघ परीतमालुलोके ॥ ७३-८

स तदा परमात्म सौख्य सिन्धौ विनिमग्नः प्रणुवन् प्रकारभेदैः ।
अविलोक्य पुनश्च हर्षसिन्धोः अनुवृत्त्या पुलकावृतो ययौ त्वाम् ॥ ७३-९

किमु शीतलिमा महान् जले यत् पुलकोऽसाविति चोदितेन तेन ।
अतिहर्ष निरुत्तरेण सार्धं रथवासी पवनेश पाहि मां त्वम् ॥ ७३-१०

७४ ॥ भगवतः मथुरापुरी प्रवेशः ॥

संप्राप्तो मथुरां दिनार्धविगमे तत्रान्तरस्मिन् वसन्
आरामे विहिताशनः सखिजनैर्यातः पुरीमीक्षितुम् ।
प्रापो राजपथं चिरश्रुतिधृत व्यालोक कौतूहल-
स्त्रीपुंसोद्यदगण्य पुण्य निगलैराकृष्यमाणो नु किम् ॥ ७४-१

त्वत्पादद्युतिवत् सरागसुभगाः त्वन्मूर्तिवद्योषितः
संप्राप्ता विलसत्पयोधररुचौ लोला भवद् दृष्टिवत् ।
हारिण्यस्त्वदुरःस्थलीवदयि ते मन्दस्मित प्रौढिव-
न्नैर्मल्ल्योलसिताः कचौघरुचिवत् राजत्कलापाश्रिताः ॥ ७४-२

तासामाकलयन्नपांग वलनैर्मोदं प्रहर्षाद्भुत
व्यालोलेषु जनेषुतत्र रजकं कंचित्पटीं प्रार्थयन् ।
कस्ते दास्यति राजकीयवसनं याहीति तेनोदितः
सद्यस्तस्य करेण शीर्षमहृथाः सोऽप्याप पुण्यां गतिम् ॥ ७४-३

भूयोवायकमेकमायतमतिं तोषेण वेषोचितं
दाश्वांसं स्वपदं निनेथ सुकृतं को वेद जीवात्मनाम् ।
मालाभिः स्तबकैः स्तवैरपि पुनर्मालाकृता मानितो
भक्तिं तेन वृतां दिदेशिथ परां लक्ष्मीं च लक्ष्मीपते ॥ ७४-४

कुब्जामब्जविलोचनां पथि पुनर्दृष्ट्वांगरागे तया
दत्ते साधु किलांगरागमददास्तस्या महान्तं हृदि ।
चित्तस्थामृजुतामथ प्रथयितुं गात्रेऽपि तस्याः स्फुटं
गृह्णन् मञ्जु करेण तामुदनय स्तावज्जगत्सुन्दरीम् ॥ ७४-५

तावन्निश्चित वैभवास्तव विभो नात्यन्त पापा जनाः
यत्किञ्चिद्ददते स्म शक्त्यनुगुणं ताम्बूल माल्यादिकम् ।
गृह्णानः कुसुमादि किञ्चन तदा मार्गे निबद्धाञ्जलिः
नातिष्ठं बतहा यतोऽद्य विपुलामार्तिं व्रजामि प्रभो ॥ ७४-६

एष्यामीति विमुक्तयाऽपि भगवन्नालेपदात्र्या तया
दूरात्कातरया निरीक्षितगतिस्त्वं प्राविशो गोपुरम् ।
आघोषानुमित त्वदागम महा हर्षोल्ललद्देवकी
वक्षोज प्रगलत्पयोरसमिषात्त्वत्कीर्तिरन्तर्गता ॥ ७४-७

आविष्टो नगरीं महोत्सववतीं कोदण्डशालां व्रजन्
माधुर्येण नु तेजसा नु पुरुषैर्दूरेण दत्तान्तरः ।
स्रग्भिर्भूषितमर्चितं वरधनुर्मामेति वादात्पुरः
प्रागृह्णाः समरोपयः किल समाक्राक्षीरभांक्षीरपि ॥ ७४-८

श्वः कंसक्षपणोत्सवस्य पुरतः प्रारम्भ तूर्योपमः

चापध्वंस महाध्वनिस्तव विभो देवानरोमाञ्चयत् ।
कंसस्यापि च वेपथुस्तदुदितः कोदण्डखण्डद्वयी
चण्डाभ्याहत रक्षिपूरुषरवै रुत्कूलितोऽभूत् त्वया ॥ ७४-९

शिष्टैर्दुष्टजनैश्च दृष्टमहिमा प्रीत्या च भीत्या ततः
संपश्यन् पुरसंपदं प्रविचरन् सायं गतो वाटिकाम् ।
श्रीदाम्ना सह राधिकाविरहजं खेदं वदन् प्रस्वपन्
आनन्दन्नवतारकार्य घटनात् वातेश संरक्ष माम् ॥ ७४-१०

७५ ॥ कंस-वध ॥

प्रातः सन्त्रस्त भोजक्षितिपति वचसा प्रस्तुते मल्लतूर्ये
संघे राज्ञा च मञ्चानभिययुषि गते नन्दगोपेऽपि हर्म्यम् ।
कंसे सौधाधिरूढे त्वमपि सहबलः सानुगश्चारुवेषो
रंगद्वारं गतोऽभूः कुपित कुवलयापीड नागावलीढम् ॥ ७५-१

पापिष्ठापेहि मार्गाद् द्रुतमिति वचसा निष्ठुरक्रुद्धबुद्धेः
अंबष्ठस्य प्रणोदादधिक जवजुषा हस्तिना गृह्यमाणः ।
केलीमुक्तोऽथ गोपीकुच कलश चिरस्पर्धिनं कुम्भमस्य
व्याहत्यालीयथास्त्वं चरणभुवि पुनर्निर्गतो वल्गुहासी ॥ ७५-२

हस्त प्राप्योऽप्यगम्यो झटिति मुनिजनस्येव धावन् गजेन्द्रं
क्रीडन्नापात्य भूमौ पुनरभिपततस्तस्य दन्तम् सजीवम् ।
मूलादुन्मूल्य तन्मूलग महित महा मौक्तिकान्यात्ममित्रे
प्रादास्त्वं हारमेभिर्ललित विरचितं राधिकायै दिशेति ॥ ७५-३

गृह्णानं दन्तमंसे युतमथ हलिना रंगमंगाविशन्तं
त्वां मंगल्यांग भंगीरभस हृत मनोलोचना वीक्ष्य लोकाः ।
हं हो धन्यो हि नन्दो नहि नहि पशुपालांगना नो यशोदा
नो नो धन्येक्षणाः स्मस्त्रिजगति वयमेवेति सर्वे शशंसुः ॥ ७५-४

पूर्णं ब्रह्मैव साक्षान्निरवधि परमानन्द सान्द्रप्रकाशं
गोपेषु त्वं व्यलासीर्नखलु बहुजनैस्तावदावेदितोऽभूः ।
दृष्ट्वाथत्वां तदेदं प्रथममुपगते पुण्यकाले जनौघाः
पूर्णानन्दा विपापाः सरसमभिजगुस्त्वत्कृतानि स्मृतानि ॥ ७५-५

चाणूरो मल्लवीरस्तदनु नृपगिरा मुष्टिको मुष्टिशाली
त्वां रामं चाभिपेदे झट झटिति मिथो मुष्टिपातातिरूक्षम् ।
उत्पातापातनाकर्षण विविधरणान्यासतां तत्र चित्रं
मृत्योः प्रागेव मल्लप्रभुरगमदयं भूरिशो बन्धमोक्षान् ॥ ७५-६

हा धिक्कष्टं कुमारौ सुललितवपुषौ मल्लवीरौ कठोरौ
न द्रक्ष्यामो व्रजामस्त्वरितमिति जने भाषमाणे तदानीम् ।
चाणूरं तं करोद्भ्रामण विगलदसुं पोथयामासिथोर्व्यां
पिष्टोऽभून्मुष्टिकोऽपि द्रुतमथ हलिना नष्टशिष्टैर्दधावे ॥ ७५-७

कंस संवार्य तूर्यं खलमतिरविदन् कार्यमार्यान् पितॄंस्तान्
आहन्तुं व्याप्तमूर्तेस्तव च समशिषद् दूरमुत्सारणाय ।
रुष्टो दुष्टोक्तिभिस्त्वं गरुड इव गिरिं मञ्चमञ्चन्नुदञ्चत्
खड्गव्यावल्ग दुःसंग्रहमपि च हठात् प्राग्रहीरौग्रसेनिम् ॥ ७५-८

सद्योनिष्पिष्टसन्धिं भुवि नरपतिमापात्य तस्योपरिष्टात्

त्वय्यापात्ये तदैव त्वदुपरि पतिता नाकिनां पुष्पवृष्टिः ।
किं किं ब्रूमस्तदानीं सततमपि भिया त्वद्गतात्मा स भेजे
सायुज्यं त्वद्वधोत्था परम परमियं वासना कालनेमेः ॥ ७५-९

तद् भ्रातृनष्ट पिष्ट्वा द्रुतमथ पितरौ सन्नमन्नुग्रसेनं
कृत्वा राजानमुच्चैर्यदुकुलमखिलं मोदयन् कामदानैः ।
भक्तानामुत्तमं चोद्धवममरगुरोराप्तनीतिं सखायं
लब्ध्वा तुष्टो नगर्याम् पवनपुरपते रुन्धिमे सर्वरोगान् ॥ ७५-१०

७६ ॥ उद्धव-दूत्यम् ॥

गत्वा सान्दीपनिमथ चतुष्षष्टि मात्रैरहोभिः
सर्वज्ञस्त्वं सह मुसलिना सर्वविद्यागृहीत्वा ।
पुत्रं नष्टं यमनिलयनादाहृतं दक्षिणार्थं
दत्त्वा तस्मै निजपुरमगा नादयन् पाञ्चजन्यम् ॥ ७६-१

स्मृत्वा स्मृत्वा पशुप सुदृशः प्रेमभारः प्रणुन्नाः
कारुण्येन त्वमपि विवशः प्राहिणोरुद्धवं तम् ।
किंचामुष्मै परमसुहृदे भक्तवर्याय तासां
भक्त्युद्रेकं सकलभुवने दुर्लभं दर्शयिष्यन् ॥ ७६-२

त्वन्माहात्म्य प्रथिमपिशुनं गोकुलं प्राप्य सायं
त्वद्वार्ताभिर्बहु स रमयामास नन्दं यशोदाम् ।
प्रातर्दृष्ट्वा मणिमयरथं शंकिताः पंकजाक्ष्यः
श्रुत्वा प्राप्तं भवदनुचरं त्यक्तकार्याः समीयुः ॥ ७६-३

दृष्ट्वा चैनं त्वदुपम लसद्वेषभूषाभिरामं
स्मृत्वा स्मृत्वा तव विलसितान्युच्चकैस्तानि तानि ।
रुद्धालापाः कथमपि पुनर्गद्गदां वाचमूचुः
सौजन्यादीन् निजपरभिदामप्यलं विस्मरन्त्यः ॥ ७६-४

श्रीमन् किं त्वं पितृजनकृते प्रेषितो निर्दयेन
क्वासौ कान्तो नगर सुदृशां हा हरे नाथ पायाः ।
आश्लेषाणाममृतवपुषो हन्त ते चुम्बनानाम्
उन्मादानां कुहकवचसां विस्मरेत्कान्त का वा ॥ ७६-५

रासक्रीडा लुलित ललितं विश्लथत्केशपाशं
मन्दोद्भिन्न श्रमजलकणं लोभनीयं त्वदंगम् ।
कारुण्याब्धे सकृदपि समालिंगितुं दर्शयेति
प्रेमोन्मादाद्भुवनमदन त्वत्प्रियास्त्वां विलेपुः ॥ ७६-६

एवं प्रायैर्विवशवचनैराकुला गोपिकास्ताः
त्वत्सन्देशैः प्रकृतिमनयत् सोऽथ विज्ञान गर्भैः ।
भूयस्ताभिर्मुदित मतिभिस्त्वन्मयीभिर्वधूभिः
तत्तद्वार्ता सरसमनयत् कानिचिद्वासराणि ॥ ७६-७

त्वत्प्रोद्गानैः सहितमनिशं सर्वतो गेहकृत्यं
त्वद्वार्तैव प्रसरतिमिथः सैव चोत्स्वापलापाः ।
चेष्टाः प्रायस्त्वदनुकृतयस्त्वन्मयं सर्वमेवं
दृष्ट्वा तत्र व्यमुहदधिकं विस्मयादुद्धवोऽयम् ॥ ७६-८

राधाया मे प्रियतममिदं मत्प्रियैवं ब्रवीति

त्वं किं मौनं कलयसि सखे मानिनी मत्प्रियेव ।
इत्याद्येव प्रवदति सखि त्वत्प्रियो निर्जने माम्
इत्थं वादैररमयदयं त्वत्प्रियामुत्पलाक्षीम् ॥ ७६-९

एष्यामि द्रागनुपगमनं केवलं कार्यभाराद्
विश्लेषेपि स्मरणदृढता संभवान्माऽस्तु खेदः ।
ब्रह्मानन्दे मिलति नचिरात् संगमो वा वियोगः
तुल्यो वः स्यादिति तव गिरा सोऽकरोन्निर्व्यथास्ताः ॥ ७६-१०

एवं भक्तिः सकलभुवने नेक्षिता न श्रुता वा
किं शास्त्रौघैः किमिह तपसा गोपिकाभ्यो नमोऽस्तु ।
इत्यानन्दाकुलमुपगतं गोकुलादुद्धवं तं
दृष्ट्वा हृष्टो गुरुपुरपते पाहि मामामयौघात् ॥ ७६-११

७७ ॥ जरासन्द्ध ॥

सैरन्ध्र्यास्तदनु चिरं स्मरातुराया
यातोऽभूः सुललितमुद्धवेन सार्धम् ।
आवासं तदुपगमोत्सवं सदैव
ध्यायन्त्याः प्रतिदिनवास सज्जिकायाः ॥ ७७-१

उपगते त्वयि पूर्ण मनोरथां
प्रमद संभ्रम कम्प्र पयोधराम् ।
विविध माननमादधतीं मुदा
रहसि तां रमयां चकृषे सुखम् ॥ ७७-२

पृष्टा वरं पुनरसाववृणोद्वराकी
भूयस्त्वया सुरतमेव निशान्तरेषु ।
सायुज्यमस्त्विति वदेत् बुध एव कामं
सामीप्यमस्त्वनिशमित्यपि नाब्रवीत् किम् ॥ ७७-३

ततो भवान् देव निशासु कासुचित्
मृगीदृशं तां निभृतं विनोदयन् ।
अदादुपश्लोक इति श्रुतं सुतं
स नारदात्सात्त्वत तन्त्रविद्बभौ ॥ ७७-४

अक्रूर मन्दिरमितोऽथ बलोद्धवाभ्याम्
अभ्यर्चितो बहु नुतो मुदितेन तेन ।
एनं विसृज्य विपिनागत पाण्डवेय-
वृत्तं विवेदिथ तथा धृतराष्ट्र चेष्टाम् ॥ ७७-५

विघाताज्जामातुः परमसुहृदो भोजनृपतेः
जरासन्धे रुन्धत्यनवधिरुषाऽन्धेऽथ मथुराम् ।
रथाद्यै र्द्योलब्धैः कतिपय बलस्त्वं बलयुतः
त्रयोविंशत्यक्षौहिणि तदुपनीतं समहृथाः ॥ ७७-६

बद्धं बलादथ बलेन बलोत्तरं त्वं
भूयो बलोद्यमरसेन मुमोचिथैनम् ।
निश्शेष दिग्जय समाहृत विश्वसैन्यात्
कोऽन्यस्ततो हि बलपौरुषवांस्तदानीम् ॥ ७७-७

भग्नः स लग्न हृदयोऽपि नृपैः प्रणुन्नो
युद्धं त्वया व्यधित षोडश कृत्व एवम् ।
अक्षौहिणीः शिव शिवास्य जघन्थ विष्णो
संभूय सैकनवति त्रिशतं तदानीम् ॥ ७७-८

अष्टादशेऽस्य समरे समुपेयुषि त्वं

दृष्ट्वा पुरोऽथ यवनं यवन त्रिकोट्या ।
त्वष्ट्रा विधाप्य पुरमाशु पयोधि मध्ये
तत्राऽथ योगबलतः स्वजनाननैषीः ॥ ७७-९

पद्भ्यां त्वं पद्ममाली चकित इव पुरान्निर्गतो धावमानो
म्लेच्छेशेनानुयातो वधसुकृत विहीनेन शैले न्यलैषीः ।
सुप्तेनांघ्र्याहतेन द्रुतमथ मुचुकुन्देन भस्मीकृतेऽस्मिन्
भूपायास्मै गुहान्ते सुललित वपुषा तस्थिषे भक्तिभाजे ॥ ७७-१०

ऐक्ष्वाकोऽहं विरक्तोऽस्म्यखिल नृपसुखे त्वत्प्रसादैककांक्षी
हा देवेति स्तुवन्तं वरवितितिषु तं निःस्पृहं वीक्ष्य हृष्यन् ।
मुक्तेस्तुल्यां च भक्तिं धुतसकलमलां मोक्षमप्याशु दत्त्वा
कार्यं हिंसा विशुद्ध्यै तप इति च तदा प्रात्थ लोकप्रतीत्यै ॥ ७७-११

तदनु मथुरां गत्वा हत्वा चमूं यवनाहृतां
मगधपतिना मार्गे सैन्यैः पुरेव निवारितः ।
चरमविजयं दर्पायास्मै प्रदाय पलायितो
जलधि नगरीं यातो वातालयेश्वर पाहि माम् ॥ ७७-१२

७८ ॥ बलराम विवाहम् ॥

त्रिदश वर्धकि वर्धित कौशलं त्रिदश दत्त समस्त विभूतिमत् ।
जलधिमध्यगतं त्वमभूषयो नवपुरं वपुरञ्चित रोचिषा ॥ ७८-१

ददुषि रेवत भूभृति रेवतीं हलभृते तनयां विधिशासनात् ।
महितमुत्सव घोषमपूपुषः समुदितैर्मुदितैः सहयादवैः ॥ ७८-२

अथ विदर्भसुतां खलु रुक्मिणीं प्रणयिनीं त्वयिदेव सहोदरः ।
स्वयमदित्सत चेदि महीभुजे स्वतमसा तमसाधुमुपाश्रयन् ॥ ७८-३

चिरधृत प्रणया त्वयि बालिका सपदि कांक्षित भंग समाकुला ।
तव निवेदयितुं द्विज मादिशत् स्वकदनं कदनंग विनिर्मितम् ॥ ७८-४

द्विजसुतोऽपि च तूर्ण मुपाययौ तव पुरं हि दुराश दुरासदम् ।
मुदमवाप च सादर पूजितः स भवता भवताप हृता स्वयम् ॥ ७८-५

स च भवन्तमवोचत कुण्डिने नृपसुता खलु राजति रुक्मिणी ।
त्वयि समुत्सुकया निजधीरता रहितया हि तया प्रहितोस्म्यहम् ॥ ७८-६

तव हृताऽस्मि पुरैव गुणैरहं हरति मां किल चेदि नृपोऽधुना ।

अयि कृपालय पालय मामिति प्रजगदे जगदेकपते तया ॥ ७८-७

अशरणां यदि मां त्वमुपेक्षसे सपदि जीवितमेव जहाम्यहम् ।
इति गिरा सुतनोरतनोद् भृशं सुहृदयं हृदयं तव कातरम् ॥ ७८-८

अकथयस्त्वमथैनमये सखे तदधिका मम मन्मथ वेदना ।
नृपसमक्षमुपेत्य हराम्यहं तदयि तां दयितामसितेक्षणाम् ॥ ७८-९

प्रमुदितेन च तेन समं तदा रथगतो लघु कुण्डिन मेयिवान् ।
गुरुमरुत्पुर नायक मे भवान् वितनुतां तनुतां निखिलापदाम् ॥ ७८-१०

७९ ॥ रुक्मिणी विवाहम् ॥

बलसमेत बलानुगतो भवान् पुरमगाहत भीष्मक मानितः ।
द्विजसुतं त्वदुपागम वादिनं धृतरसा तरसा प्रणनाम सा ॥ ७९-१

भुवन कान्तमवेक्ष्य भवद्वपुः नृपसुतस्य निशम्य च चेष्टितम् ।
विपुल खेदजुषां पुरवासिनां सरुदितै रुदितैरगमन्निशा ॥ ७९-२

तदनु वन्दितुमिन्दुमुखी शिवां विहित मंगल भूषण भासुरा ।
निरगमद्भव दर्पित जीविता स्वपुरतः पुरतः सुभटावृता ॥ ७९-३

कुल वधूभिरुपेत्य कुमारिका गिरिसुतां परिपूज्य च सादरम् ।
मुहुर याचत तत्पद पंकजे निपतिता पतितां तव केवलम् ॥ ७९-४

समवलोक कुतूहल संकुले नृपकुले निभृतं त्वयि च स्थिते ।
नृपसुता निरगाद् गिरिजालयात् सुरुचिरं रुचिरञ्जित दिङ्मुखा ॥ ७९-५

भुवन मोहन रूपरुचा तदा विवशि ताखिल राज कदम्बया ।
त्वमपि देव कटाक्ष विमोक्षणैः प्रमदया मदयां चकृषे मनाक् ॥ ७९-६

क्वनु गमिष्यसि चन्द्रमुखीति तां सरसमेत्य करेण हरन् क्षणात् ।

समधिरोप्य रथं त्वमपाहृथा भुवि ततो विततो निनदो द्विषाम् ॥ ७९-७

क्वनु गतः पशुपाल इति क्रुधा कृतरणा यदुभिश्च जिता नृपाः ।
न तु भवानुदचाल्यत तैरहो पिशुनकैः शुनकैरिव केसरी ॥ ७९-८

तदनु रुक्मिणमागत माहवे वधमुपेक्ष्य निबध्य विरूपयन् ।
हृतमदं परिमुच्य बलोक्तिभिः पुरमया रमया सह कान्तया ॥ ७९-९

नव समागम लज्जित मानसां प्रणय कौतुक जृंभित मन्मथाम् ।
अरमयः खलु नाथ यथा सुखं रहसि तां हसितांशुलसन्मुखीम् ॥ ७९-१०

विविध नर्मभिरेव महर्निशं प्रमद माकलयन् पुनरेकदा ।
ऋजुमतेः किल वक्रगिरा भवान् वरतनोरतनोदतिलोलताम् ॥ ७९-११

तदधिकैरथ लालन कौशलैः प्रणयिनीमधिकं सुखयन्निमाम् ।
अयि मुकुन्द भवच्चरितानि नः प्रगदतां गदतान्तिमपाकुरु ॥ ७९-१२

८० ॥ स्यमन्तक उपाख्यानम् ॥

सत्राजितस्त्वमथ लुब्धवदर्कलब्धं
दिव्यं स्यमन्तकमणिं भगवन्नयाचीः ।
तत्कारणं बहुविधं मम भाति नूनं
तस्यात्मजां त्वयि रतां छलतो विवोढुम् ॥ ८०-१

अदत्तं तं तुभ्यं मणिवरं अनेनाल्पमनसा
प्रसेनस्तद् भ्राता गलभुवि वहन् प्रापमृगयाम् ।
अहन्नेनं सिंहो मणिमहसि मांसभ्रमवशात्
कपीन्द्रस्तं हत्वा मणिमपि च बालाय ददिवान् ॥ ८०-२

शशंसुः सत्राजिद्गिरमनु जनास्त्वां मणिहरं
जनानां पीयूषं भवति गुणिनां दोषकणिका ।
ततः सर्वज्ञोऽपि स्वजनसहितो मार्गणपरः
प्रसेनं तं दृष्ट्वा हरिमपि गतोऽभूः कपिगुहाम् ॥ ८०-३

भवन्तं अवितर्कयन् अतिवयाः स्वयं जांबवान्
मुकुन्द शरणं हि मां क इह रोद्धुमित्यालपन् ।
विभो रघुपते हरे जय जयेत्यलं मुष्टिभिः
चिरंस्तव समर्चनं व्यधित भक्त चूडामणिः ॥ ८०-४

बुद्ध्वाऽथ तेन दत्तां नवरमणीं वरमणिं च परिगृह्णन् ।
अनुगृह्णन्नमुमागाः सपदि च सत्राजिते मणिं प्रादाः ॥ ८०-५

तदनु स खलु व्रीलालोलो विलोल विलोचनां
दुहितरमहो धीमान् भामां गिरैवपरार्पिताम् ।
अदित मणिना तुभ्यं लभ्यं समेत्य भवानपि
प्रमुदित मनास्तस्यैवादान्मणिं गहनाशयः ॥ ८०-६

व्रीलाकुलाम् रमयति त्वयि सत्यभामां
कौन्तेय दाह कथयाऽथकुरून् प्रयाते ।
ही गान्दिनेय कृतवर्म गिरानिपात्य
सत्राजितं शतधनुः मणिमाजहार ॥ ८०-७

शोकात् कुरूनुपगतां अवलोक्य कान्तां
हत्वा द्रुतं शतधनुं समहर्षयस्ताम् ।
रत्ने शशंक इव मैथिल गेहमेत्य
रामो गदां समशिशिक्षत धार्तराष्ट्रम् ॥ ८०-८

अक्रूर एष भगवन् भवदिच्छयैव
सत्राजितः कुचरितस्य युयोज हिंसाम् ।
अक्रूरतो मणिमनाहृतवान् पुनस्त्वं

तस्यैव भूतिमुपधातुमिति ब्रुवन्ति ॥ ८०-९

भक्तस्त्वयि स्थिरतरः स हि गान्दिनेयः
तस्यैव कापथमतिः कथमीश जाता ।
विज्ञानवान् प्रशमवानहमित्युदीर्णं
गर्वं ध्रुवं शमयितुं भवता कृतैव ॥ ८०-१०

यातं भयेन कृतवर्मयुतं पुनस्तं
आहूय तद्विनिहितं च मणिं प्रकाश्य ।
तत्रैव सुव्रतधरे विनिधाय तुष्यन्
भामाकुचान्तशयनः पवनेश पायाः ॥ ८०-११

८१ ॥ नरकासुर वधः ॥

स्निग्धां मुग्धांसततमपि तां लालयन् सत्यभामां
यातो भूयः सह खलु तया याज्ञसेनी विवाहम् ।
पार्थ प्रीत्यै पुनरपि मनागास्थितो हस्ति पुर्यां
शक्रप्रस्थं पुरमपि विभो संविधायागतोऽभूः ॥ ८१-१

भद्रां भद्रां भवदवरजां कौरवेणार्थ्यमानां
त्वद्वाचा तामहृत कुहनामस्करी शक्रसूनुः ।
तत्र क्रुद्धं बलमनुनयन् प्रत्यगास्तेन सार्धं
शक्रप्रस्थं प्रियसख मुदे सत्यभामा सहायः ॥ ८१-२

तत्र क्रीडन्नपि च यमुनाकूल दृष्टां गृहीत्वा
तां कालिन्दीं नगरमगमः खाण्डवप्रीणिताग्निः ।
भ्रातृत्रस्तां प्रणयविवशां देव पैतृष्वसेयीं
राज्ञां मध्ये सपदि जहृषे मित्रविन्दामवन्तीम् ॥ ८१-३

सत्यां गत्वा पुनरुदवहो नग्नजिन्नन्दनां तां
बद्ध्वा सप्तापि च वृषवरान् सप्तमूर्तिर्निमेषात् ।
भद्रां नाम प्रददुरथ ते देव सन्तर्दनाद्याः
तत्सोदर्यां वरद भवतः साऽपि पैतृष्वसेयी ॥ ८१-४

पार्थाद्यैरप्यकृतलवनं तोयमात्राभि लक्ष्यं
लक्षं छित्वा शफरमवृथा लक्ष्मणां मद्रकन्यां ।
अष्टावेवम् तव समभवन् वल्लभास्तत्र मध्ये
शुश्रोथत्वं सुरपति गिरा भौमदुश्चेष्टितानि ॥ ८१-५

स्मृतायातं पक्षिप्रवरमधिरूढस्त्वमगमो
वहन्नंके भामामुपवनमिवाराति भवनम् ।
विभिन्दन् दुर्गाणि त्रुटित पृतना शोणितरसैः
पुरं तावत् प्राग्ज्योतिषमकुरुथाश्शोणित पुरम् ॥ ८१-६

मुरस्त्वां पञ्चास्यो जलधिवनमध्यादुदपतत्
स चक्रे चक्रेण प्रदलितशिरा मंक्षु भवता ।
चतुर्दन्तैर्दन्तावल पतिभिरिन्धान समरं
रथांगेन छित्वा नरकमकरोस्तीर्णनरकम् ॥ ८१-७

स्तुतो भूम्या राज्यं सपदि भगदत्तेऽस्य तनये
गजं चैकं दत्त्वा प्रजिघयिथ नागान्निजपुरम् ।
खलेनाबद्धानां स्वगतमनसां षोडश पुनः
सहस्राणि स्त्रीणामपि च धनराशिं च विपुलम् ॥ ८१-८

भौमापाहृत कुण्डलं तददितेर्दातुं प्रयातो दिवं

शक्राद्यैर्महितःसमंदयितया द्युस्त्रीषु दत्तह्रिया ।
हृत्त्वा कल्पतरुं रुषाऽभिपतितं जित्वेन्द्रमभ्यागमः
तत्तु श्रीमददोष ईदृश इति व्याख्यातुमेवाकृथाः ॥ ८१-९

कल्पद्रुं सत्यभामा भवन भुवि सृजन् द्व्यष्टसाहस्र योषाः
स्वीकृत्य प्रत्यगारं विहित बहुवपुः लालयन् केलि भेदैः ।
आश्चर्यान्नारदालोकित विविधगतिस्तत्र तत्रापि गेहे
भूयः सर्वासु कुर्वन् दश दश तनयान् पाहि वातालयेश ॥ ८१-१०

८२ ॥ बाण युद्धम् ॥

प्रद्युम्नो रौक्मिणेयः स खलु तव कला शंबरेणाहृतस्तं
हत्वा रत्या सहाप्तो निजपुरमहरद्रुक्मि कन्यां च धन्याम् ।
तत्पुत्रोऽथानिरुद्धो गुणनिधिरवहद्रोचनां रुक्मि पौत्रीं
तत्रोद्वाहे गतस्त्वं न्यवधि मुसलिना रुक्म्यपि द्यूत वैरात् ॥ ८२-१

बाणस्य सा बलिसुतस्य सहस्रबाहोः
माहेश्वरस्य महिता दुहिता किलोषा ।
त्वत्पौत्रमेनमनिरुद्धमदृष्ट पूर्वं
स्वप्नेऽनुभूय भगवन् विरहातुराऽभूत् ॥ ८२-२

योगिन्यतीव कुशला खलु चित्रलेखा
तस्याः सखी विलिखती तरुणानशेषान् ।
तत्रानिरुद्धमुषया विदितं निशायाम्
आनेष्ट योगबलतो भवतो निकेतात् ॥ ८२-३

कन्यापुरे दयितया सुखमारमन्तं
चैनं कथञ्चन बबन्धुषि शर्वबन्धौ ।
श्रीनारदोक्त-तदुदन्त-दुरन्तरोषैः
त्वं तस्य शोणितपुरं यदुभिर्न्यरुन्धाः ॥ ८२-४

पुरीपालः शैलप्रिय दुहितृनाथोऽस्य भगवान्
समं भूत व्रातैर्यदुबलमशंकं निरुरुधे ।
महा प्राणो बाणो झटिति युयुधानेन युयुधे
गुहः प्रद्युम्नेन त्वमपि पुरहन्त्रा जघटिषे ॥ ८२-५

निरुद्धाशेषास्त्रे मुमुहुषि तवास्त्रेण गिरिशे
द्रुता भूता भीताः प्रमथकुलवीराः प्रमथिताः ।
परास्कन्दत् स्कन्दः कुसुमशर बाणैश्च सचिवः
स कुम्भाण्डो भाण्डं नवमिव बलेनाशु बिभिदे ॥ ८२-६

चापानां पञ्चशत्या प्रसभमुपगते छिन्न चापेऽथ बाणे
व्यर्थेयाते समेतो ज्वरपतिरशनैरज्वरि त्वज्ज्वरेण ।
ज्ञानीस्तुत्वाऽथ दत्त्वा तव चरितजुषां विज्वरं सज्वरोऽगात्
प्रायोऽन्तर्ज्ञानवन्तोऽपि च बहुतमसा रौद्रचेष्टा हि रौद्राः ॥ ८२-७

बाणं नानायुधोग्रं पुनरभिपतितं दर्पदोषाद्वितन्वन्
निर्लूनाशेषदोषं सपदि बुबुधुषा शंकरेणोपगीतः ।
तद्वाचा शिष्टबाहु द्वितयमुभयतो निर्भयं तत्प्रियं तं
मुक्त्वा तद्दत्तमानो निजपुरमगमः सानिरुद्धः सहोषः ॥ ८२-८

मुहुस्तावच्छक्रं वरुणमजयो नन्दहरणे

यमं बालानीतौ दववदहन पानेऽनिल सखम् ।
विधिं वत्सस्तेये गिरिशमिह बाणस्य समरे
विभो विश्वोत्कर्षी तदयमवतारो जयति ते ॥ ८२-९

द्विजरुषा कृकलास वपुर्धरं
नृगनृपं त्रिदिवालय मापयन् ।
निजजने द्विजभक्तिमनुत्तमाम्
उपदिशन् पवनेश्वर पाहि माम् ॥ ८२-१०

८३ ॥ पौण्ड्रकवधः ॥

रामेऽथ गोकुलगते प्रमदाप्रसक्ते
हूतानुपेत यमुनादमने मदान्धे ।
स्वैरं समारमति सेवक वाद मूढो
दूतं न्ययुंक्त तव पौण्ड्रक वासुदेवः ॥ ८३-१

नारायणोऽहमवतीर्ण इहास्मि भूमौ
धत्से किल त्वमपि मामकलक्षणानि ।
उत्सृज्य तानि शरणं व्रज मामिति त्वां
दूतो जगाद सकलैर्हसितः सभायाम् ॥ ८३-२

दूतेऽथ यातवति यादव सैनिकैस्त्वं
यातो ददर्शिथ वपुः किल पौण्ड्रकीयम् ।
तापेन वक्षसि कृतांकमनल्पमूल्य-
श्रीकौस्तुभं मकरकुण्डल पीत चेलम् ॥ ८३-३

कालायसं निजसुदर्शनमस्यतोऽस्य
कालानलोत्करकिरेण सुदर्शनेन ।
शीर्षं चकर्तिथ ममर्दिथ चास्य सैन्यं
तन्मित्र काशिप शिरोऽपि चकर्थ काश्याम् ॥ ८३-४

जाड्येन बालकगिराऽपि किलाहमेव
श्री वासुदेव इति रूढमतिश्चिरं सः ।
सायुज्यमेव भवदैक्य धिया गतोऽभूत्
को नाम कस्य सुकृतं कथमित्यवेयात् ॥ ८३-५

काशीश्वरस्य तनयोऽथ सुदक्षिणाख्यः
शर्वं प्रपूज्य भवते विहिताभिचारः ।
कृत्यानलं कमपि बाणरणातिभीतैः
भूतैः कथञ्चन वृतैः सममभ्यमुञ्चत् ॥ ८३-६

तालप्रमाण चरणामखिलं दहन्तीं
कृत्यां विलोक्य चकितैः कथितोऽपि पौरैः ।
द्यूतोत्सवे किमपि नो चलितो विभो त्वं
पार्श्वस्थमाशु विससर्जिथ कालचक्रम् ॥ ८३-७

अभ्यापतत्यमित धाम्नि भवन्महास्त्रे
हा हेति विद्रुतवती खलु घोरकृत्या ।
रोषात्सुदक्षिण मदक्षिणचेष्टितं तं
पुप्लोष चक्रमपि काशिपुरीमधाक्षीत् ॥ ८३-८

स खलु विविदो रक्षोघाते कृतोपकृतिः पुरा

तव तु कलया मृत्युं प्राप्तुं तदा खलतां गतः ।
नरकसचिवो देशक्लेशं सृजन्नगरान्तिके
झटिति हलिना युध्यन्नद्धा पपात तलाहतः ॥ ८३-९

सांबं कौरव्य पुत्रीहरण नियमितं सान्त्वनार्थी कुरूणां
यातस्तद्वाक्य रोषोद्धृतकरि नगरो मोचयामास रामः ।
ते घात्याः पाण्डवेयैरिति यदु पृतनां नामुचस्त्वं तदानीं
तं त्वां दुर्बोधलीलं पवनपुरपते तापशान्त्यै निषेवे ॥ ८३-१०

८४ ॥ समन्तपञ्चकयात्रा ॥

क्वचिदथ तपनोपराग काले
पुरि निदधत् कृतवर्म कामसूनू ।
यदुकुल महिलावृतः सुतीर्थं
समुपगतोऽसि समन्त पञ्चकाख्यम् ॥ ८४-१

बहुतर जनताहिताय तत्र
त्वमपि पुनन् विनिमज्ज्य तीर्थतोयं ।
द्विजगण परिमुक्त वित्तराशिः
सममिलथाः कुरुपाण्डवादि मित्रैः ॥ ८४-२

तव खलु दयिताजनैः समेता
द्रुपदसुता त्वयि गाढ भक्तिभारा ।
तदुदितभवदाहृति प्रकारैः
अति मुमुदे सममन्य भामिनीभिः ॥ ८४-३

तदनु च भगवन्निरीक्ष्य गोपान्
अति कुतुकातुपगम्य मानयित्वा ।
चिरतर विरहातुरांगरेखाः
पशुपवधूः सरसं त्वमन्वयासीः ॥ ८४-४

सपदि च भवदीक्षणोत्सवेन
प्रमुषितमानहृदां नितम्बिनीनाम् ।
अतिरस परिमुक्त कञ्चुलीके
परिचय हृद्यतरे कुचे न्यलैषीः ॥ ८४-५

रिपुजनकलहैः पुनः पुनर्मे
समुपगतैरियती विलम्बनाऽभूत् ।
इति कृत परिरम्भणे त्वयि द्राक्
अति विवशा खलु राधिका निलिल्ये ॥ ८४-६

अपगत विरह व्यथास्तदा ता
रहसि विधाय ददाथ तत्त्वबोधम् ।
परमसुखचिदात्मकोऽहमात्मे-
त्युदयतु वः स्फुटमेव चेतसीति ॥ ८४-७

सुखरस परिमिश्रितो वियोगः
किमपि पुराऽभवदुद्धवोपदेशैः ।
समभवदमुतः परन्तु तासां
परमसुखैक्य मयी भवद्विचिन्ता ॥ ८४-८

मुनिवर निवहैस्तवाथ पित्रा

दुरित शमाय शुभानि पृच्छ्यमानैः ।
त्वयि सति किमिदं शुभान्तरैः
इत्युरुहसितैरपि याजितस्तदाऽसौ ॥ ८४-९

सुमहति यजने वितायमाने
प्रमुदित मित्रजने सहैव गोपाः ।
यदुजन महितास्त्रिमास मात्रं
भवदनुषंगरसं पुरेव भेजुः ॥ ८४-१०

व्यपगम समये समेत्य राधां
दृढ मुपगूह्य निरीक्ष्य वीतखेदाम् ।
प्रमुदित हृदयः पुरं प्रयातः
पवनपुरेश्वर पाहि मां गदेभ्यः ॥ ११

८५ ॥ जरासन्ध शिशुपाल च वधः ॥

ततो मगध भूभृता चिरनिरोध संक्लेशितं
शताष्टकयुता युतद्वितयमीश भूमीभृताम् ।
अनाथ शरणाय ते कमपि पूरुषं प्राहिणोत्
अयाचत स मागध क्षपणमेव किं भूयसा ॥ ८५-१

यियासुरभिमागधं तदनु नारदोदीरितात्
युधिष्ठिर मखोद्यमात् उभयकार्य पर्याकुलः ।
विरुद्धजयिनोऽध्वरात् उभय सिद्धिरित्युद्धवे
शशंसुषि निजैः समं पुरमियेथ यौधिष्ठिरीम् ॥ ८५-२

अशेषदयितायुते त्वयि समागते धर्मजो
विजित्य सहजैर्महीं भवदपांग संवर्धितैः ।
श्रियं निरुपमां वहन्नहह भक्तदासायितं
भवन्तमयि मागधे प्रहितवान् सभीमार्जुनम् ॥ ८५-३

गिरिव्रजपुरं गतास्तदनु देव यूयं त्रयो
ययाच समरोत्सवं द्विजमिषेण तं मागधम् ।
अपूर्ण सुकृतं त्वमुं पवनजेन संग्रामयन्
निरीक्ष्य सह जिष्णुना त्वमपि राज्ययुध्वा स्थितः ॥ ४

अशान्त समरोद्धतं विटप पाटनासंज्ञया
निपात्य जरसः सुतं पवनजेन निष्पाटितम् ।
विमुच्य नृपतीन्मुदा समनुगृह्य भक्तिं परां
दिदेशिथ गतस्पृहानपि च धर्म गुप्त्यै भुवः ॥ ८५-५

प्रचक्रुषि युधिष्ठिरे तदनु राजसूयाध्वरं
प्रसन्न भृतकी भवत् सकल राजकव्याकुलम् ।
त्वमप्ययि जगत्पते द्विजपदावने जादिकं
चकर्थ किमु कथ्यते नृपवरस्य भाग्योन्नतिः ॥ ८५-६

ततः सवन कर्मणि प्रवरमग्रपूजाविधिं
विचार्य सहदेव वागनुगतः स धर्मात्मजः ।
व्यधत्त भवते मुदा सदसि विश्वभूतात्मने
तदा ससुर मानुषं भुवनमेव तृप्तिं दधौ ॥ ८५-७

ततः सपदि चेदिपो मुनिनृपेषु तिष्ठत्स्वहो
सभाजयति को जडः पशुपदुर्दुरूटं वटुम् ।
इति त्वयि च दुर्वचो वितति मुद्वमन्नासनात्
उदापतदुदायुधः समपतन्नमुं पाण्डवाः ॥ ८५-८

निवार्य निजपक्षगानभिमुखस्य विद्वेषिणः

त्वमेव जहृषे शिरो दनुजदारिणा स्वारिणा ।
जनुस्त्रितय लब्धया सततचिन्तया शुद्धधीः
त्वया स परमेकतामधृत योगिनां दुर्लभाम् ॥ ८५-९

ततः सुमहिते त्वया क्रतुवरे निरूढे जनो
ययौ जयति धर्मजो जयति कृष्ण इत्यालपन् ।
खलः स तु सुयोधनो धुतमनाः सपत्नश्रिया
मयार्पित सभामुखे स्थलजलभ्रमादभ्रमीत् ॥ ८५-१०

तदा हसितमुत्थितं द्रुपदनन्दना भीमयोः
अपांगकलया विभो किमपि तावदुज्जृम्भयन् ।
धराभर निराकृतौ सपदि नाम बीजं वपन्
जनार्दन मरुत्पुरीनिलय पाहि मामामयात् ॥ ८५-११

८६ ॥ भारत युद्धम् ॥

सात्वो भैष्मी विवाहे यदुबलविजितः चन्द्रचूडाद्विमानं
विन्दन् सौभं समायी त्वयि वसति कुरूंस्त्वत्पुरीमभ्यभांक्षीत् ।
प्रद्युम्नस्तं निरुन्धन्निखिलयदुभटैर्न्यग्रहीदुग्र वीर्यं
तस्यामात्यं द्युमन्तं व्यजनि च समरः सप्तविंशत्यहान्तम् ॥ ८६-१

तावत्त्वं रामशाली त्वरितमुपगतः खण्डित प्रायसैन्यं
सौभेशं तं न्यरुन्धाः स च किल गदया शार्ङ्गमभ्रंशयत्ते ।
मायातातं व्यहिंसीदपि तव पुरतस्तत्त्वयापि क्षणार्धं
नाज्ञायीत्याहुरेके तदिदमवमतं व्यास एव न्यषेधीत् ॥ ८६-२

क्षिप्त्वा सौभं गदा चूर्णितमुदकनिधौ मंक्षु साल्वेऽपि चक्रेणो-
त्कृत्ते दन्तवक्त्रः प्रसभमभिपतन्नभ्यमुंचद्गदां ते ।
कौमोदक्या हतोऽसावपि सुकृतनिधिश्चैद्यवत् प्रापदैक्यं
सर्वेषामेष पूर्वं त्वयि धृत मनसां मोक्षणार्थोऽवतारः ॥ ८६-३

त्वय्यायातेऽथ जाते किल कुरुसदसि द्यूतके संयतायाः
क्रन्दन्त्या याज्ञसेन्याः सकरुणमकृथाश्चेलमालामनन्ताम् ।
अन्नान्त प्राप्त शर्वांशज मुनि चकित द्रौपदी चिन्तितोऽथ
प्राप्तः शाकान्नमश्नन् मुनिगणमकृथास्तृप्तिमन्तं वनान्ते ॥ ८६-४

युद्धोद्योगेऽथ मन्त्रे मिलति सति वृतः फल्गुनेन त्वमेकः
कौरव्ये दत्तसैन्यः करिपुरमगमो दौत्यकृत् पाण्डवार्थम् ।
भीष्मद्रोणादि मान्ये तव खलु वचने धिक्कृते कौरवेण
व्यावृण्वन् विश्वरूपं मुनि सदसि पुरीं क्षोभयित्वागतोऽभूः ॥ ८६-५

जिष्णोस्त्वं कृष्ण सूतः खलु समरमुखे बन्धुघाते दयालुं
खिन्नं तं वीक्ष्य वीरं किमिदमयि सखे नित्य एकोयमात्मा ।
को वध्यः कोऽत्र हन्ता तदिह वधभियं प्रोज्झ्य मय्यर्पितात्मा
धर्म्यं युद्धं चरेति प्रकृतिमनयथा दर्शयन् विश्वरूपम् ॥ ८६-६

भक्तोत्तंसेथ भीष्मे तव धरणि भरक्षेप कृत्यैकसक्ते
नित्यं नित्यं विभिन्दत्ययुतसमधिकं प्राप्तसादे च पार्थे ।
निश्शस्त्रत्वप्रतिज्ञां विजहदरिवरं धारयन् क्रोधशाली-
वाधावन् प्राञ्जलिं तं नतशिरसमथो वीक्ष्य मोदादपागाः ॥ ८६-७

युद्धे द्रोणस्य हस्ति स्थिररण भगदत्तेरितं वैष्णवास्त्रं
वक्षस्याधत्त चक्रस्थगित रवि महाः प्रार्दयत् सिन्धुराजम् ।
नागास्त्रे कर्णमुक्ते क्षितिमवनमयन् केवलं कृत्तमौलिं
तत्रे तत्रापि पार्थं किमिव नहि भवान् पाण्डवानामकार्षीत् ॥ ८६-८

युद्धादौ तीर्थगामी स खलु हलधरो नैमिश क्षेत्रमृच्छन्

अप्रत्युत्थायि सूतक्षय कृदथ सुतं तत्पदे कल्पयित्वा ।
यज्ञघ्नं वल्कलं पर्वणि परिदलयन् स्नाततीर्थो रणान्ते
संप्राप्तो भीमदुर्योधन रणमशमं वीक्ष्य यातः पुरीं ते ॥ ८६-९

संसुप्त द्रौपदेय क्षपण हत धियं द्रौणिमेत्य त्वदुक्त्या
तन्मुक्तं ब्राह्ममस्त्रं समहृत विजयो मौलिरत्नं च जह्रे ।
उच्छित्यै पाण्डवानां पुनरपि च विशत्युत्तरा गर्भमस्त्रे
रक्षन्नंगुष्ठमात्रः किल जठरमगाश्चक्रपाणिर्विभो त्वम् ॥ ८६-१०

धर्मौघं धर्मसूनोरभिदध दखिलं छन्दमृत्युः स भीष्मः
त्वां पश्यन् भक्तिभूम्नैव हि सपदि ययौ निष्कल ब्रह्मभूयम् ।
संयाज्याथाश्वमेधैस्त्रिभिरतिमहितैर्धर्मजं पूर्णकामं
संप्राप्तो द्वारकां त्वं पवनपुरपते पाहि मां सर्व रोगात् ॥ ८६-११

८७ ॥ कुचेल वृत्तान्तः ॥

कुचेल नामा भवतः सतीर्थ्यतां
गतः स सान्दीपनि मन्दिरे द्विजः ।
त्वदेक रागेण धनादि निःस्पृहो
दिनानि निन्ये प्रशमी गृहाश्रमी ॥ ८७-१

समान शीलापि तदीय वल्लभा
तथैव नो चित्तजयं समेयुषी ।
कदाचिदूचे बत वृत्तिलब्धये
रमापतिः किं न सखा निषेव्यते ॥ ८७-२

इतीरितोऽयं प्रियया क्षुधाऽऽर्तया
जुगुप्समानोऽपि धने मदावहे ।
तदा त्वदालोकन कौतुकाद्ययौ
वहन् पटान्ते पृथुकानुपायनम् ॥ ८७-३

गतोऽयमाश्चर्यमयीं भवत्पुरीं
गृहेषु शैब्याभवनं समेयिवान् ।
प्रविश्य वैकुण्ठमिवाप निर्वृतिं
तवाति सम्भावनया तु किं पुनः ॥ ८७-४

प्रपूजितं तं प्रियया च वीजितं
करे गृहीत्वाऽकथयः पुराकृतम् ।
यदिन्धनार्थं गुरुदारचोदितैः
अपर्तु वर्षं तदमर्षि कानने ॥ ८७-५

त्रपाजुषोऽस्मात्पृथुकं बलादथ
प्रगृह्य मुष्टौ सकृदाशिते त्वया ।
कृतं कृतं नन्वियतेति संभ्रमाद्
रमा किलोपेत्य करं रुरोध ते ॥ ८७-६

भक्तेषु भक्तेन स मानितस्त्वया
पुरीं वसन्नेकनिशां महासुखम् ।
बतापरेद्युर्द्रविणं विना ययौ
विचित्ररूपस्तव खल्वनुग्रहः ॥ ८७-७

यदि ह्ययाचिष्य मदास्यदच्युतो
वदामि भार्यां किमिति व्रजन्नसौ ।
त्वदुक्ति लीलास्मित मग्नधीः पुनः
क्रमादपश्यन्मणि दीप्रमालयम् ॥ ८

किं मार्ग विभ्रंश इति भ्रमन् क्षणं

गृहं प्रविष्टः स ददर्श वल्लभाम् ।
सखी परीतां मणिहेम भूषितां
बुबोध च त्वत्करुणां महाद्भुताम् ॥ ८७-९

स रत्नशालासु वसन्नपि स्वयं
समुन्नमद्भक्ति भरोऽमृतं ययौ ।
त्वमेवमापूरित भक्तवांछितो
मरुत्पुराधीश हरस्व मे गदान् ॥ ८७-१०

८८ ॥ श्री सन्तानगोपालः ॥

प्रागेवाचार्य पुत्राहृति निशमनया स्वीय षट्सूनुवीक्षां
कांक्षन्त्या मातुरुक्त्या सुतलभुवि बलिं प्राप्य तेनार्चितस्त्वम् ।
धातुः शापाद्धिरण्यान्वितकशिपुभवान् शौरिजान् कंसभग्नान्
आनीयैनान् प्रदर्श्य स्वपदमनयथाः पूर्वपुत्रान् मरीचेः ॥ ८८-१

श्रुतदेव इति श्रुतं द्विजेन्द्रं
बहुलाश्वं नृपतिंच भक्तिपूर्णम् ।
युगपत्त्वमनुग्रहीतु कामो
मिथिलां प्रापिथ तापसैः समेतः ॥ ८८-२

गच्छन् द्विमूर्तिरुभयोर्युगपन्निकेतम्
एकेन भूरिविभवैर्विहितोपचारः ।
अन्येन तद्दिन भृतैश्च फलौदनाद्यैः
तुल्यं प्रसेदिथ ददाथ च मुक्तिमाभ्याम् ॥ ८८-३

भूयोऽथ द्वारवत्यां द्विजतनय मृतिं तत्प्रलापानपि त्वं
को वा दैवं निरुन्ध्यादिति किल कथयन् विश्ववोढाऽप्यसोऽढाः ।
जिष्णोर्गर्वं विनेतुं त्वयि मनुजधिया कुण्ठितां चास्य बुद्धिं
तत्त्वारूढां विधातुं परमतम पद प्रेक्षणेनेति मन्ये ॥ ८८-४

नष्टा अष्टास्य पुत्राः पुनरपि तव तूपेक्षया कष्टवादः
स्पष्टो जातो जनानामथ तदवसरे द्वारकामाप पार्थः ।
मैत्र्या तत्रोषितोऽसौ नवमसुतमृतौ विप्रवर्यप्ररोदं
श्रुत्वा चक्रे प्रतिज्ञां अनुपहृतसुतः सन्निवेक्ष्ये कृशानुम् ॥ ८८-५

मानी स त्वामपृष्ट्वा द्विजनिलयगतो बाणजालैर्महास्त्रैः
रुन्धानः सूतिगेहं पुनरपि सहसा दृष्ट नष्टे कुमारे ।
याम्यामैन्द्रीं तथाऽन्याः सुरवर नगरीर्विद्ययाऽऽसाद्य सद्यो
मोघोद्योगः पतिष्यन् हुतभुजि भवता सस्मितं वारितोऽभूत् ॥ ८८-६

सार्धं तेन प्रतीचीं दिशमति जविना स्यन्दनेनाभियातो
लोकालोकं व्यतीतस्तिमिर भरमथो चक्रधाम्ना निरुन्धन् ।
चक्रांशुक्लिष्ट दृष्टिं स्थितमथ विजयं पश्य पश्येति वारां
पारे त्वं प्राददर्शः किमपि हि तमसां दूर दूरं पदं ते ॥ ८८-७

तत्रासीनं भुजंगाधिप शयनतले दिव्यभूषायुधाद्यैः
आवीतं पीतचेलं प्रतिनवजलद श्यामलं श्रीमदंगम् ।
मूर्तीनामीशितारं परमिह तिसृणा मेकमर्थं श्रुतीनां
त्वामेव त्वं परात्मन् प्रियसख सहितो नेमिथ क्षेमरूपम् ॥ ८८-८

युवां मामेव द्वावधिक विवृतान्तर्हिततया

विभिन्नौ सन्द्रष्टुं स्वयमह महार्षे द्विजसुतान् ।
नयेतं द्रागेतानिति खलु वितीर्णान् पुनरमून्
द्विजायादायादाः प्रणुतमहिमा पाण्डुजनुषा ॥ ८८-९

एवं नानाविहारैर्जगदभिरमयन् वृष्णिवंशं प्रपुष्णन्
ईजानो यज्ञभेदैः अतुलविहृतिभिः प्रीणयन्नेणनेत्राः ।
भूभारक्षेपदंभात् पदकमलजुषां मोक्षणायावतीर्णः
पूर्णं ब्रह्मैव साक्षाद्यदुषु मनुजतारूषितस्त्वं व्यलासीः ॥ ८८-१०

प्रायेण द्वारवत्यामवृतदयि तदा नारदस्त्वद्रसार्द्रः
तस्माल्लेभे कदाचित्खलु सुकृतनिधि स्त्वत्पिता तत्त्वबोधम् ।
भक्तानामग्रयायी स च खलु मतिमान् उद्धवस्त्वत्त एव
प्राप्तो विज्ञानसारं स किलजनहितायाधुनाऽऽस्ते बदर्याम् ॥ ८८-११

सोऽयं कृष्णावतारो जयति तव विभो यत्र सौहार्द भीति
स्नेह द्वेषानुराग प्रभृतिभिरतुलैरश्रमैर्योगभेदैः ।
आर्तिं तीर्त्वा समस्तामममृतपदमगुः सर्वतः सर्वलोकाः
स त्वं विश्वार्तिशान्त्यै पवनपुरपते भक्तिपूर्त्यै च भूयाः ॥ ८८-१२

८९ ॥ वृकासुर-वधः ॥

रमाजाने जाने यदिह तव भक्तेषु विभवो
न सद्यः संपद्यस्तदिह मदकृत्त्वादशमिनाम् ।
प्रशान्तिं कृत्वैव प्रदिशसि ततः काममखिलं
प्रशान्तेषु क्षिप्रं न खलु भवदीयेच्युति कथा ॥ ८९-१

सद्यः प्रसादरुषितान् विधिशंकरादीन्
केचिद्विभो निजगुणानुगुणं भजन्तः ।
भ्रष्टा भवन्ति बत कष्टमदीर्घदृष्ट्या
स्पष्टं वृकासुर उदाहरणं किलास्मिन् ॥ ८९-२

शकुनिजः स तु नारदमेकदा
त्वरित तोषमपृच्छदधीश्वरम् ।
स च दिदेश गिरीशमुपासितुं
न तु भवन्तमबन्धुमसाधुषु ॥ ८९-३

तपस्तप्त्वा घोरं स खलु कुपितः सप्तमदिने
शिरश्छित्वा सद्यः पुरहरमुपस्थाप्य पुरतः ।
अतिक्षुद्रं रौद्रं शिरसि करदानेन निधनं
जगन्नाथाद्वव्रे भवति विमुखानां क्व शुभधीः ८९-४

मोक्तारं बन्धमुक्तो हरिणपतिरिव प्राद्रवत् सोऽथरुद्रं
दैत्याद्भीत्या स्मदेवो दिशि दिशि वलते पृष्ठतो दत्तदृष्टिः ।
तूष्णीके सर्वलोके तव पदमधिरोक्ष्यन्तमुद्वीक्ष्य शर्वं
दूरादेवाग्रतस्त्वं पटुवटु वपुषा तस्थिषे दानवाय ॥ ८९-५

भद्रं ते शाकुनेय भ्रमसि किमधुना त्वं पिशाचस्य वाचा
सन्देहश्चेन्मदुक्तौ तव किमु न करोष्यंगुलीमंगमौलौ ।
इत्थं त्वद्वाक्य मूढः शिरसि कृतकरः सोऽपतच्छिन्न पातं
भ्रंशो ह्येवं परोपासितुरपि च गतिः शूलिनोऽपि त्वमेव ॥ ८९-६

भृगुं किल सरस्वतीनिकट वासिनस्तापसाः
त्रिमूर्तिषु समादिशन्नधिकसत्त्वतां वेदितुम् ।
अयं पुनरनादरादुदितरुद्धरोषे विधौ
हरेऽपि च जिहिंसिषौ गिरिजया धृते त्वामगात् ॥ ८९-७

सुप्तं रमांकभुवि पंकजलोचनं त्वां
विप्रे विनिघ्नति पदेन मुदोत्थितस्त्वम् ।
सर्वं क्षमस्व मुनिवर्य भवेत्सदा मे
त्वत्पादचिह्नमिह भूषणमित्यवादीः ॥ ८९-८

निश्चित्य ते च सुदृढं त्वयि बद्धभावाः

सारस्वता मुनिवरा दधिरे विमोक्षम् ।
त्वामेवमच्युत पुनश्च्युति दोषहीनं
सत्वोच्चयैक तनुमेव वयं भजामः ॥ ८९-९

जगत्सृष्ट्यादौ त्वां निगमनिवहैर्वन्दिभिरिव
स्तुतं विष्णो सच्चित्परमरस निर्द्वैतवपुषम् ।
परात्मानं भूमन् पशुप वनिता भाग्य निवहं
परीतापश्रान्त्यै पवनपुरवासिन् परिभजे ॥ ८९-१०

९० ॥ विष्णु महत्त्व स्थापनम् ॥

वृक भृगु मुनि मोहिन्यंबरीषादि वृत्तेषु
अयि तव हि महत्त्वं सर्वशर्वादि जैत्रम् ।
स्थितमिह परमात्मन् निष्कलार्वागभिन्नं
किमपि तदवभातं तद्धि रूपं तवैव ॥ ९०-१

मूर्तित्रयेश्वर सदाशिव पञ्चकं यत्
प्राहुः परात्मवपुरेव सदाशिवोऽस्मिन् ।
तत्रेश्वरस्तु स विकुण्ठपदस्त्वमेव
त्रित्वं पुनर्भजसि सत्यपदे त्रिभागे ॥ ९०-२

तत्रापि सात्त्विकतनुं तव विष्णुमाहुः
धाता तु सत्त्व विरलो रजसैव पूर्णः ।
सत्त्वोत्कटत्वमपि चास्ति तमो विकार-
चेष्टादिकं च तव शंकरनाम्निमूर्तौ ॥ ९०-३

तं च त्रिमूर्त्यतिगतं परपूरुषं त्वां
शर्वात्मनाऽपि खलु सर्व मयत्व हेतोः ।
शंसन्त्युपासन विधौ तदपि स्वतस्तु
त्वद्रूपमित्यति दृढं बहु नः प्रमाणम् ॥ ९०-४

श्रीशंकरोऽपि भगवान् सकलेषु तावत्
त्वामेव मानयति यो न हि पक्षपाती ।
त्वन्निष्ठमेव स हि नामसहस्रकादि
व्याख्यद्भवत्स्तुति परश्च गतिं गतोन्ते ॥ ९०-५

मूर्ति त्रयातिगमुवाच च मन्त्रशास्त्र-
स्यादौ कलायसुषुमं सकलेश्वरंत्वाम् ।
ध्यानं च निष्कलमसौ प्रणवे खलूक्त्वा
त्वामेव तत्र सकलं निजगाद नान्यम् ॥ ९०-६

समस्तसारे च पुराणसंग्रहे
विसंशयं त्वन्महिमैव वर्ण्यते ।
त्रिमूर्तियुक् सत्यपदत्रिभागतः
परं पदं ते कथितं न शूलिनः ॥ ९०-७

यद् ब्राह्मकल्प इह भागवत द्वितीय
स्कन्धोदितं वपुरनावृतमीश धात्रे ।
तस्यैव नाम हरिशर्व मुखं जगाद
श्रीमाधवः शिवपरोऽपि पुराणसारे ॥ ९०-८

ये स्वप्रकृत्यनुगुणा गिरिशं भजन्ते

तेषां फलं हि दृढयैव तदीय भक्त्या ।
व्यासो हि तेन कृतवानधिकारिहेतोः
स्कान्दादिकेषु तव हानिवचोऽर्थवादैः ॥ ९०-९

भूतार्थ कीर्ति रनुवाद विरुद्ध वादौ
त्रेधाऽर्थवाद गतयः खलु रोचनार्थाः ।
स्कान्दादिकेषु बहवोऽत्र विरुद्धवादाः
त्वत्तामसत्व परिभूत्युपशिक्षणाद्याः ॥ ९०-१०

यत्किञ्चिदप्यविदुषाऽपि विभो मयोक्तं
तन्मन्त्र शास्त्र वचनाद्यभिदृष्टमेव ।
व्यासोक्तिसारमय भागवतोपगीत
क्लेशान् विधूय कुरु भक्तिभरं परात्मन् ॥ ९०-११

९१ ॥ भक्ति महत्वम् ॥

श्रीकृष्ण त्वत्पदोपासनमभयतमं बद्धमिथ्यार्थ दृष्टेः
मर्तस्यार्तस्य मन्ये व्यपसरति भयं येन सर्वात्मनैव ।
यत्तावत्त्वत्प्रणीतानिह भजनविधीनास्थितो मोहमार्गे
धावन्नप्यावृताक्षः स्खलति न कुहचिद्देवदेवाखिलात्मन् ॥ ९१-१

भूमन् कायेन वाचा मुहुरपि मनसा त्वद्बलप्रेरितात्मा
यद्यत्कुर्वे समस्तं तदिह परतरे त्वय्यसावर्पयामि ।
जात्यापीह श्वपाकस्त्वयि निहित मनः कर्मवागिन्द्रियार्थ
प्राणो विश्वं पुनीते न तु विमुखमनास्त्वत्पदाद्विप्रवर्यः ॥ ९१-२

भीतिर्नाम द्वितीयाद्भवति ननु मनः कल्पितं च द्वितीयं
तेनैक्याभ्यास शीलो हृदयमिह यथाशक्ति बुद्ध्या निरुन्ध्याम् ।
माया विद्धेतु तस्मिन् पुनरपि न तथा भाति मायाधिनाथं
तत्त्वां भक्त्या महत्या सततमनुभजन्नीश भीतिं विजह्याम् ॥ ९१-३

भक्तेरुत्पत्ति वृद्धी तव चरणजुषां संगमेनैव पुंसाम्
आसाद्ये पुण्य भाजां श्रिय इव जगति श्रीमतां संगमेन ।
तत्संगो देव भूयान् मम खलु सततं तन्मुखादुन्मिषद्भिः
त्वन्माहात्म्य प्रकारैर्भवति च सुदृढा भक्तिरुद्धूत पापा ॥ ९१-४

श्रेयो मार्गेषु भक्तावधिक बहुमतिर्जन्मकर्माणि भूयो
गायन् क्षेमाणि नामान्यपि तदुभयतः प्रद्रुतं प्रद्रुतात्मा ।
उद्यद्धासः कदाचित्कुहचिदपि रुदन् क्वापि गर्जन् प्रगायन्
उन्मादीव प्रनृत्यन्नयि कुरु करुणां लोकबाह्यश्चरेयम् ॥ ९१-५

भूतान्येतानि भूतात्मकमपि सकलं पक्षिमत्स्यान् मृगादीन्
मर्त्यान् मित्राणि शत्रूनपि यमितमतिः त्वन्मयान्यानमानि ।
त्वत्सेवायां हि सिद्ध्येन्मम तव कृपया भक्तिदार्ढ्यं विरागः
त्वत्तत्त्वस्यावबोधोऽपि च भुवनपते यत्नभेदं विनैव ॥ ९१-६

नो मुह्यन् क्षुत्तृडाद्यैर्भवसरणि भवैस्त्वन्निलीनाशयत्वात्
चिन्तासातत्यशाली निमिषलवमपि त्वत्पदादप्रकंपः ।
इष्टानिष्टेषुतुष्टि व्यसन विरहितो मायिकत्वावबोधात्
ज्योत्स्नाभिस्त्वन्नखेन्दोरधिक शिशिरितेनात्मना संचरेयम् ॥ ९१-७

भूतेष्वेषु त्वदैक्य स्मृति समधिगतौ नाधिकारोऽधुना चेत्
त्वत्प्रेम त्वत्कमैत्री जडमतिषु कृपा द्विट्सु भूयादुपेक्षा ।
अर्चायां वा समर्चा कुतुकमुरुतरश्रद्धया वर्धतां मे
त्वत्संसेवी तथाऽपि द्रुतमुपलभते भक्तलोकोत्तमत्वम् ॥ ९१-८

आवृत्य त्वत्स्वरूपं क्षिति जल मरुदाद्यात्मना विक्षिपन्ती

जीवान् भूयिष्ठकर्मावलि विवश गतीन् दुःखजाले क्षिपन्ती ।
त्वन्माया माऽभिभून्मामयि भुवनपते कल्पते तत्प्रशान्त्यै
त्वत्पादे भक्तिरेवेत्यवददयि विभो सिद्धयोगी प्रबुद्धः ॥ ९१-९

दुःखान्यालोक्य जन्तुष्वलमुदित विवेकोऽहमाचार्यवर्यात्
लब्ध्वा त्वद्रूपतत्त्वं गुण चरित कथाद्युद्भवद्भक्ति भूमा ।
मायामेनां तरित्वा परमसुखमये त्वत्पदे मोदिताहे
तस्यायं पूर्वरंगः पवनपुरपते नाशयाशेषरोगान् ॥ ९१-१०

९२ ॥ कर्म मिश्र भक्तिः ॥

वेदैः सर्वाणि कर्माण्यफल पर तया वर्णितानीति बुद्ध्वा
तानि त्वय्यर्पितान्येव हि समनुचरन्यानि नैष्कर्म्यमीश ।
मा भूद्वेदैर्निषिद्धे कुहचिदपि मनःकर्मवाचां प्रवृत्तिः
दुर्वर्जं चेदवाप्तं तदपि खलु भवत्यर्पये चित्प्रकाशे ॥ ९२-१

यस्त्वन्यः कर्मयोगस्तव भजनमयस्तत्र चाभीष्टमूर्तिम्
हृद्यां सत्वैकरूपां दृषदि हृदि मृदि क्वापि वा भावयित्वा ।
पुष्पैर्गन्धैर्निवेद्यैरपि च विरचितैः शक्तितो भक्तिपूतैः
नित्यम् वर्याम् सपर्याम् विदधदयि विभो त्वत्प्रसादम् भजेयम् ॥ ९२-२

स्त्रीशूद्रास्त्वत्कथादि श्रवणविरहिता आसतां ते दयार्हाः
त्वत्पादासन्नयातान् द्विजकुलजनुषोहन्त शोचाम्यशान्तान् ।
वृत्त्यर्थम् ते यजन्तो बहुकथितमपि त्वामनाकर्णयन्तो
दृप्ता विद्याभिजात्यैः किमु न विदधते तादृशम् मा कृथा माम् ॥ ९२-३

पापोऽयं कृष्ण रामेत्यभिलपति निजं गूहितुं दुश्चरित्रं
निर्लज्जस्यास्य वाचा बहुतर कथनीयानि मे विघ्नितानि ।
भ्राता मे वन्ध्यशीलो भजति किल सदा विष्णुमित्थं बुधांस्ते
निन्दन्त्युच्चैर्हसन्ति त्वयिनिहितमतींस्तादृशं माकृथा माम् ॥ ९२-४

श्वेतच्छायं कृते त्वां मुनिवरवपुषं प्रीणयन्ते तपोभिः
त्रेतायां स्रुक्स्रुवाद्यंकित मरुणतनुं यज्ञरूपं यजन्ते ।
सेवन्ते तन्त्रमार्गैर्विलसदरिगदं द्वापरे श्यामलांगम्
नीलं संकीर्तनाद्यैरिह कलिसमये मानुषास्त्वाम् भजन्ते ॥ ९२-५

सोऽयं कालेय कालो जयति मुररिपो यत्र संकीर्तनाद्यैः
निर्यत्नैरेव मार्गैरखिलद न चिरात् त्वत्प्रसादं भजन्ते ।
जातास्त्रेता कृतादौ अपि हि किल कलौ सम्भवं कामयन्ते
दैवात्तत्रैव जातान् विषय विषरसैर्मा विभो वञ्चयास्मान् ॥ ९२-६

भक्तास्तावत्कलौ स्युर्द्रमिल भुवि ततो भूरिशस्तत्रचोच्चैः
कावेरीम् ताम्रपर्णीमनु किल कृतमालां च पुण्याम् प्रतीचीम् ।
हा मामप्येतदन्तर्भवमपि च विभो किञ्चिदञ्चद्रसं त्वयि
आशापाशैर्निबध्य भ्रमय न भगवन् पूरय त्वन्निषेवाम् ॥ ९२-७

दृष्ट्वा धर्मद्रुहं तं कलिमपकरुणं प्राङ्महीक्षित् परीक्षित्
हन्तुं व्याकृष्ट खड्गोऽपि न विनिहतवान् सारवेदी गुणांशात् ।
त्वत्सेवाद्याशु सिद्ध्येदसदिह न तथा त्वत्परे चैष भीरुः
यत्तुप्रागेव रोगादिभिरपहरते तत्र हा शिक्षयैनम् ॥ ९२-८

गंगा गीता च गायत्र्यपि च तुलसिका गोपिका चन्दनं तत्

सालग्रामाभि पूजा परपुरुष तथैकादशी नामवर्णाः ।
एतान्यष्टाप्ययत्नान्ययि कलिसमये त्वत्प्रसाद प्रवृद्ध्या
क्षिप्रं मुक्ति प्रदानीत्यभिदधुः ऋषयस्तेषु माम् सज्जयेथाः ॥ ९२-९

देवर्षीणां पितॄणामपि च पुनर्ऋणी किंकरो वा स भूमन्
योऽसौ सर्वात्मना त्वां शरणमुपगतः सर्वकृत्यानि हित्वा ।
तस्योत्पन्नं विकर्माप्यखिलमपनुदस्येव चित्तस्थितस्त्वम्
तन्मे पापोत्थतापान् पवनपुरपते रुन्धि भक्तिं प्रणीयाः ॥ ९२-१०

९३ ॥ चतुर्विंशतिः गुरवः ॥

बन्धुस्नेहं विजह्यां तव हि करुणया त्वय्युपावेशितात्मा
सर्वं त्यक्त्वा चरेयं सकलमपि जगद्वीक्ष्य मायाविलासम् ।
नानात्वाद् भ्रान्तिजन्यात् सति खलु गुणदोषावबोधे विधिर्वा
व्यासेधो वा कथं तौ त्वयि निहितमतेर्वीतवैषम्यबुद्धेः ॥ ९३-१

क्षुत्तृष्णालोपमात्रे सततकृतधियो जन्तवः सन्त्यनन्ता-
स्तेभ्यो विज्ञानवत्त्वात् पुरुष इह वरस्तज्जनिर्दुर्लभैव ।
तत्राप्यात्माऽऽत्मनः स्यात्सुहृदपि च रिपुर्यस्त्वयि न्यस्तचेता-
स्तापोच्छित्तेरुपायं स्मरति स हि सुहृत् स्वात्मवैरी ततोऽन्यः ॥ ९३-२

त्वत्कारुण्ये प्रवृत्ते क इव न हि गुरुर्लोकवृत्तेऽपि भूमन्
सर्वाक्रान्ताऽपि भूमिर्नहि चलति ततस्सत्क्षमां शिक्षयेयम् ।
गृह्णीयामीश तत्तद्विषयपरिचयेऽप्यप्रसक्तिं समीरात्
व्याप्तत्वं चात्मनो मे गगनगुरुवशाद्भातु निर्लेपता च ॥ ९३-३

स्वच्छः स्यां पावनोऽहं मधुर उदकवद्वह्निवन्मा स्म गृह्णां
सर्वान्नीनोऽपि दोषं तरुषु तमिव मां सर्वभूतेष्ववेयाम् ।
पुष्टिर्नष्टिः कलानां शशिन इव तनोर्नात्मनोऽस्तीति विद्यां
तोयादिव्यस्तमार्ताण्डवदपि च तनुष्वेकतां त्वत्प्रसादात् ॥ ९३-४

स्नेहाद्व्याधास्त पुत्र व्यसनमृत कपोतायितो मा स्म भूवं
प्राप्तं प्राश्नन् सहेय क्षुधमपि शयुवत् सिन्धुवत्स्यामगाधः ।
मापप्तं योषिदादौ शिखिनि शलभवत् भृंगवत्सारभागी
भूयासं किन्तु तद्वद्धनचयनवशान्माऽहमीश प्रणेशम् ॥ ९३-५

मा बध्यासं तरुण्या गज इव वशया नार्जयेयं धनौघं
हर्ताऽन्यस्तं हि माध्वी हर इव मृगवन्मा मुहं ग्राम्यगीतैः ।
नात्यासज्जेय भोज्ये झष इव बडिशे पिंगलावन्निराशः
सुप्यां भर्तव्य योगात् कुरर इव विभो सामिषोऽन्यैर्न हन्यै ॥ ९३-६

वर्तेय त्यक्तमानः सुखमति शिशुवन्निस्सहायश्चरेयं
कन्याया एकशेषो वलय इव विभो वर्जितान्योन्यघोषः ।
त्वच्चित्तो नावबुध्यै परमिषुकृदिव क्ष्माभृदायान घोषं
गेहेष्वन्य प्रणीतेष्वहिरिव निवसान्युन्दुरोर्मन्दिरेषु ॥ ९३-७

त्वय्येव त्वत्कृतं तं क्षपयसि जगदित्यूर्ण नाभात्प्रतीयां
त्वच्चिन्ता त्वत्स्वरूपं कुरुत इति दृढं शिक्षये पेशकारात् ।
विड्भस्मात्मा च देहो भवति गुरुवरो यो विवेकं विरक्तिं
धत्ते संचिन्त्यमानो मम तु बहुरुजा पीडितोऽयं विशेषात् ॥ ९३-८

ही ही मे देहमोहं त्यज पवनपुराधीश यत्प्रेमहेतोः

गेहे वित्ते कलत्रादिषु च विवशितास्त्वत्पदं विस्मरन्ति ।
सोऽयं वह्नेः शुनो वा परमिह परतः सांप्रतं चाक्षिकर्ण
त्वग्जिह्वाद्या विकर्षन्त्यवशमत इतः कोऽपि न त्वत्पदाब्जे ॥ ९३-९

दुर्वारो देहमोहो यदि पुनरधुना तर्हि निश्शेषरोगान्
हृत्वा भक्तिं द्रढिष्ठां कुरु तव पदपंकेरुहे पंकजाक्ष ।
नूनं नानाभवान्ते समधिगतमिमं मुक्तिदं विप्रदेहं
क्षुद्रे हा हन्त मा मा क्षिप विषयरसे पाहि मां मारुतेश ॥ ९३-१०

९४ ॥ तत्त्व ज्ञान उत्पत्तिः ॥

शुद्धा निष्कामधर्मैः प्रवरगुरुगिरा तत्स्वरूपं परं ते
शुद्धं देहेन्द्रियादि व्यपगतमखिल व्याप्तमावेदयन्ते ।
नानात्व स्थौल्य कार्श्यादि तु गुणज वपुः संगतोऽध्यासितं ते
वह्नेर्दारुप्रभेदेष्विवमहदणुता दीप्तता शान्ततादि ॥ ९४-१

आचार्याख्याधर स्थारणि समनुमिलच्छिष्य रूपोत्तरार-
ण्यावेधोद्भासितेन स्फुटतर परिबोधाग्निना दह्यमाने ।
कर्मालीवासना तत्कृत तनुभुवन भ्रान्ति कान्तार पूरे
दाह्याभावेन विद्याशिखिनि च विरते त्वन्मयी खल्ववस्था ॥ ९४-२

एवं त्वत् प्राप्तितोऽन्यो न हि खलु निखिलक्लेशहानेरुपायो
नैकान्तात्यन्तिकास्ते कृषिवदगद षाड्गुण्यषट्कर्मयोगाः ।
दुर्वैकल्यैरकल्या अपि निगमपथा स्तत्फलान्यप्यवाप्ता
मत्तास्त्वां विस्मरन्तः प्रसजति पतने यान्त्यनन्तान् विषादान् ॥ ९४-३

त्वल्लोकादन्यलोकः क्वनु भयरहितो यत्परार्धद्वयान्ते
त्वद्भीतः सत्यलोकेऽपि न सुखवसतिः पद्मभूः पद्मनाभ ।
एवं भावे त्वधर्मार्जित बहुतमसां का कथा नारकाणां
तन्मे त्वं छिन्धि बन्धं वरद कृपणबन्धो कृपापूर सिन्धो ॥ ९४-४

याथार्थ्यात् त्वन्मयस्यैव हि मम न विभो वस्तुतो बन्धमोक्षौ
माया विद्या तनुभ्यां तव तु विरचितौ स्वप्न बोधोपमौ तौ ।
बद्धे जीवद्विमुक्तिं गतवति च भिदा तावती तावदेको
भुंक्ते देहद्रुमस्थो विषयफलरसान् नापरो निर्व्यथात्मा ॥ ९४-५

जीवन्मुक्तत्वमेवं विधमिति वचसा किं फलं दूरदूरे
तन्नामाशुद्धबुद्धेर्न च लघु मनसः शोधनं भक्तितोऽन्यत् ।
तन्मे विष्णो कृषीष्ठास्त्वयि कृतसकलप्रार्पणं भक्तिभारं
येन स्याम् मंक्षु किञ्चिद् गुरुवचन मिलत् त्वत्प्रबोधस्त्वदात्मा ॥ ९४-६

शब्द ब्रह्मण्यपीह प्रयतितमनसस्त्वां न जानन्ति केचित्
कष्टं वन्ध्य श्रमास्ते चिरतरमिह गां बिभ्रते निष्प्रसूतिम् ।
यस्यां विश्वाभिरामाः सकलमलहरा दिव्यलीलावताराः
सच्चित्सान्द्रं च रूपं तव न निगदितं तां न वाचं भ्रियासम् ॥ ९४-७

यो यावान् यादृशो वा त्वमिति किमपि नैवावगच्छामि भूमन्
एवं चानन्य भावस्त्वदनु भजनमेवाद्रिये चैद्यवैरिन् ।
त्वल्लिंगानां त्वदंघ्रि प्रियजनसदसां दर्शनस्पर्शनादिः
भूयान्मे त्वत्प्रपूजा नति नुति गुण कर्मानु कीर्त्यादरोऽपि ॥ ९४-८

यद्यल्लभ्येत तत्तत्तव समुपहृतं देव दासोऽस्मि तेऽहं

त्वद्देहोन्मार्जनाद्यं भवतु मम मुहुः कर्म निर्मायमेव ।
सूर्याग्नि ब्राह्मणात्मादिषु लसित चतुर्बाहुमाराधये त्वाम्
त्वत्प्रेमार्द्रत्वरूपो मम सततमभिष्यंदतां भक्तियोगः ॥ ९४-९

ऐक्यं ते दान होम व्रत नियम तपस्सांख्ययोगैर्दुरापं
त्वत्संगेनैव गोप्यः किल सुकृतितमाः प्रापुरानन्दसान्द्रम् ।
भक्तेष्वन्येषु भूयस्स्वपि बहुमनुषे भक्तिमेव त्वमासां
तन्मे त्वद्भक्तिमेव द्रढय हर गदान् कृष्ण वातालयेश ॥ ९४-१०

९५ ॥ ध्यान योगः ॥

आदौ हैरण्यगर्भी तनुमविकल जीवात्मिकामास्थितस्त्वं
जीवत्वं प्राप्य मायागुणगणखचितो वर्तसे विश्वयोने ।
तत्रोद्वृद्धेन सत्त्वेन तु गुणयुगलं भक्तिभावं गतेन
छित्त्वा सत्त्वं च हित्वा पुनरनुपहितो वर्तिताहे त्वमेव ॥ ९५-१

सत्त्वोन्मेषात् कदाचित् खलु विषयरसे दोषबोधेपि भूमन्
भूयोऽप्येषु प्रवृत्तिः सतमसि रजसि प्रोद्धते दुर्निवारा ।
चित्तं तावत् गुणाश्च ग्रथितमिह मिथस्तानि सर्वाणि रोद्धुं
तुर्ये त्वय्येकभक्तिः शरणमिति भवान् हंसरूपी न्यगादीत् ॥ ९५-२

सन्ति श्रेयांसि भूयांस्यपि रुचिभिदया कर्मिणां निर्मितानि
क्षुद्रानन्दाश्च सान्ता बहुविधगतयः कृष्ण तेभ्यो भवेयुः ।
त्वं चाचख्याथ सख्ये ननु महिततमां श्रेयसां भक्तिमेकां
त्वद्भक्त्यानन्द तुल्यः खलु विषय जुषां संमदः केन वा स्यात् ॥ ९५-३

त्वद्भक्त्या तुष्टबुद्धेः सुखमिहचरतो विच्युताशस्य चाशाः
सर्वाः स्युः सौख्यमय्यः सलिलकुहरगस्येव तोयैकमय्यः ।
सोऽयं खल्विन्द्रलोकं कमलजभवनं योगसिद्धीश्च हृद्याः
नाकांक्षत्येतदास्तां स्वयमनुपतिते मोक्षसौख्येऽप्यनीहः ॥ ९५-४

त्वद्भक्तो बाध्यमानोऽपि च विषयरसैरिन्द्रियाशान्तिहेतोः
भक्त्यैवाक्रम्यमाणैः पुनरपि खलु तैर्दुर्बलैर्नाभिजय्यः ।
सप्तार्चिर्दीपितार्चिर्दहति किल यथा भूरिदारु प्रपञ्चं
त्वद्भक्त्योघे तथैव प्रदहति दुरितं दुर्मदः क्वेन्द्रियाणाम् ॥ ९५-५

चित्तार्द्रीभावमुच्चैर्वपुषि च पुलकं हर्षबाष्पं च हित्वा
चित्तं शुध्येत्कथं वा किमु बहुतपसा विद्यया वीतभक्तेः ।
त्वद्गाथास्वाद सिद्धाञ्जन सतत मरीमृज्यमानोऽयमात्मा
चक्षुर्वत्तत्त्वसूक्ष्मं भजति न तु तथाऽभ्यस्तया तर्ककोट्या ॥ ९५-६

ध्यानं ते शीलयेयं समतनु सुख बद्धासनो नासिकाग्र
न्यस्ताक्षः पूरकाद्यैर्जितपवनपथश्चित्तपद्मं त्ववाञ्चम् ।
ऊर्ध्वाग्रं भावयित्वा रविविधुशिखिनः संविचिन्त्योपरिष्टात्
तत्रस्थं भावये त्वां सजलजलधर श्यामलं कोमलांगम् ॥ ९५-७

आनीलश्लक्ष्ण केशं ज्वलितमकरसत्कुण्डलं मन्दहास
स्यन्दार्द्रं कौस्तुभश्री परिगत वनमालोरुहाराभिरामम् ।
श्रीवत्सांकं सुबाहुं मृदुलसदुदरं कांचनच्छायचेलं
चारुस्निग्धोरुमम्भोरुहललित पदं भावयेऽहं भवन्तम् ॥ ९५-८

सर्वांगेष्वंग रंगत्कुतुकमितिमुहुर्धारयन्नीश चित्तं

तत्राप्येकत्र युञ्जे वदनसरसिजे सुन्दरे मन्दहासे ।
तत्रालीनं तु चेतः परमसुखचिदद्वैतरूपे वितन्वन्
अन्यन्नो चिन्तयेयं मुहुरिति समुपारूढयोगो भवेयम् ॥ ९५-९

इत्थं त्वद्ध्यानयोगे सति पुनरणिमाद्यष्ट संसिद्धयस्ताः
दूरश्रुत्यादयोऽपि ह्यहमहमिकया संपतेयुर्मुरारे ।
त्वत्संप्राप्तौ विलंबावहमखिलमिदं नाद्रिये कामयेऽहं
त्वामेवानन्दपूर्णं पवनपुरपते पाहि मां सर्वतापात् ॥ ९५-१०

९६ ॥ भगवत् विभूतयः ॥

त्वं हि ब्रह्मैव साक्षात् परमुरुमहिमन्नक्षराणामकारः
तारो मन्त्रेषु राज्ञां मनुरसि मुनिषु त्वं भृगुर्नारदोऽपि ।
प्रह्लादो दानवानां पशुषुच सुरभिः पक्षिणां वैनतेयो
नागानामस्यनन्तः सुरसरिदपि च स्रोतसां विश्वमूर्ते ॥ ९६-१

ब्रह्मण्यानां बलिस्त्वं क्रतुषुच जपयज्ञोऽसि वीरेषु पार्थो
भक्तानामुद्धवस्त्वं बलमसि बलिनां धाम तेजस्विनां त्वम् ।
नास्त्यन्तस्त्वद्विभूतेर्विकसदतिशयं वस्तु सर्वं त्वमेव
त्वं जीवस्त्वं प्रधानं यदिह भवदृते तन्न किञ्चित् प्रपञ्चे ॥ ९६-२

धर्मं वर्णाश्रमाणां श्रुतिपथविहितं त्वत्परत्वेन भक्त्या
कुर्वन्तोऽन्तर्विरागे विकसति शनकैः सन्त्यजन्तो लभन्ते ।
सत्तास्फूर्ति प्रियत्वात्मकमखिल पदार्थेषु भिन्नेष्वभिन्नं
निर्मूलं विश्वमूलं परममहमिति त्वद्विबोधं विशुद्धम् ॥ ९६-३

ज्ञानं कर्मापि भक्तिस्त्रितयमिह भवत्प्रापकं तत्र तावत्
निर्विण्णानामशेषे विषय इह भवेद् ज्ञानयोगेऽधिकारः ।
सक्तानां कर्मयोगस्त्वयि हि विनिहितो ये तु नात्यन्तसक्ताः
नाप्यत्यन्तं विरक्तास्त्वयि च धृतरसा भक्तियोगो ह्यमीषाम् ॥ ९६-४

ज्ञानं त्वद्भक्ततां वा लघु सुकृतवशान्मर्त्यलोके लभन्ते
तस्मात् तत्रैव जन्म स्पृहयति भगवन्नाकगो नारको वा ।
आविष्टं मां तु दैवाद् भवजलनिधि पोतायिते मर्त्य देहे
त्वं कृत्वा कर्णधारं गुरुमनुगुण वातायितस्तारयेथाः ॥ ९६-५

अव्यक्तं मार्गयन्तः श्रुतिभिरपि नयैः केवलज्ञान लुब्धाः
क्लिश्यन्तेऽतीव सिद्धिं बहुतरजनुषामन्त एवाप्नुवन्ति ।
दूरस्थः कर्मयोगोऽपि च परमफले नन्वयं भक्तियोग-
स्त्वामूलादेव हृद्यस्त्वरितमयि भवत्प्रापको वर्धतां मे ॥ ९६-६

ज्ञानायैवातियत्नं मुनिरपवदते ब्रह्मतत्त्वंतु शृण्वन्
गाढं त्वत्पादभक्तिं शरणमयति यस्तस्य मुक्तिः कराग्रे ।
त्वद्ध्यानेऽपीहतुल्या पुनरसुकरता चित्तचाञ्चल्य हेतोः
अभ्यासादाशु शक्यं तदपि वशयितुं त्वत्कृपा चारुताभ्याम् ॥ ९६-७

निर्विण्णः कर्ममार्गे खलु विषमतमे त्वत्कथादौ च गाढं
जातश्रद्धोऽपि कामानयि भुवनपते नैव शक्नोमि हातुम् ।
तद्भूयो निश्चयेन त्वयि निहितमना दोषबुद्ध्या भजंस्तान्
पुष्णीयां भक्तिमेव त्वयि हृदयगते मंक्षु नंक्ष्यन्ति संगाः ॥ ९६-८

कश्चित् क्लेशार्जितार्थक्षय विमलमतिर्नुद्यमानो जनौघैः

प्रागेवं प्राहविप्रो न खलु मम जनः कालकर्मग्रहावा ।
चेतो मे दुःखहेतुस्तदिह गुणगणं भावयत् सर्वकारी-
त्युक्त्वा शान्तो गतस्त्वां मम च कुरु विभो तादृशीं चित्तशान्तिम् ॥ ९६-९

ऐलःप्रागुर्वशीं प्रत्यतिविवशमनाःसेवमानश्चिरं तां
गाढं निर्विद्य भूयो युवतिसुखमिदं क्षुद्रमेवेति गायन् ।
त्वद्भक्तिं प्राप्य पूर्णः सुखतरमचरत् तद्वदुद्धूय संगं
भक्तोत्तंसं क्रिया मां पवनपुरपते हन्त मे रुन्धि रोगान् ॥ ९६-१०

९७ ॥ मार्कण्डेय कथा ॥

त्रैगुण्याद्भिन्नरूपं भवति हि भुवने हीन मध्योत्तमं यद्
ज्ञानं श्रद्धा च कर्ता वसतिरपि च सुखं कर्म चाहारभेदाः ।
त्वत्क्षेत्र त्वन्निषेवादि तु यदिह पुनस्त्वत्परं तत्तुसर्वं
प्राहुर्नैर्गुण्यनिष्ठं तदनुभजनतो मंक्षुसिद्धो भवेयम् ॥ ९७-१

त्वय्येवन्यस्तचित्तः सुखमयि विचरन् सर्वचेष्टास्त्वदर्थं
त्तद्भक्तैः सेव्यमानानपि चरितचरानाश्रयन् पुण्यदेशान् ।
दस्यौ विप्रे मृगादिष्वपि च सममतिर्मुच्यमानावमान
स्पर्धासूयादि दोषः सततमखिलभूतेषु संपूजये त्वाम् ॥ ९७-२

त्वद्भावो यावदेषु स्फुरति न विशदं तावदेवं ह्युपास्तिं
कुर्वन्नैकात्म्यबोधे झटिति विकसति त्वन्मयोऽहं चरेयम् ।
त्वद्धर्मस्यास्य तावत् किमपि न भगवन् प्रस्तुतस्य प्रणाशः
तस्मात्सर्वात्मनैव प्रदिश मम विभो भक्तिमार्गं मनोज्ञम् ॥ ९७-३

तं चैनं भक्तियोगं द्रढयितुमयि मे साध्यमारोग्यमायुः
दिष्ट्या तत्रापि सेव्यं तव चरणमहो भेषजायेव दुग्धम् ।
मार्कण्डेयो हि पूर्वं गणकनिगदित द्वादशाब्दायुरुच्चैः
सेवित्वा वत्सरं त्वां तव भटनिवहै र्द्रावयामास मृत्युम् ॥ ९७-४

मार्कण्डेयश्चिरायुः स खलु पुनरपि त्वत्परः पुष्पभद्रा
तीरे निन्ये तपस्यन्नतुल सुखरतिः षट् तु मन्वन्तराणि ।
देवेन्द्रः सप्तमस्तं सुरयुवति मरुन्मन्मथैः मोहयिष्यन्
योगोष्मप्लुष्यमाणैर्न तु पुनरशकत्त्वज्जनं निर्जयेत् कः ॥ ९७-५

प्रीत्या नारायणाख्य स्त्वमथ नरसखः प्राप्तवानस्य पार्श्वं
तुष्ट्या तोष्टूयमानः स तु विविधवरैर्लोभितो नानुमेने ।
द्रष्टुं मायां त्वदीयां किल पुनरवृणोद् भक्तितृप्तान्तरात्मा
माया दुःखानभिज्ञस्तदपिमृगयते नूनमाश्चर्यहेतोः ॥ ९७-६

याते त्वय्याशु वाताकुल जलदगलत् तोयपूर्णातिघूर्णत्
सप्तार्णोराशिमग्ने जगति स तु जले संभ्रमन् वर्षकोटीः ।
दीनः प्रैक्षिष्ट दूरे वटदलशयनं कञ्चिदाश्चर्य बालं
त्वामेव श्यामलांगं वदनसरसिजन्यस्त पादांगुलीकम् ॥ ९७-७

दृष्ट्वा त्वां हृष्टरोमा त्वरितमभिगतः स्प्रष्टुकामो मुनीन्द्रः
श्वासेनान्तर्निविष्टः पुनरिह सकलं दृष्टवान् विष्टपौघम् ।
भूयोऽपि श्वासवातैर्बहिरनुपतितो वीक्षितस्त्वत्कटाक्षैः
मोदादाश्लेष्टुकामस्त्वयि पिहिततनौ स्वाश्रमे प्राग्वदासीत् ॥ ९७-८

गौर्या सार्धं तदग्रे पुरभिदथ गतस्त्वत्प्रिय प्रेक्षणार्थी

सिद्धानेवास्य दत्त्वा स्वयमयमजरामृत्युतादीन् गतोऽभूत् ।
एवं त्वत्सेवयैव स्मररिपुरपि स प्रीयते येन तस्मात्
मूर्ति त्रय्यात्मकस्त्वं ननु सकल नियन्तेति सुव्यक्तमासीत् ॥ ९७-९

त्र्यंशेऽस्मिन् सत्यलोके विधिहरि पुरभिन्मन्दिराण्यूर्ध्व मूर्ध्वं
तेभ्योऽप्यूर्ध्वं तु माया विकृति विरहितो भाति वैकुण्ठलोकः ।
तत्र त्वं कारणांभस्यपि पशुपकुले शुद्ध सत्त्वैकरूपी
सच्चिद्ब्रह्माद्वयात्मा पवनपुरपते पाहि मां सर्वरोगात् ॥ ९७-१०

९८ ॥ निष्कल ब्रह्म उपासनम् ॥

यस्मिन्नेतद्विभातं यत इदमभवद्येन चेदं य एत-
द्योऽस्मादुत्तीर्णरूपः खलु सकलमिदं भासितं यस्य भासा ।
यो वाचां दूरदूरे पुनरपि मनसां यस्य देवा मुनीन्द्राः
नो विद्युस्तत्त्वरूपं किमु पुनरपरे कृष्ण तस्मै नमस्ते ॥ ९८-१

जन्माथो कर्म नाम स्फुटमिह गुणदोषादिकं वा न यस्मिन्
लोकानामूतये यः स्वयमनुभजते तानि मायानुसारी ।
बिभ्रच्छक्तीररूपोपि च बहुतररूपोऽवभात्यद्भुतात्मा
तस्मै कैवल्यधाम्ने पररसपरिपूर्णाय विष्णो नमस्ते ॥ ९८-२

नो तिर्यञ्चं न मर्त्यं न च सुरमसुरं न स्त्रियं नो पुमांसं
न द्रव्यं कर्म जातिं गुणमपि सदसद्वाऽपि ते रूपमाहुः ।
शिष्टं यत्स्यान्निषेधे सति निगमशतैर्लक्षणा वृत्तितस्तत्
कृच्छ्रेणावेद्यमानं परमसुखमयं भाति तस्मै नमस्ते ॥ ९८-३

मायायां बिम्बितस्त्वं सृजसि महदहंकार तन्मात्रभेदैः
भूतग्रामेन्द्रियाद्यैरपि सकलजगत्स्वप्नसंकल्प कल्पम् ।
भूयः संहृत्य सर्वं कमठ इव पदान्यात्मना कालशक्त्या
गंभीरे जायमाने तमसि वितिमिरो भासि तस्मै नमस्ते ॥ ९८-४

शब्द ब्रह्मेति कर्मेत्यणुरिति भगवन् काल इत्यालपन्ति
त्वामेकं विश्वहेतुं सकलमयतया सर्वथा कल्प्यमानम् ।
वेदान्तैर्यत्तुगीतं पुरुषपरचिदात्माभिधं तत्तुतत्त्वं
प्रेक्षामात्रेण मूलप्रकृति विकृतिकृत् कृष्ण तस्मै नमस्ते ॥ ९८-५

सत्त्वेनासत्तया वा न च खलु सदसत्त्वेन निर्वाच्यरूपा
धत्ते याऽसावविद्या गुण फणिमतिवद्विश्वदृश्यावभासम् ।
विद्यात्वं सैव याता श्रुतिवचनलवैर्यत्कृपास्यन्दलाभे
संसारारण्य सद्यस्त्रुटन परशुतामेति तस्मै नमस्ते ॥ ९८-६

भूषासु स्वर्णवद्वा जगति घटशरावादिके मृत्तिकावत्
तत्त्वे संञ्चिन्त्यमाने स्फुरति तदधुनाऽप्यद्वितीयं वपुस्ते ।
स्वप्नद्रष्टुः प्रबोधे तिमिरलयविधौ जीर्णरज्जोश्च यद्वत्
विद्यालाभे तथैव स्फुटमपि विकसेत् कृष्ण तस्मै नमस्ते ॥ ९८-७

यद्भीत्योदेति सूर्यो दहति च दहनो वाति वायुस्तथाऽन्ये
यद्भीताः पद्मजाद्याः पुनरुचित बलीनाहरन्तेऽनुकालम् ।
येनैवारोपिताः प्राङ्निजपदमपि ते च्याविताश्च पश्चात्
तस्मै विश्वं नियन्त्रे वयमपि भवते कृष्ण कुर्म प्रणामम् ॥ ९८-८

त्रैलोक्यं भावयन्तं त्रिगुणमयमिदं त्र्यक्षरस्यैकवाच्यं

त्रीशानामैक्यरूपं त्रिभिरपि निगमैर्गीयमानस्वरूपं ।
तिस्रोऽवस्था विदन्तं त्रियुगजनिजुषं त्रिक्रमाक्रान्तविश्वं
त्रैकाल्ये भेदहीनं त्रिभिरहमनिशं योगभेदैर्भजे त्वाम् ॥ ९८-९

सत्यं शुद्धं विबुद्धं जयति तव वपुर्नित्यमुक्तं निरीहं
निर्द्वन्द्वं निर्विकारं निखिलगुणगण व्यञ्जनाधारभूतम् ।
निर्मूलं निर्मलं तन्निरवधि महिमोल्लासि निर्लीनमन्त-
र्निस्संगानां मुनीनां निरुपम परमानन्द सान्द्र प्रकाशम् ॥ ९८-१०

दुर्वारं द्वादशारं त्रिशतपरिमिलत्षष्टि पर्वाभिवीतं
सम्भ्राम्यत् क्रूरवेगं क्षणमनु जगदाच्छिद्य सन्धावमानम् ।
चक्रं ते कालरूपं व्यथयतु न तु मां त्वत्पदैकावलंबं
विष्णो कारुण्य सिन्धो पवनपुरपते पाहि सर्वामयौघात् ॥ ९८-११

९९ ॥ वेद स्वरूपं ॥

विष्णोर्वीर्याणि को वा कथयतु धरणेः कश्च रेणून्मिमीते
यस्यैवान्घ्रित्रयेण त्रिजगदभिमितं मोदते पूर्णसंपत् ।
योऽसौ विश्वानि धत्ते प्रिय मिह परमं धाम तस्याभियायां
तद्भक्ता यत्र माद्यन्त्यमृतरसमरन्दस्य यत्र प्रवाहः ॥ ९९-१

आद्यायाशेषकर्त्रे प्रतिनिमिष नवीनाय भर्त्रे विभूतेः
भक्तात्मा विष्णवे यः प्रदिशति हविरादीनि यज्ञार्चनादौ ।
कृष्णाद्यं जन्म यो वा महदिह महतो वर्णयेत्सोऽयमेव
प्रीतः पूर्णोयशोभिस्त्वरितमभिसरेत् प्राप्यमन्ते पदं ते ॥ ९९-२

हे स्तोतारः कवीन्द्रास्तमिह खलु यथा चेतयध्वे तथैव
व्यक्तं वेदस्य सारं प्रणुवत जननोपात्त लीलाकथाभिः ।
जानन्तश्चास्य नामान्यखिलसुखकराणीति संकीर्तयध्वं
हे विष्णो कीर्तनाद्यैस्तव खलु महतस्तत्त्वबोधं भजेयम् ॥ ९९-३

विष्णोः कर्माणि संपश्यत मनसि सदा यैः सः धर्मानबध्नाद्
यानीन्द्रस्यैष भृत्यः प्रियसख इव च व्यातनोत् क्षेमकारी ।
ईक्षन्ते योगसिद्धाः परपदमनिशं यस्य संयक् प्रकाशं
विप्रेन्द्रा जागरूकाः कृतबहुनुतयो यच्च निर्भासयन्ते ॥ ९९-४

नो जातोजायमानोऽपि च समधिगतस्त्वन्महिम्नोऽवसानं
देव श्रेयांसि विद्वान् प्रतिमुहुरपि ते नाम शंसामि विष्णो ।
तं त्वां संस्तौमि नानाविधनुति वचनैरस्य लोकत्रयस्या-
प्यूर्ध्वं विभ्राजमाने विरचितवसतिं तत्र वैकुण्ठलोके ॥ ९९-५

आपः सृष्ट्यादि जन्याः प्रथममयि विभो गर्भदेशे दधुस्त्वां
यत्र त्वय्येव जीवा जलशयन हरे संगता ऐक्यमापन् ।
तस्याजस्य प्रभो ते विनिहितमभवत् पद्ममेकं हि नाभौ
दिक् पत्रं यत्किलाहुः कनकधरणिभृत्कर्णिकं लोकरूपम् ॥ ९९-६

हे लोका विष्णुरेतद् भुवनमजनयत्तन्न जानीथ यूयं
युष्माकं ह्यन्तरस्थं किमपि तदपरं विद्यते विष्णुरूपम् ।
नीहार प्रख्य माया परिवृत मनसो मोहिता नामरूपैः
प्राणप्रीत्यैकतृप्ताश्चरथ मखपरा हन्त नेच्छा मुकुन्दे ॥ ९९-७

मूर्ध्नामक्ष्णां पदानां वहसि खलु सहस्राणि संपूर्य विश्वं
तत् प्रोत्क्रम्यापि तिष्ठन् परिमितविवरे भासि चित्तान्तरेऽपि ।
भूतं भव्यं च सर्वं परपुरुष भवान् किञ्च देहेन्द्रियादिषु
आविष्टो ह्युद्गतत्वादमृतमुखरसं चानुभुंक्षे त्वमेव ॥ ९९-८

यत्तु त्रैलोक्यरूपं दधदपि च ततो निर्गतः अनन्तशुद्ध-

ज्ञानात्मा वर्तसे त्वं तव खलु महिमा सोऽपि तावान् किमन्यत् ।
स्तोकस्ते भाग एवाखिल भुवनतया दृश्यते त्र्यंशकल्पं
भूयिष्ठं सान्द्रमोदात्मकमुपरि ततो भाति तस्मै नमस्ते ॥ ९९-९

अव्यक्तं ते स्वरूपं दुरधिगमतमं तत्तु शुद्धैकसत्त्वं
व्यक्तं चाप्येतदेव स्फुटममृतरसाम्भोधि कल्लोलतुल्यम् ।
सर्वोत्कृष्टामभीष्टां तदिह गुणरसेनैव चित्तं हरन्तीं
मूर्तिं ते संश्रयेऽहं पवनपुरपते पाहिमां कृष्ण रोगात् ॥ ९९-१०

१०० ॥ केशादिपाद वर्णनम् ॥

अग्रे पश्यामि तेजो निबिडतर कलायावली लोभनीयं
पीयूषाप्लावितोऽहं तदनु तदुदरे दिव्यकैशोरवेषम् ।
तारुण्यारम्भरम्यं परमसुख रसास्वाद रोमाञ्चितांगैः
आवीतं नारदाद्यैर्विलसदुपनिषत् सुन्दरी मण्डलैश्च ॥ १००-१

नीलाभं कुञ्चिताग्रं घनममलतरं सम्यतं चारुभंग्या
रत्नोत्तम्साभिरामं वलयितमुदयच्चन्द्रकैः पिञ्च्छजालैः ।
मन्दारस्रङ् निवीतं तव पृथुकबरीभारमालोकयेऽहं
स्निग्ध श्वेतोर्ध्वपुण्ड्रामपि च सुललितां फाल बालेन्दुवीथीम् ॥ १००-२

हृद्यं पूर्णानुकम्पार्णव मृदुलहरी चञ्चल भ्रूविलासैः
आनील स्निग्धपक्ष्मावलि परिलसितं नेत्रयुग्मं विभो ते ।
सान्द्रच्छायं विशालारुण कमलदलाकारमामुग्धतारं
कारुण्यालोकलीला शिशिरित भुवनं क्षिप्यतां मय्यनाथे ॥ १००-३

उत्तुंगोल्लासिनासं हरिमणि मुकुर प्रोल्लसद् गण्डपाली
व्यालोलत्कर्णपाशाञ्चित मकरमणी कुण्डलद्वन्द्वदीप्रम् ।
उन्मीलद्दन्तपंक्ति स्फुरदरुणतरच्छाय बिम्बाधरान्तः
प्रीतिप्रस्यन्दि मन्दस्मित मधुरतरं वक्त्रमुद्भासतां मे ॥ १००-४

बाहुद्वन्द्वेन रत्नोज्ज्वल वलयभृता शोण पाणिप्रवाले
नोपात्तां वेणुनालीं प्रसृत नखमयूखांगुलीसंगशाराम् ।
कृत्वा वक्त्रारविन्दे सुमधुर विकसद्रागमुद्भाव्यमानैः
शब्द ब्रह्मामृतैस्त्वं शिशिरित भुवनैः सिञ्चमे कर्णवीथीम् ॥ १००-५

उत्सर्पत्कौस्तुभश्रीततिभिररुणितं कोमलं कण्ठदेशं
वक्षः श्रीवत्सरम्यं तरलतर समुद्दीप्र हार प्रतानम् ।
नानावर्णप्रसूनावलि किसलयिनीं वन्यमालां विलोल-
ल्लोलम्बां लम्बमानामुरसि तव तथा भावये रत्नमालाम् ॥ ६

अंगे पञ्चांगरागैरतिशय विकसत् सौरभाकृष्टलोकं
लीनानेक त्रिलोकी विततिमपि कृशां बिभ्रतं मध्यवल्लीम् ।
शक्राश्मन्यस्त तप्तोज्वल कनकनिभं पीत चेलं दधानं
ध्यायामो दीप्तरश्मि स्फुटमणिरशना किंकिणी मण्डितं त्वाम् ॥ १००-७

ऊरू चारू तवोरू घनमसृणरुचौ चित्तचोरौ रमायाः
विश्वक्षोभं विशंक्य ध्रुवमनिशमुभौ पीत चेलावृतांगौ ।
आनम्राणां पुरस्तान्न्यसन धृतसमस्तार्थ पाली समुद्ग-
च्छायं जानुद्वयंच क्रमपृथुल मनोज्ञे च जंघे निषेवे ॥ १००-८

मञ्जीरं मञ्जुनादैरिव पदभजनं श्रेय इत्यालपन्तं

पादाग्रं भ्रान्ति मज्जत् प्रणत जन मनो मन्दरोद्धारकूर्मम् ।
उत्तुंगाताम्र राजन्नखर हिमकर ज्योत्स्नया चाश्रितानां
सन्ताप ध्वान्त हन्त्रीं ततिमनुकलये मंगलामंगुलीनाम् ॥ १००-९

योगीन्द्राणां त्वदंगेष्वधिकसुमधुरं मुक्ति भाजां निवासो
भक्तानां कामवर्ष द्युतरु किसलयं नाथ ते पादमूलम् ।
नित्यं चित्तस्थितं मे पवनपुरपते कृष्ण कारुण्यसिन्धो
हृत्वा निश्शेषतापान् प्रदिशतु परमानन्द सन्दोहलक्ष्मीम् ॥ १००-१०

अज्ञात्वा ते महत्त्वं यदिह निगदितं विश्वनाथ क्षमेथाः
स्तोत्रं चैतत्सहस्रोत्तरमधिकतरं त्वत्प्रसादाय भूयात् ।
द्वेधा नारायणीयं श्रुतिषु च जनुषा स्तुत्यता वर्णनेन
स्फीतं लीलावतारैरिदमिह कुरुतामायुरारोग्य सौख्यम् ॥ १००-११

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।

ॐ नमो नारायणाय ।

ॐ नमो नमः ।